

Az avasi harangtorony

Zeedenyi Gyula fénykepe

MISKOLCI EV. JOGAKADÉMIA TUDOMÁNYOS ÉRTEKEZÉSEINEK TÁRA
33. SZÁM

MISKOLC

SZELLEMI ÉLETE ÉS KULTÚRÁJA

ÍRTA:
ZSEDÉNYI BÉLA dr.
jogakadémiai nyilván. rendes tanár,
egyetemi m. tanár

Miskolc, 1929,
Magyar Jövő Nyomdaüzem és Lapkiadóvállalat Részvénytársaság

Copyright (only pictures) by Ev. Jogakadémia Miskolc.

**A MISKOLCI SZELLEMI ÉLET
ÉS KULTÚRA PORTRÉJA.**

Egy város szellemi életének portréját papírra vetni, — egy olyan városét, amely a szellemi kincsekben dús magyar életerő forrásait a magyar élet előtt már a történelmi időkben is kifakasztotta, amely mostoha sorsban, dúló csaták és az elemek iszonyatos ostromcsapásai alatt oly sokszor állott már a sír peremén, de *egy* nagyszerű elhivatás fanatikus életösztone által mindig újraéledve ma is megfeszült izmokkal áll a starton, amelyben oly sok nagykonceptiójú akarat futott és fut ki a fantázia tengerére, de ott a szűkmarkú adottságok zátonyára kerül és megalkuvássá enerválódik, ahol a korszak energiái és kórokozó bacillusai, a kedvező természeti helyzet és az anyagi felkészültség szerénysége, a trianoni tragédiának minden gondja, nyomorúsága és könnye, de a tragédiából született új erők vajjúdása is oly tarka színfoltokat tárnak elénk, mint egy befejezetlen őszi kép a festőállványon, — nem könnyű feladat.

Megérezni és meglátni ezt a portrét, legalább is a legmarkásabb vonásokat, a fényeket és árnyakat rajta, könnyebb talán. Lehet, hogy egy világos agy ihletett tollal egy pár rövidke oldalon sokkal élénkebben, maradandóbban, esetleg pontosabban is az emlékeztünkbe véshetné ezt a képet, mint a kötetekre menő történetírás és statisztika. De amilyen könnyen tévedhet a szentnek hitt, de ellenőrizhetetlen meglátás, az első, vagy a mély és káprázatos gondolatokat keltő megézés, — mert elkendőzött arcot fog esetleg festeni, olyat, amilyennel az emberek díszruhában, vagy művészi rendetlenségéggé rendezett pongyolában a fotográfushoz mennek, — épp olyan, torzító reflektort gyűjthet a történetírás és a statisztika is, ha az

évek, az események, a számok és adatok között elvész az élet lelke.

Miskolc szellemi életének a portréját írva, szeretnék e végletektől távol maradni. Szeretném a meglátásokat a számok és adatok ellenőrzése alá állítani s a megérzéseket, megtisztítva a fantázia cifraságaitól, a realitások közelébe terelni. De mégis portrét akarok rajzolni és nem történelmet írni. A mai Miskolc szellemi életét feltárni és nem Miskolc szellemi életének a történetét regisztrálni. De a mai gyümölcsök a tegnapi virágzásából fakadtak és a mai virágzás porzóit ott éled a holnapok gyümölcse. Ennyiben és ott, ahol ez nem felesleges, vissza akarok nyúlni egypár nagy vonásért Miskolc szellemi életének történetéhez is. A máról azonban nem lehet történelmet írni. Aki ezt akarná, az is csak krónikát írhatna. Ám a krónikás szava is felrakhat egy pár színfoltot erre a portréra, ha mondanivalóját a legmodernebb tudományok egyikével, a statisztikával fegyverzi fel. Fel szeretném tehát használni ezt az eszközt is, de csak ott, ahol ez nem csupán fegyvercsillogatás.

Szinte közmondásszerű ma már, hogy a magasabbrendű szellemi élet, a magasabb szellemi kultúra olyan, mint az üvegházi növény. Féltő-szeretettel ápoló kertészkezekre, gondosan temperált levegőre és a leggazdagabb, cserepekbegyűjtött talajra van szüksége, hogy kifakadjon és teljes pompájában virulhasson elő. Ez a hasonlat különösen az egyetemes nemzeti kultúrára találó, amely e feltételek hiányában kicsirázni se tud. De ha ez már meg van, ha a fejlődésnek egy magasabb fokára lépett és az üvegházban kitermelt palánták már szétszóródva a szabad ég alatt is virágznak s gyümölcsöt teremnek, az üvegházra már csak a szaporítás, a felrissítés és a nemesítés feladata hárul.

Ma azonban még a legtöbb nagyobb magyar nagyváros kultúráján csak az utolsó évszázad mutatja a rendszeres üvegházi nevelésnyomait. A dúsán termő földben szeszélyesen, a véletlen kezéből kiejtett magokból fakadt különben a virág és a termés csaknem mindenütt s alig van hely, ahol a kertész gereblye vonásának vagy metszőolló já* nak nyoma akadna. A magyar vidék nagyobb gócpontjain a magyar kultúra üvegházainak a felépítése még csak a mai kor feladata. Kevés város van, amely már is az építésnél tart s még kevesebb, ahol már az üveglapokat rakják a tetőre.

Miskolc szellemi élete és kultúrája sem áll még azon a színvonalon, amelyen tisztán a termés mennyisége, értéke, nemessége és pompája alapján volna mérlegre tehető. Nagyobb benne az ígéret, mint a valóság, több rajta még a lomb, mint a termés és a virág.

Es az oka annak, hogy Miskolc szellemi élete a legszorosabb összeköttetésben van a miskolci kultúra miljójével. Csak az férfőzhetik hozzá és csak az értheti meg, aki ennek az életnek a klímáját és a talaját is vizsgálat tárgyává teszi. Mert mindaddig, amíg a miskolci magasabb szellemi élet és kultúra üvegháza, — ahol a legnemesebb növényzet a tél hidege elől oltalmat találhat és a talajjavítás kísérletei megtörténhetnek, — fel nem épül, a miskolci szellemi élet és kultúra is a miskolci klíma és őstalaj szeszélyes adottságainak a parancsszava alatt áll.

Ezért tartozik hozzá Miskolc szellemi életének a portréjához ennek az életnek a klímája és a talaja is. A klíma szimbolikusan és a szellemi élettel való vonatkozásokban a leghelyesebben a történelem, a múlt és a természeti helyzet adottságaiban kereshető.

Ez a predesztináció teszi szükségessé Miskolc történeti életének nagyvonalú rajzát, földrajzi arculatának és külső esztétikájának keretszerű bemutatását is. Csak egy pár ilyen vonás érzékeltetheti a genius loci-t és azt a levegőt, amelyben a mai szellemi élet él.

A talaj, amelyből ez az élet fakad, ugyancsak szimbolikusan értve, a város társadalmának keresztmetszetében található megfelelő értékelésre. Erre tehát a város helyzeti és gazdasági energiája, a társadalmi tagozottság, a felekezeti, a politikai és az egyesületi élet tárhat fel dokumentumokat. Ez a talajvizsgálat elkerülhetetlen ott, ahol számtalan szellemi probléma még csak a kezdet és a kísérletek korát éli.

Csak ez lehet az a keret, amelyben a szellemi élet színfoltjai harmonikus és eleven portréba olvadnak össze. A színfoltok rajta: az egyes problémák maguk. A legnagyobbak, az iskola, a könyvtár, a múzeum, az irodalmi élet, a sajtó, a színház, a zenekultúra, a képzőművészet, a könyv és a tudomány. Körülöttük és velük pedig a szellemi élet sok egyéb jelentős vagy vajdúdó kérdése is.

Miskolc szellemi portréjához csak ennyi tartozik. De aki ebbe a portréba belenézett, önkéntelenül is fel fogja vetni a kérdést,

megfelel, vagy megfelelhet-e ez az avasalji magyar metropolisz annak a hivatásnak, hogy a felvidéki magyar szellemi élet gócpontja, melegágya, előbb vagy utóbb pedig, színes és nemes virágzásban gazdag üvegháza legyen?

A színfoltokat, amelyekből ía portré kialakul és amelyekben e kérdés megoldást keres, természetesen itt-ott a távcső, másutt pedig a mikroszkóp kereste össze. Erre azonban a magyarázatot maga a probléma természete adhatja meg.

I. RÉSZ.

A GENIUS LOCI.

1. Miskolc rövid története.

Szendrei János, Miskolc történetírója, aki gondos kezekkel gyűjtötte össze poros akták és elsárgult fóliánsok között mindazt, ami Miskolc múltjára vonatkozik és csaknem egy emberöltőn keresztül rötta Miskolc öt vastag kötetre menő monográfiájának²⁾ a sorait egymástán, Miskolcra már a középkorban is, mint nagyjelentőségű városról beszél.³⁾ Adatai és megállapításai azonban ebben a tekintetben nem állják ki a szigorú kritikát. Nem támogatja ugyanis semmi komolyabb adat azt a feltevést, hogy Miskolc már az Árpádok alatt is komolyabb városi életet élt s hogy vegyesházbeí királyaink kegye oly nagy gazdagsággal áradt feléje, amely, bárha e fényes múlt nyomait az idők vihara mind letörölte is, a város fénykorát idézte volna elő.

Ezzel szemben a fennmaradt nyomok és adatok inkább arra nyújtanak következtetést, hogy Miskolc az Árpádok alatt egyszerű népesebb vár jobbágytelep, falu, amelyet Nagy Lajos városi rangra emel, — ha nem is szab. kir. városi rangra, mint Szendrei bizo-

¹⁾ Kedves kötelességet teljesítek, amidőn hálás köszönetet mondok mindazoknak, akik e munkám írása közben felvilágosításokkal és adatokkal szíves segítségemre voltak. Különösen értékes támogatásban részesítettek e tekintetben Hodobay Sándor úr öméltósága, Miskolc thjf. város polgármestere, Nyíry Dániel városi főlevéltárnok úr és Leszih Andor úr, a Borsod-Miskolci Múzeum öre.

²⁾ Miskolc város története és egyetemes helyirata. I—V. k. — I. k. 1886, II. k. 1904, III. k. 1890, IV. k. 1911, V. k. 1911. Miskolc.

³⁾ II. k. 1000—1800. 98. és köv. 1.

nyitja,⁴⁾ — amelynek valódi városi jellege azonban csak sokkal későbbben, valószínűleg közvetlenül a mohácsi vész előtt kezd kialakulni.

Könnyen megtévesztő körülmény e tekintetben, hogy az Avas alján elterülő Szinva-part, — melyet archeologiailag igazolhatóan már az ősemlék is felfedezett,⁵⁾ — a letelepülés és a népesedés legideálisabb földrajzi feltételeit biztosította s hogy Miskolc már a honfoglaláskor is szerepet játszott, mert amint Anonymus is feljegyezi, a honfoglaláskor Bunger kapta meg a Tapolcától a Sajóig terjedő vidéket „*Miskoucy*“-t és Győr várát, amelyet későbbben Bunger fia Bors Borsod várával együtt egy vármegyévé olvasztott össze.⁶⁾ Meg van tehát valóban a lehetősége annak, hogy Miskolcnak városossá váló kifejlődése megindulhasson.

Mindamellettt nem itt, hanem Miskolc közvetlen környékén bontakozik ki a középkori kultúra. A benedekrendi szerzetesek Tapolcán⁷⁾, Boldván, Kacson és Szárdon, a pálosrendiek Diósgyőrött, a Bükkben Szentléleken és Sajóládon, a ciszterciták pedig Apátfalván alapítanak monostorokat és apátságokat.⁸⁾ A szerzetesek rendházai és a győri vár elszívják tehát minden életenergiát Miskolc elől, amely felett 1241-ben még a mongoljárás is végigvonul.

Szendrei az árpádkorabeli Miskolc történetét tárgyalva, arra a következtetésre jut, hogy Miskolc földje az ősi Bors családról már a XII. század elején királyi⁸⁾ kézre jut⁹⁾, e század végén pedig a

⁴⁾ Szendrei szerint Miskolcot Zsigmond 1405-ben szabad királyi városi rangra emelte (II. k. 64. s k. 11.), Ulászló pedig e privilégiumot az által ismerte el, hogy 1512-ben megengedte a városi pecsétnek a szabad királyi városokat illető zöld viaszban való használatát. (II. k. 98. 1.) Ellene m'ond azonban ennek a Diósgyőrtől való függés, valamint az is, hogy a város követői sohasem szerepelnek az országgyűlésen. (L. Szabó Dezsőnek Szendrei könyvéről ezíró kritikáját: Századok. 1906. évi folyami 151 L)

⁵⁾ Miskolc őskori jelentőségét 1. a Borsod-Miskolci Múzeumról szóló fejezetben.

⁶⁾ Anonymus cap. 18.

⁷⁾ L. Marjalaki Kiss Lajos: Adatok a tapolcai apátság történetéhez. Miskolc 1926.

⁸⁾ L. Borovszky Samu: Borsodvármegye története. Budapest. 1909.

⁹⁾ i. m. II. k. 3. 1.

győri várral együtt az Ákos nemzetségből származott Ernei bán fiának, Istvánnak a birtokába kerül, aki a mongolok által elpusztított várat fejedelmi fényvel építteti újra s templomot emel az Avason is.¹⁰⁾

Ezek a következtetések azonban a történeti kritika megvilágításában ma már nem állhatnak meg. A legújabb kutatások azt mutatják ki, hogy Miskolc a Borsok egyik honfoglaláskori ágának, a *Miskolc nemzetségnek* szálláshelye volt, nevét a nemzetségalapító Miskolc főúrtól nyerte s az egész Árpád-korban „a nemzetségi birtok fejlődés nélküli életét élte.”¹¹⁾ I. Károly a Miskolc nemzetséget 1312-ben hűtlensége miatt megfosztja birtokaitól, Miskolc a Balog nemzetség Szécsi ágának a kezére kerül s ekkor már mint villa maior nyer felemlítést.¹²⁾ A győri várral csak 1365-ben kerül kapcsolatba, mert Nagy Lajos király ekkor szerzi meg egy birtokcsere révén a miskolci uradalmat s csatolja hozzá a győri királyi várhoz. István nádor tehát csak Győr ura volt s az avasi templomot sem emelhetette, mert az egy nemrégén felfedezett felirat szerint csak 1402-ben épült.

Nagy Lajos óta nevezik a várost civitas-nak. Arról a korról, amely ebben az időben kezdődik s több mint egy évszázadig tart, így ír Szendrei:

„Ezen időtől fogva Miskolc város története elválaszthatatlanul egybe van forrva Diósgyőr várának történetével. Az a dicsőségteljes, ragyogó egész század, melyben Nagy Lajos, Mária királyné, Zsigmond és Mátyás királyunk városunk falai között időznek, annak fénykorával idézik'elő városunk virágzasi korát, melynél dicsőségesebb aligha fog valaha osztályrészünkül jutni.”¹³⁾

Kétségtelen, hogy ez a korszak Miskolcra nézve a fejlődés korszaka volt. Ez alatt pereg le ugyanis Miskolc felett a mongoljárás.

¹⁰⁾ u. o. 15—16. l.

¹¹⁾ A legérdekesebb kutatásokat e téren *Leveles* Erzsébet végezte. L. Miskolc az Árpádok korában c. művét. Miskolc 1928. 18. és 31—32. l. *Leveles* Erzsébet a Miskolc nemzetség kabar eredete mellett foglal állást, ezzel szemben: azonban Erdélyi László kutatásai a nemzetség kún leszármazását teszik valószínűvé. (Erdélyi: Árpádkor. Budapest 1922. 130—31. l.)

¹²⁾ L. u. o. 29. és 32. l. és Szendrei i. m. II. k. 36.

¹³⁾ i. m. II. 37. l.

és a törökpusztítás között a béke ama három százada,¹⁴⁾ amelynek hosszú nyugalomához Miskolc későbbi történetében még csak megközelítő példa sem akad. Bár királyaink kegyét is élvezzi, mert Zsigmond szabad papválasztási jogot, a tanácsnak bíraskodási jogot, Mátyás a városnak taksa-, vám- és illetékmentességet, II. Lajos pedig pallosjogot, ad, viszont éppen a város sokat emlegetett nagy protektora, Zsigmond király az, aki Kassa árumegállító jogának kiterjesztése által Miskolc városi fejlődését évszázadokra megakasztja.¹⁵⁾

Kétségtelen az is, hogy Miskolc története Nagy Lajos óta elválaszthatatlanul össze van forrva a diósgyőri vár történetével, mert a diósgyőri koronauradalomhoz tartozik, a várnak függvénye csupán s ebből a viszonyból folyó kapcsolataiból csak az elmúlt évszázad folyamán tudott kibontakozni.

Ebben az összeforrottságban azonban Miskolc a diósgyőri vár fényében korántsem sütkérezett, e fény reá csak árnyékot vetett. Földrajzi helyzetéből folyó energiáit, amelyekkel szorgos népessége a békének ebben a korában sokkal lendületesebb városi fejlődést építhetett volna fel, a vár stratégiai fontossága és a királyi udvar fényének vonzóerői szívták el alóla. A diósgyőri vár, ahol nagy királyaink pihentek, az ország sorsát intézték,¹⁶⁾ vagy mulatoztak és vadászskürteikkel verették fel a Bükk néma csendjét, büszke és regényes nevet vívott ki magának a történelemben. Történeti szerepe és nagysága azonban Miskolc fejlődésének inkább ártalmára, mint hasznára szolgált s Lajos, Mária és Zsigmond udvarának fényes és színes, Mátyás udvarának kulturáltabb, renaissance légköréből aligha lebegett el egy gyenge szellőcskénél is több Miskolc felett. Királyaink díszes hintója és csillogó kísérete gyakran átvágtatott ugyan a városon, de a városban alig maradt fenn utánuk egyéb, mint a por, amelyet a királyi paripák patái vertek fel az útról.

A mohácsi vész után bekövetkezett állapotokkal Miskolc felől is letűnik a béke és nyugalom kora. De eltűnnek ezzel egyszersmind a lassan kifejlődő városi élet nyomai is, holott a XVI. század elején

¹³⁾ E korszak nyugalomát csak a huszita betörés zavarja meg.

¹⁴⁾ L. Szendrei i. m. II. k. 61. 1.

¹⁵⁾ Nagy Lajos itt írta alá 1381-ben a velencei békét.

a város ipara már jelentékenyen megerősödött, privilégiumokkal bástyázta körül magát s maga a város is, különösen rengeteg malomával, amelyek egymás mellett állottak a Szinva fölött, városi kerpert nyert.¹⁷⁾ Ezután már csak vér és köny, pusztulás, kegyetlenkedések, tűz- és árvízveszedelem az, amelyek Miskolc történetének a lapjait színessé teszik.

Már a mohácsi vész maga is letargiát teremtett és megbénította a fejlődést, amely azonban egyelőre, lassú ütemben, még folyik. Itt tanácskoznak a haza megmentése felől az ország nagyjai s az 1541-i miskolci országgyűlésen csatlakozik Ferdinánd pártjához 13 vármegye. Diósgyőr vára s vele együtt Miskolc is magánföldesúri kézre kerül s így a vár jelentősége is hanyatlik. A reformáció erős terjedése 'és az ezzel kapcsolatban felmerült vallási háborúságok e korszak uralkodó jelenségei, míg végül a török Miskolcon is megjelenik s 1544-ben felégeti a védtelenül maradt várost.

Ettől kezdve egy fél évszázadon keresztül, mindaddig tehát, amíg Eger el nem esik, Miskolc állandóan a fegyverkezések 1 és nagy harci készülődések központjában áll. Eger alatt a török vívja a várat, keleten az erdélyi fejedelemség ereje, északon pedig a királyi seregek sorakoznak. És Miskolc e harci zaj központjában szabad és védtelen prédája, nem csak a portyázó török hadnak, hanem a többi idegen csapatok sanyargatásainak is. Miskolcra Eger 1596-ban bekövetkezett elestével, amidőn az egész ország rész török hódoltság alá kerül, — amennyiben erről egyáltalában beszélni is lehet, — valóban szinte egy jobb kor következik el.

Két évvel később, 1598-ban a diósgyőri várat is beveszi és feldúlja a török. De a vár egynehány év múlva újra a királyi hadak kezébe kerül, akik német zsoldosokat és megyei hajdúkat hagynak örökségül benne. A hajdúk felázadtak a zsoldosok ellen, kezükbe kerítették a várat s Teleki kassai kapitány csak ostrommal tudta tőlük visszavenni. Teleki bosszúból újabb rombolással tetőzte be a váron a törökök dülását, úgy, hogy a XVII. század már csak romként ismeri s stratégiai jelentősége teljesen megszűnik.¹⁸⁾

Miskolc ezalatt a török járom és adó alatt *nyög*. Nem fejlőd-

¹⁷⁾ Ebben az időben állandó székhelye a, vármegyének is.

¹⁸⁾ L. Szendrei i. m. II. 134—35. 1.

het ugyan, csak vegetál, de később mégis elevenebb képet mutat. Szendrei monográfiájában a következőkben jellemzi e kort: „Míg“ egyrészt a gazdasági termelés gyümölcsei mindig veszélyeztetve lévén a török rabló kalandjai által, a földművelési ágak feltűnően hanyatlani kezdenek és míg a török gyűjtogatástóli félelemben a város külsőleg nem épülhet, addig az ekként megkötött erők mind egy térre, az ipar terére vetik magukat és amit amott gazdaságilag veszítettek, itt a virágzó céhek kebelében igyekeznek kárpótolni.“¹⁹⁾

A XVII. századbeli Miskolc tehát nagyobb vonzóerővel bíró városi intézmények hiányában a minden különösebb karakter nélküli kisipari város képét tárja elénk. A ' század derekán azonban a városi életben már új áramlatok is bontogatják a szárnyukat. A teljesen kialakult református latin iskola működése által a kultúra erősödik s ebben az időben indul meg az evangélikusok beszi-
várgása is.

De mégis minden egyes lépés, amelyet a város ezekben az időkben a fejlődés terén előre tesz, valóságos csodaszámba mehet. Mert nemcsak a török fenyegeti, tartja állandó nyomás és súlyos adózás alatt a várost, de a kuruc és labanc harcok színtere is s a török hódoltság megszűnése után a kuruc és labanc hadak egyaránt dúlják és sanyargatják. Vannak ugyan a város történetének a XVII. és XVIII. század szabadságharcai korában szép lapjai is, mint amelyek például Rákóczi látogatásait és Eákóczi 1706-i miskolci országgyűlését is feljegyzik, az a sok sanyarúság és gyász azonban, amely e korban Miskolcnak osztályrészül jutott, szinte teljesen eltakarja azokat.

Különösen két dátum jegyez fel ezeknek a harcoknak az idejéből szomorú emlékeket. 1685-ben Szendrő kapitánya, Eagályi János lepi meg a városban tartózkodó kurucokat, kiknek egy része a labancok mészárlása elől az avasi templomban keres védelmet.

¹⁸⁾ L. u. o. 218. 1. E kép azonban csak a XVII. század derekán alakulhat ki. A század elején ugyanis, — amint arról Sepsi Laczkó Máté Krónikája értesít, — oly súlyosak a török adók, hogy amidőn 1716. tavaszán az egr-i török pasa részére nagy ügyel-bajjal már összegyűjtött adót az örök elsikasztják s azt a lakosság mégegyszer megfizetni képtelen, megrémülve a török haragjától, a Bükkbe bujdosik s a városban még hírmondó sem marad. Bujdosásuk nem tart ugyan sokáig, de csak lassan szállingóztak vissza. (L. Borovszki i. m. 351—52. 1.)

Ragályi azonban a templomot is ostrom alá véteti s Szendrei szerint ez alkalommal ég le és pusztul el az uvasi templom régi tornya.²⁰⁾ 1706-ban pedig Rabutin császári generális tör be Miskolcra hadával élelemért s amidőn megtudja, hogy Bercsényi a Szinva malmait már felégette előtte, bosszúból porrá égeti a várost, amelyből csak a templomok és a ref. lyceum maradnak/meg épen.²¹⁾

Ennek a kornak a fekete listája azonban mindezzel még koránt sincs kimerítve. A felekezeti viszálykodások újult erővel robbannak ki s csak a XVIII. század vége felé csendesülnek el. Közben csapás csapás után pusztítja a várost. 1672-ben nagy tűz, 1691-ben nagy felhőszakadás okoz hatalmas károkat. 1679-ben a pestis pusztít s 1500 áldozatot szed, 1710. és 1711-ben pedig újra fellép és 6000 életet rabol.

A XVIII. században ezenkívül a földesúri viszonyból kifolyó terhek is szinte elviselhetetlen súllyal nehezedenek a városra, amely e korban még mindig a diósgyőri koronauradalom tartozéka. A város, hogy autonómiája sértetlen maradjon, több alkalommal megváltja a földesúri jogokat s e megváltásokért erejét valóban meghaladó összegeket fizet.²²⁾ A legnehezebb napok azonban a város anyagi helyzetére 1775-ben következnek el. Grassalkovich Antal gróf, a kincstári kamara elnöke, aki különböző praktikáival már ezelőtt is a legkegyetlenebb módon járt el a város polgárságával szemben, 16 évre zálogba veszi a királynőtől a diósgyőri uradalmat s oly magas váltságösszegeket hajt be, most már a saját zsebére, a város polgárságán, sőt a nemeseken is, hogy a város anyagi ereje csaknem a tönk szélére kerül. A város ennek következtében, különösen a század vége felé, mindent elkövet, hogy a szabad királyi városságot elnyerhesse és a fojtogató terhektől szabadulni tudjon, tö-

²⁰⁾ L. Szendrei i. m. II. 189—90. 1. Ennek az adatnak a hitelessége azonban ma már igen kétesnek tekinthető, mert legújabban bebizonyítást nyert, hogy a templom közelében álló harangtorony, amely Szendrei szerint a régi templomtorony helyett épült volna, több mint egy évszázaddal előbb épült fel.

²¹⁾ L, u. o. II. 343. I. és Borovszky i. m. 355. 1.

²²⁾ A város 1703-ban 25 évre 40.000, 1731-ben újabb 25 évre 37.000 forinttal váltja meg magát, 1760-ban pedig, ugyancsak megváltás címen 24.000 forintot fizet be a kir. kincstárba.

rekvései azonban nem vezetnek eredményre, mert a kincstári terhektől végleg csak 1877-ben tud megszabadulni.²³⁾

E század története azonban, az előzővel szemben már mégis hagy maga után maradandóbb nyomokat is. 1727-ben 'felépül a vármegyeháza s azóta állandóan itt tartják a megyegyűléseket. A folyton fejlődő és most már jóval kevesebb háborgatásnak kitett kispár és a nagy lendülettel megindult kereskedelem gyűjtögetik a vagyonosodás alapjait s lehetőségeket nyújtanak a kultúra kibontakozására. Ebben a korban szivárognak be Miskolcra a görög kereskedők, akik igen magas műveltséget hoznak magukkal s ők a miskolci kereskedelmi élet tulajdonképeni megalapozói. E századnak már három latin iskolája van, a református, a katolikus és az evangélikus²⁴⁾ gimnázium s ez a század építi fel nagyrésztben a miskolci templomokat. Miskolc e korban, különösen a vidéki nemesség révén, élénken részt vesz a XVIII. század szellemi megújulásának mozgalmában is. 1781-ben megalakul, ugyancsak a vidéki nemesség köréből, a miskolci szabadkőműves páholy is, „az erényes vándorok, vagy világpolgárok“ elnevezés alatt²⁵⁾ s vezető tagjairól írja Kazinczy, aki e század végén, mint a kerületi iskolák felügyelője Miskolcon gyakran megfordult: „A két tiszai kerületben nem vala megye, mely annyi jó fejet bírt egyszerre... Világot teremtenek Miskolcon, mely az egész tájra, mely az egész honra kilövelle sugárit.“²⁶⁾

De mégsem ez a korszak az, amely Miskolc legnagyobb fiait a magáénak nevezheti. Ezeket csak az elmúlt század küzdelmes kora termeli ki, de már valóban világot teremtenek nem csak e város határai között, hanem magában a nemzeti életben is. Csak a legnagyobbakat ragadva ki, Palóczy László nyitja meg a sort. Mint Borsodvármegye alispánja és követe, kiváló szónoki tehetségével nyer nevet, de legfőbb erénye példát mutató nagyszerű és tántorít-

²³⁾ Miskolc város megváltásának és a korona uradalomhoz való jogviszonyának anyagát most dolgozza fel Leveles Erzsébet. Munkájának a bevezető része már megjelent.

²⁴⁾ Az ev. gimnázium 1888-ban a szükséges anyagi eszközök hiánya folytán megszűnik.

²⁵⁾ Az alakuló ülés jegyzőkönyvét I. Szendrei id. m. II. k. 657. s. k. 1.

²⁶⁾ Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezető. 65. 1.

hatatlan puritánizmusa. Jellemét klasszikusan domborítja ki egy levele, amelyet Vay Miklós báróhoz intézett, ki arról a nagy tűzről küldött értesítést a pozsonyi diétán időző Palóczynak, mely Miskolcon a múlt század derekán, 1843-ban fergetegként rohant keresztül, 815 házat pusztított el s köztük a Palóczyét is: „Csak a Palóczy László, nem pedig a borsodvármegyei követ háza égett meg. Helyemen maradok.“²⁷⁾ A képviselőház valóban joggal mondhatta ki határozatában, amidőn 1861 április 19-én Palóczy haláláról értesült, hogy „Palóczy László a haza háláját kiérdemelte.“²⁸⁾ E század miskolci nagyjai sorában azonban a legelőkelőbb helyet bizonyára Szemére Bertalan foglalja el, aki ugyancsak a borsodvármegyei követi és alispáni székéből került a nemzet legdicőségesebb korszakában a nemzet legnagyobbjai közé. Mint az 1848-i első felelős magyar minisztérium belügyminisztere és Kossuth kormányzóságának miniszterelnöke, nevét, életét és működését a nemzet egyetemes történelme könyvelte el, de emléke Miskolc történetében is nyomokat hagyott. Sírja az avasi temetőben fekszik s emléket Miskolcon egy szobor hirdeti.²⁹⁾ Ebbe a sorba tartozik továbbá, Miskolc legnagyobbjai közé, Borsodvármegye egykori aranytollú főjegyzője, Lévay József is. Tehetsége és költői vénája nemcsak a magyar irodalmat gazdagította, hanem Miskolc kulturális életében is igen jelentékeny hatóerő volt. Miskolc közművelődési egyesülete az ő nevét vette fel s célkitűzéseiben a Lévay eszményeit állította maga elé.³⁰⁾ A múlt század első fele eseményekben nem túlságosan gazdag. A kisipar lendületes fejlődése állandóan tart s mindinkább a csúcspont felé közeledik. A kereskedelem is igen élénk, a vagyonosodás erősebb ütemben halad előre s komoly, szolid megalapozást nyert a hitelélet is. Sajnos, e nagyvonalú;fejlődést az 1843. évi nagy tűz³¹⁾

²⁷⁾ Emléklapok vajai báró Vay Miklós életéből. Budapest 1899. 155. 1. fiiv.: Szendrei id. m. IV. k. 236. 1.

²⁸⁾ A képviselőháznak ezt a határozatát vették be Palóczy Lászlónak az avasi ref. templomban elhelyezett emléktáblájára is. Borsodvármegye közönsége Palóczy sírja fölé az Avason 1868-ban díszes sarkövet emelt.

²⁹⁾ A Szemere-szobrot közadakozásból 1906-ban állították fel.

³⁰⁾ L. Az irodalmi élet című fejezetet,

³¹⁾ E korban 1845-ben árvíz is elborította a várost. A vízbefúltak száma 20, a kár háromszázezer ft. volt.

újra letöri s a szabadságharcral bekövetkezett bizonytalan állapotok a város és a gazdasági élet restaurációját erősen: hátráltatják és szűkebb, szerényebb térre szorítják vissza.

Eközben, bár lassan, maga a kultúra is épül. A XVIII. század végén megkezdett templomépítések befejezést nyernek. Az ősi református gimnázium lyceumi rangra emelkedik s a katolikus gimnázium is hat osztályra bővül. E korszak egyik legjelentősebb kultúr-történeti adata, hogy 1846-ban megalakul a nagyobb leányok iskolájaként a ref. „leánynevelő-intézet“, az ország első magyar nőnevelő intézete, amely Karács Teréz gondos vezetése alatt kiépülve, csakhamar országos hírűvé válik. Egy másik dátummal azonban e korban Miskolc még maradandóbban írja be a nevét a magyar szellemi élet történetébe. Hajlékot ad a német színészet miatt Budapesten hajléktalanná vált magyar színészetnek s 1823-ban felépíti az első magyar kőszínházat.

Az 1848/49. évi szabadságharc Miskolcot újra súlyos megpróbáltatások elé állítja, de a városnak e harcok nagyszerű történetében érdemes osztályrészt is juttat. Miskolc fiainak nagy része a 9. vörössipkás zászlóaljban harcol, mely a szabadságharc lelegendásabb tetteit vitte véghez. 1848' telén Miskolc a magyar csapatok felvonulási színtere, innen indul ki Mészáros serege s Dembinszki, Görgei és Klapka is a város környékén táboroznak. Schlick császári altábornagy azonban erős előnyomulásban tör Miskolc felé s bár Szemere, mint felsőmagyarországi kormánybiztos, minden lehetőt elkövet, hogy a város stratégiai fontosságára hivatkozva, az ellenséges megszállást elkerülje, a hadvezetőség Miskolcot mégis feladja s Schultzig altábornagy 1849 január 25-én a császári seregek élén, Pálffy Móriccal együtt, bevonul a városba. A császári csapatok azonban Dembinszky csapatai elől már néhány nap múlva hátrálni kénytelenek s a város újra felszabadul. Márciusban néhány napra Bamberg'császári tábornok szállja meg a várost, június 30-án pedig az oroszok vonulnak be, magukkal hozva a kolerát s szeptember elejéig, a váltakozó harcok szerint, a városban vagy közelében táboroznak. Július 24-én Görömbölynél, 25-én pedig Zsolcánál folyik az ütközet.

A szabadságharc leverése után Miskolc is éppen úgy sínyli az elnyomatást, mint maga az egész ország. De az újkor technikai for-

radalmának az árjai ide is elérkeznek s az elnyomatás ideje az, amelyben az első gőzgép befut Miskolcra is. 1859-ben megnyílik a tiszavidéki vasút, egy év múlva pedig a Miskolc—kassai vasúti vonal. A 70-es évek nagy vasúti politikája Miskolcot nagy vasúti forgalmi gócpontnak szemeli ki s bekapcsolva a Hatvan—budapesti vonalba, megnyitja előtte a modern fejlődés minden lehetőségét. Eközben a nagyipar is felismeri Borsod és Miskolc jelentőségét. A hatvanas években épül fel a város legnagyobb iparvállalata, a Borsod-Miskolci Gőzmalom s ennek az évtizednek a végén indul meg a munka a rohamosan felépült diósgyőri nagy állami vasgyárban is.

A kiegyezéssel bekövetkezik a teljes konszolidáció s most már mi sem állhat útjában annak, hogy Miskolc századok óta elfojtott energiái előtörjenek. A sors azonban még mindég nem játszotta ki utolsó ütőkártyáját és máris megtölti újra a keserű poharat. 1878 augusztus 30-áról 31-ére virradó éjjel óriási felhőszakadás és *árvíz* önti el a várost. 227 ember leli halálát az árban és 700 ház pusztul el. Még a szemtanúk leírásában is megrendítő a pusztulás iszonyatos képe. Miskolc gyászában az egész ország osztozik és Borsoddal az élén mindenki siet enyhíteni a fájdalmakat és a veszteségeket.

E tragikus dátum Miskolcra nagy gyászt jelent, de a szerencsétlenségből az élet új és friss csirái is kifakadtak s a miskolci árvíz után Miskolcon is csaknem ugyanolyan nagy az élet újraéledt ereje, mint a szegedi árvíz után Szegeden. A miskolci árvíz határkő, amelynél a fejlődés lassú ügetése vágta át, minden energia munkára szabadul fel s Miskolc e fordulótól kezdve valóban oly nagy előretörést mutat, amellyel a vidéki nagyobb magyar városok mindegyikét megelőzi.

A nagy előretörés érdemének az oroszlánrésze Soltész Nagy Kálmán polgármesteré, aki 23 évig tartó polgármestersége alatt nagykonceptiójú várospolitikájával Miskolcot a kis városok sorából kiemeli s helyette egy nagy jövőre rendelt magyar várost ad át a XX. századnak.

Soltész Nagy Kálmán 1878-ban foglalja el a polgármesteri széket L. Farkas Károly után, aki 1868. és 1878. között vezetvén a várost, a város első polgármestere volt. Még az ő polgármestersége alatt épül ki 1872-ben a város rendezett tanácsú szervezetté s

válik meg 1877-ben végre végleg a diósgyőri koronauradalomtól. Az előretörés erős lendülete azonban csak Soltész Nagy Kálmán alatt következik be.

E lendület első lépcsőfoka Miskolcnak Mindszentszel való újbóli egyesítése. E nagyobb közigazgatási egység most már sokkal több energia kifejtésére képes. Megindul nagyobb mértékben a beköltözöködés is és különösen a katolikusok száma szaporodik. Miskolc, mint vasútforgalmi gócpont, nagy pályaudvarral és sok új szárnyvonallal még jobban kiépül s üzletvezetőséget is kap.³²⁾ Mindez a kereskedelem fejlődésére gyakorol igen jótékony hatást, amely évről-évre erősebb virágzásban mutatkozik. A kereskedőosztály erősen vagyonosodik s a beköltözés útján is sok vagyont szivárogtat a városba. Ez pedig megindítja a nagyobb mértékű magánépítkezést, lehetővé teszi nagyobb ipari vállalatok alapítását és komoly alapot nyújt a hitel szélesebb körű megszervezésére is. Egyedül a kisipar stagnál, mert e korban a fejlődésének a csúcspontját már áthaladta s a gyár-ipar előretörése folytán általános hanyatlásnak indult. Miskolc ipari jelentősége mindamelllett erősen emelkedőben van, mert veszteglő kisipara mellett a nagyiparban mutat erős haladást.

Maga a városfejlesztés is nagy lépésekkel és gazdag programmal halad előre. Legkiemelkedőbb pontjai és állomásai a Szinvaszabályozás, amely állandóan tart, a hidak és utak építése, a gázgyár felállítása és a közvilágítás, az új közkórház, modern központi gőzfürdő, a villanycentráló létesítése és a pályaudvartól a város főutcáján keresztülvezető közúti villamos vasút, a kereskedelmi és iparkamara megalakulása, kaszárnyaépítések és az állami hivatalok és intézmények nagyobb mérvű építkezései.

A város kulturális fejlődése is felmutat e korban néhány jelentősebb eseményt. A népoktatás alapjai megerősödést nyernek, a kath. gimnáziumot a minoritáktól a tanulmányi és vallásalap veszi át, felépül a Szinva partján a nagy ref. főgimnázium, röviddel az új század fordulója után pedig zeneiskolát alapít a város. Mozgalom indul továbbá már a hetvenes években az iránt, hogy a város jellegének megfelelően, az ipari és kereskedelmi kiképzés is bizto-

²²⁾ A miskolci üzletvezetőséget 1880-ban állítják fel. 1886-ban megszűnik, de 1892-ben újra felállítják.

síttassék. Ennek az eredményeként a város ipariskolát, később pedig kereskedelmi iskolát is állít fel, mely a múlt század végén alakul át felső kereskedelmi iskolává. Ebben az időben alakul meg végül a miskolci irodalmi és tudományos törekvések bölcsőjeként a Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum Egyesület.

A város egyik legnagyobb problémáját azonban e rohamos fejlődés felmutatása mellett sem sikerül Soltész Nagy Kálmánnak megoldania. A város még mindig Borsodvármegyéhez tartozik s ekként a megye gyámkodása alatt áll. E gyámságot azonban a fejlődésnek ezen a fokán Miskolc, bárha a megyénél úgy törekvéseiben, mint válságaiban is mindig megértést talált, — már csak nehezen tudja elviselni s a kilencvenes években újra erős harcot indít a szabad királyi városi, illetve most már a törvényhatósági jog elnyerése iránt. Borsodvármegye azonban székhelyét és életerős szívét, Miskolcot, nem szívesen engedné kiszakítani s Miskolc kérésének a teljesítését erős ellenzésével megakadályozza.

Soltész Nagy Kálmán örökébe a város polgárságának a bizalma Szentpály Istvánt emeli, aki 1902-től 1912-ig viseli e tiszteket, amikor is a város képviselőjeként a parlamentbe megy. 1917-ben azonban újra visszatér a város élére s a legnehezebb időkből öt éven keresztül vezeti a várost, amíg 1922-ben újra képviselővé választatván, a nemzetgyűlésben foglal helyet. Ami elődjének nem sikerült, a város törvényhatósági joggal felruházott városi rangra emelése, azt most, a koalíció kormányrajutása következtében beállott változott politikai körülmények között, Szentpály István valósítja meg. A törvényhozás, Miskolc városának a kormány elé terjesztett kérelmére, az 1907. évi LI. t.-c.-ben Miskolc rendezett tanácsú várost 1909. évi január hó 1-ső napjától kezdődőleg törvényhatósági joggal ruházta fel. Miskolc első törvényhatósági bizottsága, miután a város a vármegyétől és a vármegye a várostól ünnepélyes keretek között elbúcsúzott, 1908 végén alakult meg s ugyanekkor iktatta be hivatalába, ugyancsak nagy ünnepek között, első főispánját, Kubik Bélát.³³⁾

Szentpály tíz évig tartó első polgármesterségének azonban ez

³³⁾ Miskolc thjf. város főispánjai: *Kubik Béla*, 1908. dec.—1910. márc.; *Vay Elemér báró* 1910. márc.—1913. jan.; *Tarnay Gyula úr*. 1913. jan.—1917. júl.; *Nagy Ferenc cír*. 1917. aug.—1917. okt.; *Gedeon Aladár* 1917. dec.—1920.

az eredmény csak dekoratív a legnagyobb érdeme. Bárha ő már nem a pusztulás nyomain épített, mint nagy elődje, hanem a fejlődés megalapozott pilléreire, hivatására pedig épp az az évtized hívta el, amely a munkában és haladásban az egész országnak leggazdagabb időszaka volt, mégis szinte deákferenci puritánsága, lelkiismeretessége és önzetlensége az az indító erő, amely e korszak nagy eredményei felé elvezet.

Városfejlesztő programja különösen két határozott irányba halad előre. Az egyik, a szűk határok közé szorított és vagyontalan város vagyoni erőinek a kiépítése. Ez a törekvés kiváló eredményeket ér el. A város vízvezetékének a céljaira megvásárolja Tapolcát s ezenkívül is két tagbirtoknak a megvételével, közel ezer holdnyi ingatlant szerez. A háborús idők példás közéletmezése és a város mai gazdasági erőforrásainak legtekintélyesebb része ezekben az ingatlanszerzésekben kereshető.

E program másik iránya a közoktatásügy megerősítése, mely bekapcsolódik az egyetemes nemzeti haladás irányába is. A város 1907-ben községi jellegű iskoláit állami kezelésbe adja. Röviddel azután két hatalmas elemi iskola, egy polgári leányiskola, egy fiú felsőkereskedelmi iskola épül fel s az állam a 8 osztályra fejlesztett kir. kath. főgimnáziumnak a város és a megye hozzájárulásával teljesen modern új palotát emel.

Szentpály első polgármestersége idején azonban a város kultúrája más téren is előrehalad. Legjelentősebb útjelzői e haladásnak a tapolcai vízvezeték és a csatornázás 1910 és 1912 között bekövetkezett kiépítése és a közúti villamos vasút vonalainak Diósgyőrre és Hejőcsabára való kivezetése.

A város polgármesteri székét Szentpály után 1912-ben Nagy Ferenc foglalja el, aki 1917-ig polgármestere a városnak. Az ő idejében a város nagyobb arányú fejlődését a háború akadályozza meg. Közvetlenül a háború előtt állítja fel azonban Miskolcon az állam a fémipari szakiskolát, a város pedig 1916-ban női felső kereskedelmi iskolát alapít. A háború nyomorúságait és szenvedéseit Mis-

jún.; *Lichtenstein* László 1920. jún.—1922. szept., *PuJcy* Endre 1922. szept.—1924. márc.; *Soldos* Béla dr. 1924. márc.—1926. júl.; *Mikszáth* Kálmán, dr. 1926. júl. óta.

kolc valamivel könnyebben viselte el, mint a többi nagyobb magyar városok, mert a közélelmezést még idejekorán maga a város vette a kezébe és közüzemek létesítése által a közellátás szinte példaszzerűen folyt le. Ebben a tekintetben Nagy Ferenc polgármestert illeti minden érdem.³⁴⁾

Ez alatt Miskolc fiai kint a harctereken szereznek a városnak szép érdemeket és becsületet. A 65. cs. és kir. gyalogezred, amely a városban állomásozott és amelyben igen sok miskolci tartalékos tiszt és önkéntes szolgált, különösen az orosz harctéren tüntette ki magát. A város közös hadseregbeli legénységi állománya a híres kassai 34-es Vilmos ezredhez tartozott és ennek keretében küzdött.

Miskolc részére a legtöbb babért azonban a város kedvenc házi-ezrede, a 10. honvéd gyalogezred aratta, amely Borsodból, Hevesből és Alsózemlénből nyert kiegészítést. Sorozatosan szép fegyvertényei közül különösen kettő emelkedik ki. 1915 május első napjaiban a nagy gorlicei áttörésnél és a Breszt felé való előnyomulásban Biecnél aratott fényes győzelmet az orosz fölött. Az ezredről, amely ekkor Mackensen hadseregéhez tartozott, a német Wolff-jelentés is a legnagyobb elismeréssel emlékezett meg. Másik nagyszerű fegyvertényével az erdélyi harcokban tüntette ki magát. 1917 március 8-án az erdélyi határhegyek között, az Úz völgyében az ekkorra már iohamezreddé szervezett 10-es honvédek haláltmegvető rohammal foglalják el a Magyarost. A másnapi Höfer-jelentés egész terjedelmében a 10-es honvédek hősi tettét dicséri. Miskolc küldöttsége Hodobay Sándor h. polgármester vezetése alatt kint a harctéren üdvözli hős ezredét és egy ezüst kürtöt küld a Magyaros győzőinek.³⁵⁾

A háború után bekövetkezett forradalmi idők Miskolc életéről változatos képet mutatnak. E szomorú korszakot a város aránylag elég szerencsésen éli át. Kormányzata mindjárt a forradalom kitörésekor, Eisinger Ferenc kormánybiztos vezetése alatt, a szocialista

³⁴⁾ Nagy Ferenc 1917-ben Miskolc főispánja, majd közélelmezésügyi államtitkár, utóbb miniszter lett.

³⁵⁾ A 10-es honvédek emléket és hősi küzdelmeit a város 1927-ben a Eudolf-laktanya előtt felállított szép bronzszoborral örökítette meg. A szobor Vas Viktor műve.

párt kezébe kerül. A kommunista párt már 1919 februárjában szervezkedik, de alig egy néhány emberből áll és nem tudja a hatalmat a tanácsköztársaság megalakulása után sem a mérsékelt szocialista vezetők kezéből kiragadni. A miskolci munkástanács március hó 22-én hirdeti ki a statáriumot és alakítja meg a forradalmi törvényszéket, amely azonban ebben az időben csak a törvényes keretek között működik. Április 9-én még megejtik a munkástanácsi választásokat, de a kommün helyzete csakhamar kritikussá válik, mert a cseh csapatok Miskolc felé közelednek. A városi direktórium, bárha a Budapestről ide érkező Rákosi Mátyás és Pogány József népbiztosok minden eszközzel ellentállásra serkentenek, a felesleges vérontás elkerülése végett átadja a cseheknek a várost.

A cseh megszállás május hó 2-ától május 20-ig tart és súlyos napokat hoz a városra. De a legnehezebb idők csak ezután következnek el. A visszavonuló cseh sereg nyomában május hó 20-án este vonul be Miskolcra a vörös hadsereg. A csatározások azonban a csehek és a vörösök között Miskolc közelében még napokig folynak s a várost a csehek ágyútüze fenyegeti. Egy néhány gránát a Szelesutca több házát rongálja meg. A cseh repülőek még a vörös hadsereg; nagy előretörése után is még hetekig gyakran keresik fel a várost és bombákat vetve, az emberéletben is nagy károkat okoznak.

Eközben a városban újra a kommün veszi át a kormányzást s megalakul újra a forradalmi törvényszék is, amelynek elnöke most már a hírhedt Zilahy László. A budapesti kormányzat a helyi munkástanács ellenőrzésére Hirosik János kormányzótanácsi biztost küldi le. A központi ellenőrzés és a vádbiztos garázdálkodása folytán már sokkal súlyosabb napokat él át a város, mint a kommün első idejében s napirenden vannak a vagyonek ellopásai és lefoglalások.³⁶⁾

Ilyen körülmények között a város szinte fellélegzéssel fogadja az oláh megszállást, amely barátságos megszállásnak nevezve magát, augusztus hó 5-én következik be és a régi rendet állítja vissza. De e megkönnyebbülést a város lakosságában az oláhok brutális rend-

³⁶⁾ A kommim miskolci története nincs hitelesen megörökítve. Egyetlen röpirat foglalkozik vele csak, amely Soltész Imre tollából „Miskolc a bolsevizmus alatt“ címmel még az oláh megszállás idejében és az oláhok által cenzúrázva jelent meg.

szere napról napra fokozódó elkeseredéssé változtatja át, míg végre is a várva-várt nap, az oláhok kivonulása, november 16-án be nem következik. A várost még aznap este a magyar városparancsnok veszi át.

Nagy részben még a kommün előtt és alatt, de ezután is, különösen 1920-ban és 1921-ben, az északról jövő vonatok szinte ontják a menekültek seregét. A felvidékiek zöme, amely még mindig reméli, hogy csakhamar visszamehet, nem akarván messze eltávolozni szülőföldjétől, Miskolcon keres menedéket. A miskolci menedék azonban legtöbbjüknek csakhamar második otthonává s ma már soknak nem is álmodott sírjává is vált.

Megjelennek ezekkel egyidőben a megszállt felvidék menekülő hivatalai és intézményei is s közülök nem egy végleg Miskolcon gyökeresedik meg. Ide menekül a tótsóvári erdőigazgatóság, a kassai tankerületi főigazgatóság, a postaigazgatóság, a kerületi rendőrfőkapitányság, a felvidéki tanintézetek közül pedig az ungvári főreáliskola s az eperjesi ev. kollégium jogakadémiája és tanítóképzője. A miskolci bányabiztosság pedig a megcsonkítás következtében bányakapitánysággá épül ki. A város szeretettel fogadja a menekült intézményeket, ideiglenes elhelyezésükről gondoskodik s amidőn nyilvánvalóvá lesz, hogy a régi állapotok rövidesen nem fognak visszatérni, felismervén, hogy a maga részére való biztosításuk által a nagyvárosi létnek nemcsak dekórumait, hanem jelentékeny hatóerőit is feltalálja bennük, minden áldozatot meghoz, hogy részükre végleges otthont nyújtson. Az idemenekült intézmények legnagyobb részét sikerült is biztosítani. Csak a tankerületi főigazgatóság, a postaigazgatóság és a kerületi rendőrkapitányság olvadtak be más kerületekbe, a bekövetkezett leépítés során. Ezzel szemben azonban a kassai hadtestparancsnokság szerepét átvéve, Miskolcon nyert elhelyezést a nemzeti hadsereg egyik vegyesdandárparancsnoksága s Miskolc a székhelye a kerületi csendőrparancsnokságnak is.

A felvidéknek ez a Miskolcra özönlése új energiákat hozott és nagy változást idézett elő társadalmi alkatában is. A tisztviselő és hivatalnok, különösen pedig a latejner elem megerősödése újabb és sok tekintetben másirányú kulturális kívánságokat és vágyakat hozott magával, Miskolcnak a megcsonkítás következtében lényegesen megváltozott gazdasági helyzete és megerősödött jelentőségű új

célkitűzéseket tett szükségessé, a menekülés folytán bekövetkezett hatalmas mérvű és elviselhetetlen lakásínség pedig sürgős intézkedéseket követelt.

Ezek előtt a feladatok előtt állott a város új polgármestere, Hodobay Sándor, aki Szentpály Istvántól 1922-ben vette át a város vezetését.³⁷⁾ Városépítő politikája méltó folytatása annak a vágtának, amely közvetlenül a háború előtt lefolyt korszakot jellemezheti. Megindulnak újra a nagymérvű beruházások és építkezések s a város a legsúlyosabb terhektől sem retten vissza, hogy a modern kor legelemibb szükségleteinek a kielégítésével nagyvárosi köntöst öltjön, hajlékot adjon a hajléktalanok ezreinek, munkát a munkanélkülieknek s meghozza egyben a szorosabb értelemben vett kultúra oltárán is a megfelelő áldozatot.

Hodobay Sándor polgármesterségének hét éve alatt a város nagyvárosi jellege szembeűnően kidomborodott. A város főbb út vonalait ma már mindenütt új burkolat fedi és ahol mód volt reá, parkírozás ékesíti. A városban számos középület épült. Zenepalota, mely a városi zeneiskolának és női felsőkereskedelmi iskolának nyújt hajlékot, két nagy elemi iskola, izr. polgári iskola, ev. tanítóképző, állami gyermekmenhely, bányakapitányság, erdőigazgatósági palota, M. Á. V. osztálymérnökség és vásárcsarnok. Nagy belső restauráción esett keresztül a színház és most épül át a város Koronaszállója. A lakásínség enyhítésére a város 4 nagy bérpalotát emelt,³⁸⁾ egy menekültelepet s egy tisztviselő- és munkástelepet létesített.³⁹⁾ Segédkezett ezenkívül az OFB. parcellázások helyén meginduló lakásépítésnél is.⁴⁰⁾ Erre az időre esik továbbá a tapolcai út mellett fekvő villanegyed erős ütemű kiépülése, Tapolca-fürdő nagy lendülettel meginduló fejlődése és a városi strandfürdő kiépítése is.

³⁷⁾ Miskolc tljff. város polgármesterei: *Szentpály* István dr. 1912. ápr. 30-ig; *Nagy Ferenc* dr., 1912. ápr. 30—1917. aug. 17.; *Szentpály* István dr. 1917. okt.—1922. júl. 20.; Hodobay Sándor dr. 1922. nov. 28-a óta.

³⁸⁾ Kettő a Déryné-utcában épült 53 lakással, kettő pedig 76 lakással most áll befejezés előtt a Soltész Nagy Kálmán-utcában.

³⁹⁾ A Vay-úti menekült telepen 218 egyszobás lakás, a nagy Hodobay-telepen pedig 152 egy, két és háromszobás lakás épült.

⁴⁰⁾ Ennek az akciónak a során, amelynek az élén Mikszáth Kálmán főispán áll, a győri-kapuban, a Mikszáth-telepen és a régi honvédkaportólóteren eddig 100 ház épült fel s újabban 42 van épülőben.

A szorosabb értelemben vett kulturális fejlődés terén erre az időre esik a tanintézetek már említett újabb és megfelelő elhelyezésén kívül az ev. jogakadémiának és az ev. tanítóképzőnek anyagi segítséggel való alátámasztása, az alsófokú népoktatás megerősítése, az állami fémipari szakiskolának faipari szakiskolával való kiegészítése, a Felsőmiskolci Dal- és Önképzőkör kultúrházának felépítése és a róm. kath. tanítónőképző megalapítása.

Emeli a város dekórumait az is, hogy az ungvári gör. kath. püspök, címzetes érsek, székhelyét 1925-ben Miskolcra tette át s itt működik az eperjesi egyházmegyétől elszakított egyházak apostoli adminisztrátoraként.⁴¹⁾

Ezek a legújabb fejlődés félreismerhetetlen mérföldkövei. Jelentőségük és értékük ma még, híjával a legminimálisabb távlatnak is, fel nem becsülhető, mert *ezeknél a határköveknél fut be Miskolc története a múltból a mába.*

-Nehéz feladat előtt áll az, aki Miskolcon a genius loei-t keresi. Pedig feltalálható itt is. Él, hat és lobog. Tehát van. Csak nem a régi fény romjai között kell keresni hanem a földrajzkönyvben. A poros akták, elsárgult fóliánsok között sem a zászlólengető és kardvillogtató, harcilármás nagy haditények beszélnek róla, hanem az a szerény és láthatatlan, de szívós és nagyszerű energia rejtegeti, amely itt él valahol halhatatlanul az Avas alján, a Szinva-parton és bármily csapást vagy pusztulást hoznak is az idők, új munkára serkent.

⁴¹⁾ Miskolc az 1916. évi zsinati törvények szerint a tiszánineni ref. egyházkerületnek is állandó püspöki székhelyévé vált.

2. Miskolc földrajzi arculata és külső esztétikája.

Alig van város Magyarországon, amelynek földrajzi arculata, amellet, hogy a gazdasági fejlődés nagyszerű predesztinációit magában hordja, a természettől is a szépségek oly változatos gazdagságát örökölte volna, mint Miskolc, a mai magyar Felvidék szíve.

Ott fekszik, ahol a magyar alföld a hegyekkel összetalálkozik, ahol a nagy neptuni forradalom a Bükk sziklái közé behasított csodaszép hámos völgyet kelet felé kinyújtott védő karjai között, végső, lankásodó lejtőinek az ölébe, az Avas és a tetemvári bérc között, a Sajó nagy völgyiapályába levezeti. A nagy alföldi medence szűk kapujában, a Szinva völgyében terül el keletről nyugat felé s felkúszik a völgy torkolatánál az Avas és a tetemvári bérc lejtőire. Az Avas,¹⁾ amelyet a város mintegy félkörben körülölel, a város szívébe könyököl bele. Az út a város főteréről a Szinva hídján keresztül az Avas oldalán büszkélkedő régi avasi templom, az Avas árnyékaiban alvó régi temető és a híres, praehisztorikus múltra visszatekintő avasi pincesorok között egy pár röpke perc alatt vezet a tetőre és a legnagyobb panorámában mutatja be a várost.

Nyugatra a Bükk rejtelsei sötétednek fel a láthatár peremén, a Szinva a Diósgyőri vár festői romjai alatt szalad el s útjába ejtve a gomolygó füstfelhők alatt elterülő nagy vasgyár telepeit, szőlős domboldalak között fut a város felé. Keletre a város nagy külvárosi jellegű része nyújtózik kaszárnyáival, pályaudvaraival,

¹⁾ 234. m.

gyáraival és ipartelepeivel a Sajó partja felé. A déli oldalon szőlők borítják az Avast, tövében a temetők, a villanegyed, a kórházak fekszenek és délre a messzeségben az alföld végtelennek tetsző csodája tárul fel. Az Avas északi meredek lejtője alatt karcsú tornyai között maga a belváros él, sűrűg és zajong.

Az Avas a város drága díszje és legmarkánsabb jellegzetessége, amely nélkül Miskolc és a miskolci élet el sem képzelhető. Az ősi templom, a régi harangtorony, mögöttük a hangulatos temető és fölöttük a dalos pincesorok, a torkuk mélyében erjedő s éró avasi borral, nemcsak a város arculatára raknak színeket, de a város életébe is valami különös zamatot lopnak bele.

Az Avas a város romantikája. De bölcsője azoknak az álmoknak is, amelyek odalént a városban, a felébredéskor, köveket raknak egymásra és palotákat emelnek a jövőnek.

Miskolc városi képe az alföldi és felvidéki városi típusok keverékét mutatja fel. Jellege a régebbi időben inkább alföldi volt, de a két utolsó évszázad a felvidéki típus felé vezette el, úgy az építkezések stílusában, mint kis görbe utcáival is, amelyek legtöbbször csak az új s most már tervszerűen épített külvárosi részekben mennek át újra egyenesbe.

A belváros a nagy magyar falukból kialakult egyutcás város rendszerben épült. A város görbe, megtört és még nagy rendezésre váró fő útvonala a legélénkebb, de egyszersmind csaknem egyedüli fő közlekedési ér, amelyben minden forgalom össze fut. Esténként úgy nyüzsögnek rajta az emberek, mint a legforgalmasabb nappali utcákon, de mellette a többi nagyobb utcák szinte elhagyottak.

A régi város külső karakterét alig őrizte meg még csak emlékként is valami. A sok pusztulásnak minden áldozatul esett. Két évszázaddal ezelőtt még a gazdag görög kereskedők boltozatos bejáratú és oszlopsoros tornácú házai, amelyek nagyrészt a XVIII. század közepén épültek, festettek jelleget a város külső arculatára,²⁾

²⁾ A város fennmaradt régi nagyobb magánházai közül az építészeti stílus értékével és a kivitel szépségében különösen a Palóczy-utcán álló Szües-féle ház és Hunyadi-utcai, jelenleg Patay, azelőtt Szathmáry ház emelkednek ki. Az utóbbit Klir Vendel építész építette.

Ma már csak két-három nagyobb és egynehány kisebb ház áll belőlük, de az utóbbiak is lassacskán mind csákány alá kerülnek.³⁾

Sok öreg ház húzódik meg az Avas tövében és az Avas lejtőinek, utcáiban. Ezek legnagyobb részét a XVIII. század második felében épült módosabb kispolgári házak, minden különösebb jellegzetesség* nélkül. A város nagyobb utcáiban pedig s egyelőre még a főutcáján is, tarka változatban állnak egymás mellett a nagyvárosi nekilendülés előtti időben épült, kopott, máladozó, egyszerűbb, de nagyrészt mégis városi jellegű házak és az ezt követő idők többemeletes, palotaszerű építményei.

Ezek már csinosak, díszesek, van sok monumentális is közöttük és határozottan nagyvárosi jelleggel ruházzák fel külső formáiban is a várost. De sajnos, legnagyobb részük az elkorcsosult neoklasszicizmus építkezési modorát viseli magán. Majdnem mind a kilencvenes évek építményei s az úgynevezett pallér-stílusban épültek. Ezért kelti a város a máról-holnapra nagyvárossá épült város benyomását s ezért nem tud külső esztétikájában semmi különös, egyéni vonást felmutatni.

Némi élénkséget kölcsönöznek a város templomai s néhány újabban épült középülete.

Legrégibb és legérdekesebb temploma 'a XV. század legelső éveiben épült csúcsíves stílusú torony nélküli avasi templom, amely már a következő évszázad derekán a reformátusok kezébe került. A legújabban felmerült adatok megdöntötték azt a feltevést, hogy a templom tornya a kuruc-labanc időkben esett a tűz martalékául s amellet bizonyítanak, hogy a torony a XVI. század derekán, valószínűleg a török járás alatt égett le s dőlt össze.⁴⁾ A templom mellett áll festői pompájában az öreg harangtorony. Eddig ennek a korát is tévesen becsülték. Az volt a hit, hogy a XVII. század végén épült. De három évvel ezelőtt, amidőn restaurálták, kiderült, hogy az öreg torony sokkal öregebb. A főbejárat fölött ugyanis egy kőtáblára

³⁾ Értékes emlékeit őrizte meg a régi miskolci kovács és lakatos céli re-
mekeinek egy pár régi ház rácsos vasajtaja és kosaras ablakrácsa.

⁴⁾ L. Marjalaki Kiss Lajos: Miskolci Egyháztörténelmi Adatok a XVI.
századtól. (Történelmi és Régészeti Közlemények. Miskolc 1927. jún.—szept.)

Zsedényi Gyula fényképe

A miskolci m. kir. erdőigazgatóság palotája
az előtérben a Deák-szoborral

akadtak, amely azt hirdeti, hogy a tornyot röviddel a törökdúlás után, 1557-ben emelték;

Érdekes emléke a városnak a XVII. századbéli református deszkatemplom is, amely a tetemvári temetőben áll. Ma azonban már csak nagyobb ünnepeken tartanak benne istentiszteleteket. A református egyház legnagyobb temploma, amely a belvárosban van, 1809-ből való, de tornya újabb keletű.

Barokkstilusban épült a mai belváros két róm. katolikus temploma, mindkettő a XVIII. század második felében. Egyik a két-tornyú minorita templom, mely a vele egybeépült minorita klostrommal együtt a város egyik legimpozánsabb monumentuma, a másik a mindszei templom, amelynek szintén két tornya van, de e tornyok már csak a múlt század második felében kerültek reá. A harmadik katolikus templom Felsőmiskolcon, magasan a diósgyőri út felett emelkedik. A múlt század elején épült s hivatalos neve Szent Anna-templom, de hajdani, vörösre festett zsindegyház tetejéről még ma is vörös templomnak nevezik. Szép és monumentális a XVIII. század végén épült nagy evangélikus templom is, amely azonban, — mivel II. József türelmi rendelete értelmében a protestánsok akkoriban utcára nyíló templomot nem építhettek s így egy udvarba került, — a Luther-udvar házai közé beékelve, nem tud díszítő értékkel ki-domborodni. Miskolc ugyané korban épült barokkstílusú gör. keleti templomának a görög kereskedők gazdagságával feldíszített, bizánci modorú fényes berendezése pedig sok művészi értéket rejt magában.⁵⁾

A város legrégebbi középülete a XVIII. század elején emelt nagy vármegyeháza. Szébb és művészi szempontból is értékesebb épülete azonban a leégett első magyar kőszínház helyén 1857-ben újraépült színház, amely egy kis őrtornyot írt a tetején és oszlopos arkádokkal könyököl ki a főutca gyalogjárója fölé. Újabb középületei közül művészi modorban és díszítő kivitelében különösen kettő emelkedik ki. A Szinvaparton újbarokk stílusban épült nagy Zene-palota⁶⁾ és az erdőigazgatóság szép új palotája, amely a városban

⁵⁾ 1914-ben épült, fel a város nagy vásárterén a gör. katolikus templom.

⁶⁾ Waelder Gyula műépítész, egyetemi tanár tervei alapján építették 1927-ben Papp Sándor és Singer Samu építészmérnökök.

annak a jellegzetes felvidéki stílusnak első megjelenése, amelyet felsőmagyarországi renaissance-stílusnak kereszteltek el.⁷⁾

Miskolc szobrokban és műemlékekben nem túlságosan gazdag. Itt áll azonban a város főterén, az Avassal alatt, a legelső Kossuth-szobor, mely Róna József műve.⁸⁾ Szemere, Deák, Erzsébet királyné, a 10-es honvédek szobra és a mindszei templom előtt álló szép, bárók sítlusban kőből faragott fogadalmi oszlop⁹⁾ díszítik még ezenkívül a várost.¹⁰⁾

[Két kisebb park a város közepén és a villanegyed mellett, a szépen gondozott nagy népkert festenek az Avassal együtt üdítő színeket a város arculatára. Sajnos egy, a legtöbbször kiszáradt víz-árok, a Pece-meder is átszalad a városon és azt több helyen elékteleníti. Ezzel szemben bent a városban a Szinva partja itt-ott festői, szinte velencei képet nyújt, mert a színvparti házak alapfalai legnagyobbbrészt a Szinva medréből merednek elő s köveiket a Szinva habjai mossák.

7) Az erdőigazgatósági palotát a földművelésügyi minisztérium kezelési osztálya tervezte s Papp Sándor építésmérnök építette.

8) A szobrot a város 1898-ban emelte.

9) 1738-ból.

10) Most készül a hősök nagy emlékműve, amely a Városházterén fog állni.

II. RÉSZ.

**A MISKOLCI SZELLEMI ÉLET
ÉS KULTÚRA TALAJA.**

1. Nagy- Miskolc problémája.

Miskolc abban az időben, amikor a törvényhozás a törvényhatósági joggal felruházott városok sorába emelte, Magyarország ama nagyobb városai között, amelyek önálló jogkört nyerve, felszabadultak a megyei gyámság alól, polgári népességének száma szerint, szerényen a tizenkettedik helyet foglalta el.

A trianoni országcsontkítás azonban, amely épp azokat a nagyobb magyar városokat metszette le az ország testéről, amelyek a magyar kultúra történelmi tradícióival ékesen, e kultúra zászlóvivői voltak, a magyar vezető városok között is nagy pusztítást végzett. Hat város, Szabadka, Pozsony, Temesvár, Nagyvárad, Arad és Kolozsvár esett ki Miskolc előtt a sorból s Miskolc eddigi szerény helyéről e katasztrófa folytán a hatodik helyre került.¹⁾

Már egymagában ez a tény is erős bizonyossága annak, hogy Miskolc ebben a tragikus körülmények között bekövetkezett előretörésben országos jelentőségre tett szert. Ma már e helyzeti adottsága révén is egyik legelőkelőbb reprezentánsa a magyar életnek és kultúrának. Országos és egyetemes magyar szempontból sem közömbös többé tehát, hogy e szerepét hogy s miként tölti be.

Kérdés azonban, hogy helyes és megtámadhatatlan-e ez a helyezés, amelyben Miskolcot a polgári népesség számoszlopai között a statisztika felmutatja? Ez a kérdés természetesen nem a statisztika

¹⁾ 1. Budapest 928.996, 2. Szeged 119.109, 3. Debrecen 103.186, 4. Kecskemét 73.109, 5. Hódmezővásárhely 60.922, 6. Miskolc 56.982 lakossal. (1920. évi adatok.)

adatainak megbízhatóságával szemben vethető fel, hanem Miskolcnak e téren való különös körülményei folytán. A statisztika ugyanis azt a népességet, mely Miskolc thjf. város területén él. Amíg azonban ez a népesség, Budapest kivételével, Magyarország összes többi nagyvárosaiban magában foglalja csaknem hiány nélkül mindazokat, akikre, — miután e nagy városok szellemi és gazdasági légkörében élnek, — az illető város egyénisége teremti meg az otthon és a milj» sajátosságait, Miskolc, mint közigazgatási egység ezt a népességet korántsem foglalja magában teljesen.

Miskolc ugyanis Diósgyőrrel és Hejőcsabával csaknem teljesen egybeépülve, e két községgel együtt ma már, különösen a szellemi és kulturális élet beállításában nézve e kérdést, teljes és zárt egységet alkot. Megérezték és hangoztatták ezt a miskolci társadalom vezető egyéniségei már a múltban is, amidőn a jövőendő képeit festegetve, *Nagy-Miskolc*ról beszéltek. Ez a Miskolcon sokat emlegetett és a fantázia ékességével feldíszített Nagy-Miskolc, az avasaljai nagy metropolisz természetesen a mai ábrándokból valóságként csak akkor bontakozhatna ki, ha a mai fejlődő és pezsgő városi élet a jövőendőben minden ígéretét beváltaná s maga az ország s legális és illetékes faktorai is a mai közönyösségen messze túlmenő érdeklődést mutatnának e probléma iránt. Az ily irányú fejlődés egyik első lépcsőjeként azonban mindenesetre a szellemi és kulturális egység közigazgatási szankcionálásának kellene bekövetkeznie.

Feltétlenül megállapítható azonban, hogy éppen Diósgyőrré és Hejőcsabára való tekintettel van némi jogosultsága annak, ha a miskolciak, erre az egységre gondolva, már ma is Nagy-Miskolcról beszélnek. Diósgyőr mintegy húszezer főnyi lakossága ugyanis, amellet, hogy társadalmi tagozottságában is teljesen homogén Miskolc társadalmával, teljes mértékben részese és osztályosa a miskolci társadalmi és kulturális életnek. Nincs egyetlen nagyobb magyar város sem, amely, bár a közvetlen közelében levő, de közigazgatási határain mégis kívüleső olyan nagyobb tömegű népességre gyakorolhatna vonzóerőt, amely abban az esetben, ha saját népességébe beolvadna, annak összetételében alig idézne elő még kisebb változásokat is. Szeged és Debrecen környékbeli lakossága például, ha mai

társadalmi tagozottságával e városok társadalmába nagyobb arányban olvadna be, azokban bizonyára komolyabb eltolódásokat váltana ki. Egyedül Budapest környékbeli lakosságában nem mutatkoznak erősebb mértékben ezek a központi fekvésű város társadalmi összetételétől nagymértékben elütő eltolódások. Talán ez a pszichológiai magyarázata részben annak is, hogy Magyarországon már régen a milliós Budapestről beszélnek, holott ezt a számot Budapest lakossága még ma sem érte el. Volt ebben ugyan sok felesleges hivalkodás is, de rossz politika volt mindenesetre a milliós város felé való rohamos törekvés, mert ez az erős lendület nagy mértékben elősegítette azt, hogy Budapest a vidéki városok fejlődésének a rovására, valóságos mamutvárossá fejlődött. Azok a hibák azonban, amelyek Budapest aránytalan fejlődésével szemben felhozhatók, ma, amidőn mindenütt és épp Budapest ellensúlyozására, a vidéki gócpontok kiépítésére törekszenek, Miskolccal szemben fel nem hozhatók. Miskolc és Diósgyőr szellemi és kulturális egységének az elgondolása tehát korántsem irrealitás.

Némileg másképp áll ezzel szemben Miskolc és Hejőcsaba szellemi és kulturális egységének a kérdése. Miskolc és Hejőcsaba népessége társadalmi tagozottság szempontjából nem teljesen homogén. Hejőcsaba lakosságának tekintélyes része mezőgazdasággal foglalkozik. Miskolcon viszont, a többi nagy városokkal való összehasonlítás tükrében is, épp ez az elem van a legkisebb arányban képviselve. Ez azonban még korántsem lehet akadálya Miskolc és Hejőcsaba egy kulturális egységbe való beállításának, annál kevésbbé, mert befolyással bír e kérdés megítélésére ezenkívül még két más körülmény is. Az egyik az, hogy Hejőcsaba lakossága, Miskolc lakosságához viszonyítva, aránylag elenyészően csekély, ez utóbbinak csak 7.8 százaléka. A másik pedig az, hogy ez a társadalmi tagozottságában némileg ugyan elütő tömeg Nagy-Miskolc kulturális egységében megfelelő pótlékát nyújtaná a nagyobb magyar városokban a városok perifériáin lakó ama lakosságnak, amely Miskolcon teljesen hiányzik, Miskolcot azonban társadalmi tagozottságában mégis közelebb vinné a mai nagy magyar városok immár kialakult s ebben a vonatkozásban egészségesnek mondható típusához. Miskolc ugyanis szűk határai folytán a jellegzetes periférikus lakosságot teljesen nélkülözi és lakosságának sűrűsége szempontjából, amennyi-

ben négyzetkilométerenkint 1.074 lakost számlál, Budapest után az országban vezető helyen áll.²⁾

Ezeknek a megvilágításoknak a tükrében tehát nyilvánvaló, hogy különösen ott, ahol kulturális kérdésekről van szó, Nagy-Miskolcra, mint kulturális egységről beszélni, elhanyagolva a közigazgatási határokat, már ma sem utópia, vagy irrealitás. Fontos ennek a megállapításnak a leszögezése Miskolc szempontjából, mert ez még jobban előtérbe állítja a miskolci kultúra jelentőségét. *Miskolc, azaz Nagy-Miskolc ugyanis ebben a beállításban átugorja a magyar városok sorrendjében Hódmezővásárhelyt, sőt Kecskemétet is és a negyedik helyre, Debrecen nyomába lép.* Lakossága az 1920. évi népszámlálás adatai szerint 56 982 lélek, amelyhez Diósgyőr 19 236 és Hejőcsaba 4 455 lakosát hozzászámítva, Nagy-Miskolc egysége 1920-ban már 80 673 lelket jelentett. Ez a lélekszám ma, tekintetbevéve az azóta előállott természetes szaporulatot és vándorlási nyereséget, körülbelül 90 ezerre tehető.

Figyelmet érdemel továbbá az is, hogy az ország legnagyobb vidéki városaiban a tulajdonképeni városi lakosság az összes lakosság számánál jóval kevesebb. Levonva ugyanis a külterületeken és a tanyaikon élő, de közigazgatásilag a városhoz tartozó lakosságot, az 1920. évi népszámlálás tükrében .Szeged tulajdonképeni városi lakossága csak 70 100, Debrecené pedig csak 83 690 lélekre tehető. Ezzel szemben „Nagy Miskolc“ hasonló alapon kiszámított városi lakossága 1920-ban 78 579 lelket számolt volna.

Csak ebben a beállításban tűnik ki Miskolc igazi, nemzeti szempontból való jelentősége és kulturális szerepe. Az ország negyedik és a magyar vidék harmadik legnagyobb városa joggal követelhet érdeklődést, megértést és féltve ápoló gondoskodást szellemi élete és kultúrája iránt, nemcsak saját polgáraitól, hanem úgy az államkormánytól, mint a nemzet egyetemes közvéleményétől is, mert kultúrája, de a magasabb szellemi életre való törekvése is, ezen az előkelő őrhelyen, ma már saját érdekén túlmenő egyetemes nemzeti érdek.

²⁾ Budapest népsűrűsége négyzetkilométerenkint 4788, Miskolc 1074, Győr 926, Komáromújvárosé 745, Pécsé 669, Székesfehérvaré 325 lélek. Miskolc népsűrűségét Nagymagyarország thf. városai között Budapest, Fiume, Nagyvárad, Zágráb és Pozsony haladták felül.

2. A miskolci kultúra helyzeti és gazdasági energiái.

Egy város nagyvonalú, erős lendületű fejlődését természetesen nem lehet csakis mesterkéltséggel eszközökkel kikényszeríteni s arra maga az államhatalom, sőt az egyetemes nemzeti felbuzdulás sem képes, ha e városban magában nincsenek bizonyos tradicionális, vagy természetadta helyzeti energiák s nincs meg benne a szükséges s önmagából kitermelődő eleven erő, amely csak felszabadításra, vagy segítő kezekre vár.

Ezek az energiák bizonyos vonatkozásokban és némely megnyilatkozásokban megfigyelhetők, sőt bonckés alá is vehetők.

Elsősorban a demográfiai adatok között találhatunk erre vonatkozólag útmutatást. *Miskolc népességének szaporodása 1787 és 1869 között, tehát e több mint 80 év alatt csak 55%. Ez a szaporodás nagyon csekély.* Pedig éppen ez az az időszak, amelyben a magyar nagyvárosok nagyon erős fejlődésnek indulnak, amelyben Budapest 400 s nem egy nagyobb magyar vidéki város 200—300% szaporulatot tud felmutatni. *E visszamaradás okai a két nagy tűzvészben és az árvízben kereshetők.*¹⁾

Azt a fejlődést azonban, amelytől Miskolc ebben az időben el-esett, a rákövetkező 40 év alatt igen erős lendülettel igyekszik kipótolni. *Népességének szaporodása 1869 és 1910 között 138.8% s*

¹⁾ Tűz: 1781-ben és 1843-ban. Árvíz: 1845-ben.

ezt a szaporodást ebben a korszakban az egész Nagy-Magyarországon, a thjf. városok között, csak Budapest és Fiume haladja felül.²⁾ Fejlődésképeségének e város tehát eklatáns bizonyítékát adja s népességének szaporodásával 1910. és 1920. között is, 10.7 %-al, a csonka ország thjf. városai között a negyedik helyet foglalja el.³⁾

Ezt a hatalmas lendületű előretörést, amelyet Miskolc népességének szaporodása a világháború befejezéséig tartó félszázad alatt mutatott, komoly helyzeti energiák támasztottak alá s az a predesztináció idézte elő, amelyet éppen ennek a korszaknak gazdasági problémái, törekvései és erőfeszítései vetettek felszínre. Ez volt ugyanis az a kor, amely Magyarországot a technikailag sokkal fejlettebb nyugattal iparforgalmi relációkban is versenyképessé tette, így tehát az a hatalmas előreugrás is, amelyet Miskolc népességének szaporodása épp ebben a korszakban mutat, megdönthetetlen bizonyítéka annak, hogy ez a város mindaddig, amíg a világ fejlődése új utakra nem tér s nagyjában azon a vágányon marad, amelyen a XIX. században indult el, amíg tehát a nagy technikai forradalmak kora, esetleges utórezgéseivel együtt, le nem zárul, belső eleven ereje s helyzeti energiája folytán, különösen e csonka országban, erős ütemű fejlődésre s modern, nyugati értelemben vett kereskedelmi és ipari nagyvárossá való kialakulásra van predesztinálva.

Nem változtat e tényen az, hogy ma éppen azokat a napokat,, vagy mondhatnánk éveket éljük, amelyekben a mindennapi élet a gazdaság, a kereskedelem és az ipar legnagyobb pangását és válságát tárja elénk s e jelenségek épp azokon a helyeken csúcsosodnak ki a legkiáltóbb bajokká, amelyek a kereskedelem és ipar exponált gócpontjai, tehát Miskolcon is. Ez a válság, amely már a világháború katasztrófájában született, egyetemes jelensége az egész kontinensnek. A legyőzött államokat gazdasági leromlottságukban természetesen sokkal mélyebben súlytja, mint a győzteseket. De e válságokat

²⁾ Az 1878. évi árvíz, amely erre az időre esik, nem visszaesést idézett elő, hanem a fejlődés ugrópontja volt

³⁾ Ebben az évtizedben a népesség szaporodása arányában Komáromújváros vezet 69.3 % -al. Ez az abnormálisan nagy szaporodás a komáromi magyarságnak a megszállás után bekövetkezett átköltözködésével állott elő. Győr népessége 12.9%-al, Debrecené 11.3 %-al szaporodott.

Európa s ezzel együtt a legyőzött államok is, előbb vagy utóbb mégis csak kiheverik s ebben az esetben azok az energiák, amelyek a nemzet gazdasági fejlődését és versenyképességét elősegíthetik, újra építő s eleven, fejlesztő munkára szabadulnak fel. Miskolc fejlődésének önmagából kitermelődő ereje s helyzeti energiái tehát, ha pillanatnyilag szunnyadásra vannak is kárhóztatva, nem haltak el, csak az új indításra várnak.

Miskolc jövődő fejlődésének helyzeti energiái és biztosítékai nagyrészen *Borsodvármegye természeti gazdagságában és ipari fejlettségében rejlenek*. Borsodvármegye az ezeréves határok között is jelentékeny gazdasági és ipari erőt képviselt, a megcsonkított országnak azonban, az ország jelenlegi szegénységében, valóságos kincseskamrája. Ezeknek az erőknek a kihasználása csak a múlt század utolsó évtizedeiben indult meg.

Itt áll Miskolc közvetlen közelében, sőt természetes geográfiai és kulturális egységébe beleolvadva a diósgyőri állami vasgyár, Magyarország egykori legnagyobb vas- és acélgyára, a háború alatt befejezett ágyúgyárral. Békében itt 9 000 munkással dolgozott. Mai munkáslétszáma már ' csak 5 000, az állam gondoskodása oda irányul, hogy a gyár a mai piac követelményeihez modernizálódjék s mihelyst a megfelelő tőke rendelkezésre áll, új fejlődésbe lendülhessen. Gyártmányai ma is bejárják a külföldet s egyes gyártmányaira még Franciaország is rá van utalva. Miskolcra fut be az ózdi vonal is, ahol a Rimamurányi és Salgótarjáni Kőszénbánya r. t. nagyszerű és a modern igényeknek is megfelelő vasgyára és kohója reprezentálja a magyar nehéz ipart. A Rimamurányi ózdi telepe 1920 óta állandóan a nagyarányú fejlődés korszakát éli. A telepen, amely ma Magyarország legnagyobb ipartelepe, már 4 kohó dolgozik. Ózd munkáslétszáma 1926 óta 2.400 munkással emelkedett s ma már 11.140. Magyarország mai teljes vasszükségletét Diósgyőr és Ózd látja el. A nagyobb borsodi széntelepek az ezeréves országban és a békebeli gazdasági életben nem bírtak különösen nagy gazdasági jelentőséggel, jelentőségük azonban a háborúban és a háború után óriási mértékben megnövekedett. Egyik bánya a másik után nyílik meg és a parlagokon, ahol röviddel ezelőtt még csak kőkénybokrok álltak, folyton újabb és újabb tárnák jelennek meg s ontják magukból a jó minőségű borsodi szenet. 1921-ben már 36 bányában több

mint 6000 munkás dolgozik s az évi kőszéntermelés kb. 12 millió mm. Ma 32 bányá van üzemben s az évi termelés megközelíti a 16 millió mm.-t. Jelentékeny ezenkívül Borsod vasérctermelése is, bárha ez a termelési ág az exportnehézségek miatt erősen visszaesett. Rudabánya a háború előtt több mint 4 millió mm. vasércet termelt, a mai termelés azonban alig haladja felül a 2 millió mm.-t. Az 1920. évi statisztika szerint az ország nagyobb bányá- és kohóvállalatainak több mint 30 %-a Borsodra esik.⁴⁾ Miskolc felé könyököl ki továbbá a Bükk is, e csonka ország legnagyobb erdősége s rejti magában ma talán legféltettebb ritka kincsünket, amelynek valaha oly nagy bőségében voltunk, a fát.⁵⁾

Bármily depresszió alatt állanak is tehát ma a gazdasági állapotok, ezek az erők mai szegénységünkben oly kincseket képviselnek, amelyek, ha pillanatnyilag nem is aknázhatók ki teljesen és nem is értékesíthetők értékük szerint, mégsem devalválódnak. Itt ég azonban ezenkívül, csak egy újabb, egészséges, a jövőnek dolgozó gazdasági föllendülésre várva, még számtalan probléma Miskolc közvetlen közelében. Csak példaképpen szolgáljon a Sajó szabályozása, a sajóparti kikötő, a Sajó völgyének, a természeti erők felhasználása által való elektrifikálása. Ha egy jobb gazdasági helyzet küszöbén ezek a problémák mind beköszöntének, ha az állam újra nagy és áldozatokat kívánó beruházásokra képes állapotba jut, e kincseskamra öle újra teljes pompájában nyílhat meg s mert e gazdag forrásoktól minden út Miskolcra vezet s Miskolc nemcsak közigazgatási, hanem természet-szerű gócpontja is Borsodnak, Miskolc élete előtt is könnyen megnyílhatnak a nagyarányú fejlődés lehetőségei. „*A miniatűr magyar Ruhrvidék*“, ahogy a Sajó völgyét elkeresztelték, Miskolc életképeségének és jövőjének egyik legerősebb energiaforrása.

De Miskolc maga is elég gazdag nagyobb iparvállalatokban. 1910-ben 28 húsznál több segédszemélyt alkalmazó iparvállalata van

⁴⁾ Magyarország mai megcsonkított területére 1910-ben az ország húsznál több segédszeméllyel dolgozó bányá és kohó vállalatai közül 49 s ebből Borsodra 14, tehát 28.5% esett. 1920-ban e vállalatok száma 92 s Borsodra 28, tehát 31 % esik. Ezernél több segédmunkással dolgozó bányá és kohó vállalataink 1920-ban 9 s ezek közül 2 Borsodban.

⁵⁾ A Bükk egész kiterjedése 1285 négyzetkilométer.

s e vállalatoknál összesen 2 141 munkás dolgozik. E vállalatok száma az 1920. évi adatok szerint 19-re csökkent, de a munkáslétszám 2 634-re emelkedett. A jelenlegi állapotok szerint e vállalatok száma 21 s a munkáslétszám nagyjában változatlan.⁶⁾

Miskolc fejlődésének biztos záloga ezenkívül az is, hogy *fontos vasúti gócpont* s nemcsak a borsodi szárnyvonalakat gyűjti magába, hanem Abauj és Gömör közlekedési vonalai is Miskolcra torkolnak s ezenkívül rajta fut keresztül az elszakított magyar Felvidék és a Ruthénföld felé a kassai és a sátoraljaújhelyi vonal. Forgalmi jelentőségére nagy befolyással lesz továbbá az építés alatt álló és a Bükkön keresztül vezető Eger—miskolci útvonal. A közeljövőben valószínűleg megoldást fog találni a *Tisza-híd kérdése* is, amely már régen vajúdik s közvetlen, egyenes összeköttetést nyújt Miskolcra Szabolcs és a Hajdúság felé.

Miskolc eljövendő nagyarányú fejlődésének egyik legerősebb-helyzeti energiaforrása végül az is, hogy *környéke természeti szépségekben is gazdag*. A várostól alig egynehány kilométerre fekszik az autóbusszközlekedés által megközelíthető *Görömböly-Tapolca fürdő*, a miskolciak kedvenc nyári kirándulólhelye, amelynek 25—30 C° természetes langyos és gyógyító hatású vize már a középkor óta ismert. A Bükk leglátványosabb vonalú lejtőinek lábánál fekvő fürdő, amely a város tulajdonában van, a modern igények kielégítése felé újabban erős lendülettel halad előre s a jövő gazdag lehetőségeit rejtegetve várja a megfelelő nagytöke bekapcsolódását.

A környék legimpozánsabb szépsége azonban maga a *Bükk*. Kies völgyei, hatalmas sziklafalai s erdeinek varázsa legnagyobb Íróink tollát is ihlettel töltötte meg. A *bükki turisztika* élete folyton élénkebb lesz. A szentléleki zárda romjai, Örvénykő, Bálvány és Tarkó, a Bükk híres kilátóhelyei, évről-évre több turistát vonznak kora tavasztól késő őszig.⁷⁾ Télen a *téli sportélet* is folytonosan haladó fejlődést mutat.

⁶⁾ Miskolc összes iparvállalatainak a száma 1910-ben 2081, 1920-ban 2569. A szaporulat e 10 év alatt 23.4 %. Figyelemreméltó jelenség e szaporulatnál azonban, hogy csak a segédnélküli iparvállalatok száma szaporodott, a segédekkel dolgozók számában ezzel szemben visszaesés mutatkozik.

⁷⁾ A *Bükk* legmagasabb pontja 965 m.

Legkedveltebb és Miskolchoz legközelebb eső szépségei a Bükknek a Diósgyőrnél kezdődő és a természet fenséges szépségeiben pompázó háromi völgy, *a háromi tó* és e csonka ország egyetlen magaslati (subalpin) üdülőhely, *Lillafüred*. Lillafüred vajdó problémája nagyszerű lehetőségeket tár fel Miskolcnak is. Ha az épülőben lévő, de már is híres, pazar kiállítású állami Palota-szálló felépülése beváltja a hozzáfűzött reményeket s nemcsak szűkebbkörű vadásztársaságok vadászkastélya lesz, hanem a külföldi jobb közönségre is vonzóerőt tud majd gyakorolni, ha a lillafüredi fűrészek csakugyan eredménnyel járnak és a háromi tó partján épült tornyos palota csak első, nagystílusú leadóállomása lesz Lillafüred további fejlődésének, akkor Lillafüred Miskolc jövőjében is új és bőséges energiaforrást fog jelenteni.

Ha azután ez a sok reménység valóban mind valóra válna, akkor e nagyvonalú fejlődés delelőjén már büszkén és bátran üthetné fel a fejét az a probléma is, amelyet bizonyára már igen sokan álmodtak meg, de felébredve ma még hangosan talán kimondani sem mernek: *a diósgyőri vár nagyszerű és teljes restaurációja*.

A környék természeti szépségei így is a mai Felvidék idegenforgalmának a gócpontjává teszik Miskolcot s jelentősége ebben a szerepében évről évre növekedik. Nagy akadályja azonban ebben a tekintetben a gyorsabb ütemű fejlődésnek, hogy a város közlekedési viszonyai úgy a város belterületén, mint a város és közvetlen környéke között ma még igen sok megoldatlan kérdést és kívánni valót tüntetnek fel.

Ezek azok a legszembetűnőbb energiák, amelyek Miskolcot a folyton fokozódó fejlődésre még a legválságosabb időkben is résen tartják s jövőjét predesztinálják.

3. Miskolc társadalmi tagozottsága.

Miskolc társadalmának mai összetételét a város történeti múltjának és a társadalmi rétegek kialakulására a legújabb időkben is folytonosan ható erőknek az ismerete nélkül meg sem lehetne érteni.

Miskolc a középkorban a diósgyőri vár fényének az árnyékában magasabbrendű városi életre nem tudott felemelkedni. Lakosai várjobbágyok, kisiparosok, mezőgazdák és bortermelők. Földrajzi fekvésénél fogva különösen mint kiválóan alkalmas vásárhely nyer jelentőséget. Ennek köszönheti kisiparának korai és gyors fellendülését, amely évszázadokon keresztül a város legjellegzetesebb karaktervonásává válik. A kisiparnak kedveznek a város szűk határai s a kisiparos tud a legjobban dacolni azzal a sok és sorozatos csapással is, amely e város felett elvonul. A XVI. század Miskolcon már virágzó ipari életet talál, amely csak a török dúlás ideje alatt lanyhul le, hogy utána új erővel virágozzék ki. A XVII. században is a kisiparosság a város zöme, amely a híres miskolci heti és országos vásárokon árulja a maga portékáit. A XVIII. században a kisipar még mindig lendületes előretörésben van, a céhek virágzásuk korát élik, de emellett már a kereskedelem is elég jelentékeny. Zsidó, rác és görög kereskedők telepednek le a városban s a múlt század derekán, leginkább az új települők útján, erős lendülettel indul meg, különösen a bor, a gabona és a gyapjúkereskedelem s ezzel egyidejűleg a va-gyonosodás is kezdetét veszi.

Így alakul ki Miskolc ipari és kereskedelmi élete. Még az elmúlt század nagy részében is, — mindaddig, amíg a meginduló nagyipar a

kisipar általános visszafejlődésére nem vezet, — a kisiparból él a város túlnyomóan nagy része. 1872-ben csakugyan több mint 600 a miskolci csizmadiák száma s így mégis van valami alapja annak a közsájon forgó beszédnek, amely a miskolci 999 csizmadiáról szól.

A mult század végén létesülnek a város nagyobb ipari telepei s alakul át a lakosság társadalmi tagozottsága is, de nem túlságosan nagy hányadában, a latejner elem beköltözködése, a közeli diósgyőri vasgyár felépülése és Miskolcnak, mint vasúti gócpontnak a kiépítése következtében.

A város társadalmi tagozottságában azóta csak a felvidéki menekültek tömeges megjelenése és — a közintézmények szaporítása s erősebb fejlesztése révén — a közszolgálati alkalmazottak és a nyugdíjasok nagyobbarányú megerősödése idézett elő változásokat.

Miskolc népességének a foglalkozási főosztályok szerinti tagozottsága a két utolsó népszámlálás adatai szerint a következő:

A népesség foglalkozási főosztályai (Keresők és eltartottak)	1910-ben		1920-ban	
	abszolút számokban	%-ban	abszolút számokban	%-ban
Östermelés	2.540	4'9	2.897	5'1
Bányászat és kohászat	48	0'1	97	0'2
Ipar	20.673	40'2	21.950	38'5
Kereskedelem és hitel.	5.760	11'2	6.816	12'0
Közlekedés	7.124	13'8	6.390	11'2
Közszolgálat és szabadfoglalkozás	3.871	7'5	4.962	8'7
Véderő	2.621	5'1	4.694	8'2
Napszámosok	1.707	3'3	958	1'7
Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb.	2.254	4'4	4.005	7'0
Házi cselédek	2.806	5'5	2.108	3'7
Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak	2.055	4'0	2.105	3'7
Összesen	51.459	100	56.982	100

Ez a statisztika azt bizonyítja, hogy Miskolcon az iparforgalmi foglalkozást űző lakosság igen jelentékeny abszolút többségben van. A bányászattal, kohászattal, iparral, kereskedelemmel, hitellel és közlekedéssel foglalkozó lakosság ugyanis az összes lakosság 61.9 %-át teszi ki s ebben a nagyobb egységbe foglalt főcsoportban a szűkebb értelemben vett ipari lakosság vezet az összes lakosság 38.5%-ával. Ennek az összefoglalt főcsoportnak a súlya mellett a foglalkozások többi főcsoportjai aránylag egészen elenyésző kisebbségekkel vannak képviselve. Jelentékenyebbek közöttük a közszolgálat és szabadfoglalkozás, a véderő és a nyugdíjasok csoportja.

Az iparforgalmi foglalkozást űző lakosság abszolút többsége Miskolc társadalmi tagozottságának legjellegzetesebb jellemvonása s ez annál is inkább, mivel a lakosságnak ez a foglalkozási osztálya az abszolút többséget Magyarország nagyvárosai között csak hatban, a 60%-ot pedig csak négyben, Budapesten, Pécsen, Győrött, és Miskolcon haladja felül s a százalékarányok e négy városban egymástól csak igen kis mértékben térnek el.¹⁾

Figyelemreméltó továbbá a kereskedelemmel és hitellel foglalkozó lakosság 12 %-a is, mert ennek a foglalkozási ágának a népessége Magyarország nagyvárosai között a 10 %-ot csak Budapesten, Miskolcon, Baján és Pécsen haladja meg. Ez az arányszám tehát azt igazolja, hogy a kereskedelemmel és hitellel foglalkozó lakosság Budapest után *aránylag* Miskolcon a legnagyobb.

Feltűnően jellemző továbbá Miskolcra a közlekedéssel foglalkozók 11.2 %-a. Ez a kategória ugyanis a legnagyobb magyar városok között csak Miskolcon, Székesfehérvárott és Pécsen haladja felül a 10 %-ot s ezek között is Miskolc vezet. Ez a csoport 1910-ben 13.8 %-nyi arányával még erősebb volt s valószínűleg csak a vasutak környékbeli elhelyezkedése által csökkent le.²⁾

Ezzel indokolható különben nagyrésztben az iparforgalmi lakosság erősebb csökkenése is az összehasonlítás alapját képező évtizedben s ebben a beállításban, különösen ha tekintetbe vesszük az ipa-

¹⁾ Budapesten az iparforgalmi népesség 65.7%, Pécsen 65.6%, Győrött 62.3%, Miskolcon 61.9%, Baján 53.4%, Komáromújvárosban 52.2%.

²⁾ L. Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat. 71. kötet. Budapest 1925. 5. 1.

ros és kereskedő osztály abszolút számokban való jelentékeny megerősödését, az arányszámnak az 1910. és 1920. évek közötti csökkenése nem fog érdemlegesnek feltűnni.

Érdekesek továbbá azok az emelkedések, amelyek ez alatt az évtized alatt a közszolgálat és szabadfoglalkozás, a véderő és a nyugdíjasok csoportjában mutatkoznak. Azokra az okokra, amelyek e változásokat előidézték, a menekültek beözönlésére, a közintézmények nagyobb arányú kiépítésére és szaporítására már hivatkoztunk, de megállapítható ezenfelül még az is, hogy e változások, amelyek a fentiekben már az 1920. évi statisztika is kifejezetten feltüntet, 1920-ban még nem záródtak le teljesen s így a mai helyzet ebben az irányban valószínűleg még nagyobb eltolódásokat mutatna fel.

A miskolci társadalom összetételének néhány sajátos jellemvonását azonban a statisztika nem tudja napfényre hozni. Ezek csak az előtt jelentkeznek, aki e társadalomban benne élt s azt közelebbről szemlélhette. És mégis oly jellemző karaktervonások ezek, még ha esetleg csak negatívumokat jeleznek is, hogy annak a társadalomnak a rajzában, amelyből Miskolc szellemi életének és kultúrájának gyökerei táplálkoznak, nem nélkülözhetők.

Nem kaphat például tiszta képet Miskolc társadalmi életéről és tagozottságáról, sem a múltra, sem a jelenre vonatkozólag az, aki nincsen tisztában azzal, hogy Miskolcon a társadalomnak az a legfelsőbb rétege, amely a legtöbb régi magyar városban, a város életével generációkon keresztül egybeforrva, a város boldogulását és fejlődését ápoló gondoskodásába vette, kultúráját megalapította, erősítette és irányította, a város külső és belső arculatára patinát vert s emlékével tradíciókat nevelt, sohasem volt és ma sincs képviselve.

Nincsen és nem is volt soha miskolci arisztokrácia,³⁾ vagy igazi

³⁾ Nemesek természetesen voltak Miskolcon is, sőt igen jelentékeny számban. Fényes Elek még 1837-ben is így ír Miskolcra: „A polgárok, kiknek közel fele nemesekből áll...” (Magyarországnak a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statisztikai és geographiai tekintetben. Pesten, 1837. III. k. 99. l.) E nemesség azonban, a sok pusztulás és vész között vagyonát elveszítve, csaknem teljesen beolvadt a kisiparos és kispusztuló társadalomba, mint különálló társadalmi vezető elem tehát e tekintetben figyelembe alig jöhetett.

vagyonos és vezető szerepre hivatott városi nemesség. A vidék gazdag földesurai csak megszálló vendégek Miskolcon, akik átutazóban, a megyegyűlések, ünnepek, bálók alkalmával keresik fel a vármegye székhelyét. És ha a megértés fel is lángol bennük néha Miskolc problémái iránt s érte áldozatokra is készek, mindez csak múló jelenség. A beköltözőkódott vagyonosabb nemes családok is legfeljebb két-három generációban élnek itt, azután, mielőtt lelkileg valóban össze-forrhattak volna a várossal, eltűnnek a városból újra.

De még régi városi patrícius családok sincsenek.⁴⁾ A kisipar nem tudott a magánföldesúri járom alatt jelentékenyebb vagyonosodást előidézni. A sok vész, amely Miskolcot végigjárta, erősen és gyorsan hatott az egész népesség gyakori kicserélődésére. A kereskedelem, amely aránylag elég későn lendült fel, meghozza ugyan a vagyonosodást, de ez az új beköltözöttek kezében van, akiknek nagyrésze ismét távozik, mert nem köti őket ide a rög, az öreg szülői ház és az elődök számtalan sírja. Csak a legújabb korban akad *egy* néhány család, amely több generációt tud felmutatni a város életével komolyan egybeforrott építőmunka nyomaival.

Ez az oka annak, hogy Miskolcon hiányzik ama természetes és mélyebb rétegezettségű vezető elem, amely hivatva volna arra, hogy — megfelelő felfrissítések mellett — önmagából termelje ki társadalmának már a tradíciók által is elhivatott vezéregyéniségeit. Ez az oka annak, hogy Miskolc társadalmában nagyon kevés a rátermett vezér s e társadalom épp azért, Miskolc különös és egyéni sajátosságainak letörölhetetlen bélyege mellett, minden újabb korszakban, szinte reflex-szerűen gyors, de igen könnyen nagyított vagy torzított tükrét mutatja fel a magyar társadalom mindenkori uralkodó eszméinek. Ez a jelenség a politikában szélsőségekre hajló diszpozíciót, kulturális téren pedig nagy kultúrérzékenységet, kultúrvágyat, de aránylag igen kevés produktív erőt hív elő.

A társadalmi vezetés szerepe így önkéntelenül és csaknem kivétel nélkül azokra hárul, akik a mindenkori impérium birtokosai.

⁴⁾ A régi patrícius családok hiánya is arra mutat, hogy Miskolc a távolabbi múlt történelmében, a magánföldesúri járom alatt nem élt igazi városi életet s szab. kir. város se volt sohasem, mert e régi patrícius családok e valóságokban mindenütt feltalálhatók.

Ezeknek a kezéből azonban természetesen gyakran kisiklik a gyeplő, s ilyenkor a társadalom teljesen vezetők nélkül marad. Ez a jelenség különösen Miskolc kulturális életében domborodik ki.

A mai miskolci társadalom legfelsőbb rétege, amely a magasabb tisztviselői osztályt, a latejner elemeket, a vagyonosabb kereskedőket s az ipari és kereskedelmi vállalatok vezető hivatalnoki osztályát foglalja magában és legnagyobb részben ugyancsak folytonos és erős kicserélődésnek van alávetve, nem tud komolyabb és zártabb társadalmi egységbe összeforrni s nélkülözvén az egység erejét, e heterogén elemek szeszélyes és változó színű vegyülete marad.

Ezeknek az elemeknek az elitje gyakran a legnagyobb kultúra szomjúságát hozza magával s bele is kapcsolódik a város kulturális életébe, de maguk az egyes egyének csak a legritkább esetben érkeznek el a város igazi és teljes benső életével való összeforrásig. Legnagyobb részük idegen marad, nem lángol bennük a város szeretete s működésük nyomán csak egy parányi színfolt marad.

Épp ezek a jelenségek hirdetik azonban a lehangosabb kiáltással a miskolci magasabbrendű kultúra sürgető szükségességét. Mert ha valahol épp az a társadalmi egység és homogenitás hiányzik, amely kedvező körülmények között könnyen és szárnyalva emeli ki magából a magasabb kultúra bástyáit, úgy magának az egyetememes, nemzeti kultúrának a feladatává válik, hogy e társadalom felett bástyákat emelve, e társadalom egységét is megteremtse.

4. A miskolci felekezetek erőviszonyai.

Amennyire különös és sajátos Miskolc társadalmi tagozottsága, épp olyan változatos a fejlődés tekintetében és érdekes mai vegyületében Miskolc felekezeti élete.

A reformáció Miskolcon magyarországi elterjedésének már a legelső idejében is talajt talált. 1530-ból akadunk az első adatokra, amelyek az ágostai hitvallású evangélikus vallás elterjedéséről szólnak. Röviddel azután azonban a református vallás nyer teret s Enyingi Török Bálint pártfogása mellett oly rohamosan terjed, hogy 1554-ben már az avasi főegyház is református kézre kerül.¹⁾ Egy évszázad múlva pedig az egész miskolci katolikus egyház, papjával együtt, egyszerre tér át a református hitre.²⁾ A város református jellege oly élesen kidomborodik, hogy a városi tanács egyben presbitérium is s amint a krónika feljegyezi, reformált voltánál fogva „az ecclesia mind külső, mind belső moderatioit vállain viseli“,³⁾ olyannyira, hogy még a templomszékek kiosztása fölött is rendelkezik.

A katolikus hiten még a XVIII. század elején is alig egy néhány család él és csak e század derekán kezdenek a katolikusok újra megerősödni. Ettől az időtől kezdve, a század végéig gyakoriak a vallási villongások is. A református egyház azonban még a század vége felé is oly népes, hogy vasárnaponként úgy az avasi, mint a

¹⁾ L. Szendrei i. m. II. 141—42. 1.

²⁾ L. u. o.

³⁾ U. o. 431. 1.

deszkatemplomban két-két istentiszteletet tartanak egymásután⁴⁾ & 1767-ben a helytartótanács parancsa rendeli el, hogy a városi tanácsban két tanácsbeli és az aljegyző katolikusok legyenek.⁵⁾

A XVII. század végén egy új felekezet jelentkezik Miskolcon. Egy néhány Macedóniából menekült gazdag s jobb görög család telepedik le a városban és megalapítja később a gör. keleti egyházat. Számuk nem növekszik nagyra, sőt egy idő múlva erős apadásnak indul, de gazdagságuk s kultúrájuk sokáig jelentős nyomot hagy a város külső arculatán is.

Az ágostai hitvallású evangélikusok beköltözése a XVII. század végén veszi kezdetét, egyházuk azonban csak a XVIII. század második felében erősödik meg, leginkább a felvidékről bevándorló németek által. De az egyház vezető eleme ezután is a magyarság marad s hívei legnagyobb részt az intelligensebb iparos és a művelt középosztályt gyarapítják.⁶⁾

Érdekes jelensége a miskolci felekezetek történetének, hogy a város a zsidóság beözönlésének, noha ipari és kereskedelmi jellege a zsidóságra nagy vonzóerőt gyakorolt, oly sokáig ellentállott. Az első izr. hitközség ugyan már a XVIII. század közepén megalakul, erősebb, illetve most már rohamos térhódításuk azonban csak az elmúlt században indult meg. Beözönlésüket a megelőző századokban a földesúri hatósági jogokat gyakorló diósgyőri koronauradalom, az egri püspökség, majd érsekség és különösen a kereskedelemben az erős rivalitástól féltő görög kereskedők folytonos tilalmi intézkedéseket sürgető ellenállása akadályozta meg.⁷⁾

1780 óta azonban, amely időből az első népszámlálási adatok rendelkezésünkre állanak, a miskolci magyar templomok erőviszonyai tekintetében lényeges eltolódások állottak elő. Ezek szerint az adatok szerint 1780-ban Miskolc lakosságának még 64.1%-a református, 30.3%-a róm. katolikus, 1.2%-a szakadár, azaz legnagyobb részben cigány és török s csak 0.6%-a zsidó.

A következő adatok 1868-ból állanak rendelkezésünkre. Ezek sze-

⁴⁾ L. u. o. 408. 1.

⁵⁾ L. u. o. 382. 1.

⁶⁾ L. Zelenka Pál: Emléklapok a miskolci ág. hitv. ev. anyaegyház évszázados évkönyvéből. Miskolc 1883. Szendrei id. m. II. k. 261. 1. és 411. 1.

⁷⁾ L. Szendrei i. m. IV. 709. 1.

rint az arányok a lefolyt nyolcvan év alatt már lényegesen megváltoztak. Még akkor is a reformátusok arányszáma vezet, de abszolút többségüket már teljesen elvesztették s csak relatív többségben vannak 37.8 %-al. A második helyen itt is a katolikusok állnak, akiknek az arányszáma 0.5%-kal emelkedve, aránylag alig változott. Hatalmasan előretörték azonban az izraeliták, 22.2%-ra s így azt a pozíciót, amelyet e nyolcvan év alatt a reformátusok elvesztettek, csaknem teljesen ők foglalják el. Megerősödik emellett az ágostai hitvallású evangélikus egyház is, lélekszámarányban 7.3%-ra emelkedve, míg a gör. katolikusok arányszáma 1.6%-ot mutat, a görög keletieké pedig 0.3%-ot. Ebben a statisztikában kerül először a három felekezet, a katolikus, a református és az izraelita a sorrend élére, ahol bárha egymás közötti arányuk azóta lényeges változásokat szenvedett, még ma is állnak.

A további tíz év múlva, az 1880-ban felvett adatok különösen azért érdekesek, mert ebben az időben jut e három felekezet arányszámaival a legközelebb egymáshoz s itt alakul ki e három felekezet végleges sorrendje is. Első helyen itt már, de még csak alig száz főnyi többséggel s 32.9%-kal, a katolikusok vezetnek, közvetlenül mögöttük vannak a reformátusok 32.5%-kai, az izraeliták arányszáma pedig 24.5%. A felekezetek egymásközi arányában ebben az időben kulminál továbbá az ágostai hitvallású evangélikus egyház 8.3%-al, amelyből azóta állandóan veszít.

Az évszázad fordulója lezárja a múlt században bekövetkezett változásokat s itt már a felekezetek egymásközi aránya is nagyjában a mai Miskolc felekezeti megoszlását tünteti fel, mert ezekben az arányokban azóta csak lényegtelen eltolódások állottak elő. A róm. katolikusok relatív többsége itt már élesen előugrik 42.1%-ra, a reformátusok erősen elmaradnak 27.6%-al a második helyen, a zsidók arányszáma is leesik 19.9%-ra, az ágostai evangélikusok aránya pedig 5.7%-ra zsugorodik össze, a gör. katolikusok aránya azonban 38 év alatt 3.8 %-ot érve el, a régi arány kétszeresénél is magasabbra emelkedik.

A XIX. század az a kor tehát, amelyben a miskolci magyar templomok régi erőviszonyai teljesen felborulnak. A reformátusok abszolút többsége teljesen letörik, vezetőszerepük is elvész s lélekszámukkal is messze elmaradnak a katolikusok mögött. A katolikusok

viszont igen erős relatív többséggel veszik át a vezető szerepet, a harmadik helyen pedig az izraeliták helyezkednek el, holott arányszámuk egy évszázaddal ezelőtt még csak ezrelékben volt kifejezhető.

Ennek a hatalmas eltolódásnak az okai részben az országos, részben a helyi viszonyokban találhatunk magyarázatot. A katolicizmus előretörése e században országos jelenség s nagyobb szaporodási arányszámuknak is tulajdonítható. Kiegyenlítést nyert továbbá a katolikusok és reformátusok egymás közötti aránya az országos arány felé, a vidéknek ebben a században a városokba való erős bevándorlása által is. A reformátusok erős térvesztése viszont azzal is magyarázható, hogy a kisiparnak azok az ágai, amelyek részükre egzisztenciát nyújtottak, különösen e század utolsó évtizedeiben, a gyáripar előretörése miatt, jelentőségükben mélyen alászállottak. A zsidóság rohamos térhódítása a kereskedelemmel és iparral foglalkozó városokban szintén országos jelenség. Ez a feltűnő erős roham pedig éppen Miskolc gazdasági, kereskedelmi és ipari szempontból való különösen nagy jelentőségének a megértését hangsúlyozza. Figyelemre méltó ok lehet továbbá ebben a tekintetben a lakosság az az erős kicserélődési folyamata, amely Miskolc sajátos, lokális tulajdonsága s amely szinte természetszerűleg vezethette és formálhatta Miskolc felekezeti arányait az országos megoszlás arányaihoz közelebb.

Miskolc felekezeti arányaiban a jelen században bekövetkezett eltolódások a következők:

A különböző felekezetek	A miskolci lakosság felekezeti megoszlása					
	1900-ban	1910-ben	1920-ban	1900-ban	1910-ben	1920-ban
	abszolút számokban			‰-okban		
Róm. kath.	18.258	22.005	25.230	42·4	42·8	44·3
Gör. kath.	1.667	2.123	2.175	3·9	4·1	3·8
Református	11.989	14.196	15.278	27·6	27·6	26·8
Ág. hitv. ev.	2.434	2.583	2.784	5·7	5·0	4·9
Gör. keleti	161	169	134	0·4	0·3	0·2
Unitárius	20	33	29	0·1	0·1	0·1
Izralita	8.551	11.300	11.300	19·9	20·0	19·8
Egyéb	15	52	52	—	0·1	0·1
Összesen	43.096	51.459	56.982	100—	100—	100—

Ez a kép azonban önmagában még korántsem domborítja ki Miskolc felekezeti összetételének sajátosságait, mert ezek csak akkor kerülhetnek megfelelő megvilágításba, ha a miskolci népességnek felekezetek szerinti megoszlását az országos és ezenkívül még a nagyobb városok felekezeti megoszlásával is szembeállítjuk. A város sajátos karakterét e téren ugyanis épp ezektől az átlagarányoktól való nagyobb eltérések fogják úgy a nemzeti miljöben, mint a többi nagyvárosokkai szemben kidomborítani.

Ennek a vizsgálatnak az alapjául szolgáljon az 1920. évi népszámlálás adatai alapján összeállított következő összehasonlítás:

A különböző felekezetek	megoszlása %/o-okban		
	Magyarország	a thjf. városok átlaga szerint	Miskolcon
Róm. kath.	63·9	59·9	44·3
Görög kath.	2·2	1·1	3·8
Református	21·0	16·4	26·8
Ág. hitv. evangélikus	6·2	4·6	4·9
Görög keleti	0·6	0·4	0·2
Unitárius	0·1	0·2	0·1
Izralita	5·9	17·2	19·8
Egyéb	0·1	0·2	0·1

Ebből az összehasonlításból az tűnik ki, hogy míg a róm. katolikus lakosság a nagyvárosokban általában csak egynehány százalékkal marad az országos átlag alatt, Miskolcon csaknem 20 százalékkal van az átlag alatt képviselve. Miskolcon tehát országos viszonylatban nézve a kérdést, a katholicizmus legutóbbi nagy előretörése mellett is, még ma is igen csekély a katolikusok száma. A reformátusok ereje viszont, mivel arányszámuk csaknem 6 százalékkal mutat többet az országos és több mint 10 százalékkal a nagyvárosokban elfoglalt átlagos arányszámuknál, bárha, amint azt a múlt és közelmúlt mutatja, Miskolcon állandóan tért veszítenek, még ma is erős hangsúlyozással domborodik ki a város felekezeti karakterében. Megemlítésre méltó továbbá, hogy a gör. katolikusok, akik különben az országos, de kü-

lönösen a nagyvárosi átlag arányok között igen csekély számmal szerepelnek, Miskolcon egész jelentékeny erőt képviselnek.

A legszembetűnőbb jelenség azonban ebben az összehasonlításban az izraeliták 19.8 százaléka. Ez a százalék már önmagában is magas és jelentős, de mégis csak a megfelelő beállításban értékelhető helyesen. Erre azonban ez az összehasonlítás még nem elegendő, mert bárha ebből is kitűnik, hogy a zsidóság miskolci arányszáma országos arányszámukat kb. 14 százalékkal felülhaladja, a zsidóságnak a thjf. városok átlagarányai között szereplő 17.2 százaléka megtévesztő módon közbeugorva, azt a látszatot keltheti, mintha Miskolcon a zsidóság alig két-három százalékkal volna több, mint a többi magyar városokban. Ez azonban a tényleges helyzettel ellentétben áll.

A kérdés kulcsa ugyanis abban rejlik, hogy a 470 ezer főnyi magyarországi zsidóságból több mint 200 ezer Budapesten lakik. A főváros viszont a többi magyar nagyvárosokhoz viszonyított mamut-iakosságával annyira ráfekszik a thjf. városok arányaira, hogy ezekben saját arányai felé igen lényeges és a magyar nagyvárosok átlag-karakterét kereső előtt megtévesztő eltolódásokat idéz elő. — A zsidóság aránya Budapesten 23.2 százalék, de ez a 23.2' százalék 215 512 lelket képvisel, holott a zsidóság a többi thjf. városokban összesen csak 48 996. Ez a magyarázata annak, hogy miért szökik fel a zsidóság aránya a nagyvárosok átlagarányában 17.2 százalékra s miért mutat e fölött az arány fölött Miskolc zsidósága csak 2.6 százalék többletet.

Teljesen más képet nyerünk azonban, ha a zsidóság arányait sorra vesszük az egyes thjf. városokban. Ebben a beállításban ugyanis az tűnik ki, hogy a sorrend élén Budapest halad 23.2 százalékkal, a második Miskolc 19.8 százalékkal, a harmadik Győr 11.8 százalékkal és e három városon kívül egyetlenegy magyar város sincs, ahol a zsidóság aránya a 10 százalékot elérné.⁸⁾ Ebben a beállításban most már természetesen nyilvánvaló lesz, hogy Miskolc a magyar vidék legerősebben elzsidósodott nagyvárosa. Megemlítésre méltó továbbá

⁸⁾ A zsidóság százalékaránya a thjf. városokban a következő: Budapest 23.2, Miskolc 19.8, Győr 11.8, Debrecen 9.8, Baja 9.2, Pécs 9, Székesfehérvár 7.3, Sopron 7, Szeged 5.8, Komáromújváros 2.6, Kecskemét 2.5, Hódmezővásárhely 2%.

ebben a tekintetben még az a körülmény is, hogy a zsidóság legnagyobbbrészt a város I. és II. tehát belső kerületeiben helyezkedik el s ez által a város zsidó karaktervonásai még a tényleges állapotnál is erő'sebb kidomborodást nyernek.

Nem lesz talán teljesen érdektelen, ha ezekután és a miskolci felekezeti erőviszonyok objektív bemutatásának a teljességéért, egy rövid pillantást vetünk arra a kérdésre is, változik-e és ha igen, mennyiben a felekezetek erőviszonya akkor, ha nem a közigazgatási határai között élő Miskolcot, hanem Nagy-Miskolc már említett egységét vesszük megfigyelés alá?

E megfigyelések az 1920. évi statisztikai adatok alapján arra az eredményre vezetnek, hogy Nagy-Miskolc egységében a felekezetek népességük alapján ugyanazon sorrendben következnek egymás után, mint Miskolc politikai és közigazgatási egységében. Egynéhány lényegesebb eltolódás áll azonban elő a felekezetek egymás közötti arányában. A róm. katolikusok aránya ugyanis ebben az egységben 6.4 %-al felemelkedve 50.7 százalékra szökik s így abszolút többségre jut. Erősödik 0.6 százalékkal még az ágostai hitvallású evangélikus egyház, gyengül ezzel szemben 1.9 százalékkal a református egyház s teljes 5 százalékkal a zsidóság.⁹⁾ A zsidóság azonban még ennek az egységnek az alapján történt számítások szerint is megtartaná Miskolcot 14.8 százalékos arányával az országos sorrendben elfoglalt vezető helyen, Budapest után.

Az a kép, amelyet a miskolci felekezetek történeti múltja és erőviszonya felmutat, a háttér sok jellegzetes színfoltját adja meg Miskolc szellemi életének és kultúrájának a portréjához. A miskolci szellemi élet sok problémája talál és található e háttérben kellő beállítást. A mai miskolci magyar templomok a felekezeti viszálykodásokon felülemelkedve, vállvetett munkával vesznek részt a nemzet- és kultúraépítő feladatokban s az egyházak a templomon kívül természetszerűleg a közoktatásügy terén is buzgólkodnak. A református egyház ebben a tekintetben már évszázados és nemes tradíciókkal teljes történeti múltra tekinthet vissza. A róm. kato-

⁹⁾ A felekezetek egymásközi arányai ebben az egységben a következőképen alakulnak: Róm. kath. 50.7, ref. 24.9, izr. 14.8, ág. hitv. ev. 5.5, gör. kath. 3.7, gör. kel. 0.2, unit. 0.1, egyéb 0.1%.

likusok fokozódó megerősödésükkel folytonosan emelkedő mértékben vesznek részt az alsó- és középiskolai oktatás feladataiban, az ágostai evangélikusok pedig, akik e téren a múltban is értékes tradícióikat a trianoni megcsonkítás után elvenítették fel, a tiszai ev. egyházkerület jogakadémiájának és tanítóképzőintézetének Miskolcon való elhelyezésével a miskolci közoktatásügy élére kerültek. A gör. keletiek kultúrája a város elmúlt életében jelentős szerepet játszott, ma azonban már elenyészőben van, a zsidók kultúrája pedig amellett, hogy a közoktatás terén is érdemes munkát fejt ki, a város átlagos kultúmvívójának az emeléséhez járul jelentékeny erővel hozzá.

5. Miskolc politikai élete.

Miskolc társadalmi tagozottságán és a miskolci felekezetek erőviszonyain kívül talán *a miskolci politikai élet* az, amely Miskolc sajátosságait a legjellemzőbben kiemeli s amely ilyképen a miskolci szellemi élet és kultúra alapvonalainak a felismeréséhez szintén közelebb vezet.

Miskolc a letűnt évszázadban élénk kapcsolatokat tartott fenn a országos politikai élettel. Számos nagy fiának a nevét örökölte meg annaleseiben, akik, mint Miskolc követői és képviselői, — közöttük Szemere Bertalan, Palóczy László, Vadnay Lajos, Horváth Lajos, Mocsáry Lajos és Bizony Ákos, — Magyarország politikai történetében is szép nevet vívtak ki maguknak. Igazi politikai közvélemény és pártélet azonban mégsem alakul ki az új század fordulójára és a nagy politika csak a választási harcok idejére tüzezi fel a kedélyeket s toborozza össze a pártokat. A város az utolsó békeévekben két kerületben választ képviselőt. Az északi, amelynek hatalmas többségét az iparos és kereskedő osztály teszi ki, liberális s rendszerint ellenzéki képviselőt küld a parlamentbe, a déli pedig, amelyben a vasutasok és postások egységes tömege a domináló súly, biztos kerülete a mindenkori kormányzópártnak.

A munkásság politikai súlya és jelentősége Miskolcon csak a háború alatt emelkedik. A háború utolsó éveiben ugyanis a sok hadiüzem folytán Miskolcra rengeteg munkás tömörül. A diósgyőri vas- és acélgyár is felfokozott munkáslétszámmal dolgozik s e nagy munkástömegben, a háború utolsó éveiben bekövetkezett nehéz állapotok súlya alatt, erős térhódítással tör előre a szocializmus. A polgárság

egy részének a figyelme is a munkásság felé fordul, amely a városi közéletkérdéseire már ebben az időben is erős befolyást nyer. A polgárság körében ezenkívül a radikalizmus is terjed s a Jászi-csoport szervezkedik.

A forradalom Miskolcon a szocialista párton kívül minden más politikai pártot elsöpört. Szervezett komoly egységben és erőként csak ez az *egy* párt tudott fennmaradni. Miskolc Reisinger Ferenc személyében szocialista kormánybiztost kapott, kinek higgadt vezérése alatt a munkásság viselkedése mérsékelt volt az egész forradalom alatt.

Még a kommün első hat hete is, amely a cseh megszállást megelőzte, aránylag türhető állapotok között és súlyosabb atrocitások nélkül folyt le, mert a helyi vezetőségnek sikerült a budapesti központi kormányzat intézkedéseit megfelelően ellensúlyoznia. A cseh megszállás után azonban már jóval keserűbb lett Miskolcon is az élet, mert a budapesti vezetés a helyi szerveket erősebb ellenőrzés alá vette. A polgárság élete ellen elkövetett merényleteket azonban szerencsére ezek a nehéz idők sem jegyezhettek fel.

Komolyabb politikai élet csak 1920-ban, a nemzetgyűlési választások előkészítésében indul meg újra. Miskolc ebben a harcban, illetőleg inkább annak az előkészületeiben, de az erők mérkőzésének eredményében is, hű fotográfiáját mutatja fel a forradalmak után bekövetkezett általános és egyetemes nemzeti reakciónak s benne, mintegy miniatűr összefoglalásban, feltűnnek emellett az országos politika összes kísérleteinek az erőpróbái is.

A politikai erő azonban a múlttal szemben eközben lényeges eltolódásokat szenvedett, részint a háború alatt és azután bekövetkezett változások, részint az általános választói jog következtében. Az iparos és kereskedő osztály erejét egyrésztől a beözönlő menekültek, a közszolgálati alkalmazottak megnövekedett száma és a nyugdíjasok egyre növekvő tömege, másrésztől pedig a nagy súlyra és szerepre emelkedett munkásság faragja le.

A munkásság súlya és ereje sokkal nagyobb, mint volt a békeidőben, de korántsem oly nagy, mint a háború alatt és után. A hadiüzemeket már leépítették, a munkások tömegesen távoztak Miskolcra és környékéről, a szociáldemokrata szakszervezet belső élete pedig a politikai ellenhatás áramlatai következtében meg volt bénítva. A szo-

ciáldemokrata párt előbb mind a két kerületben megindítja a szervezkedést a küzdelemre, de azután feladja a harcot, passzivitásba megy és üres szavazólapokkal szavaz.

A város belső kerületében a polgárságnak azok az elemei, amelyek a régi liberális és demokrata pártok kereteibe tartoztak, hosszú, vajúdó próbálkozások után megtalálják az egyetértést a jobb oldalon álló polgársággal és tisztviselői elemmel s egyhangúlag a nemzeti keresztény egység alapján álló Andrassy Gyula grófot választják meg, aki Miskolcon ekkor, nagyrészen Miskolcnak törvényhatósági jogú városi rangra emelése körül még belügyminisztersége idejében kifejtett érdemeiért, nagy népszerűségnek örvend. A város külső kerületében a nemzeti keresztény párt jobboldali elemei szervezkednek meg nagy erővel a választási harcra s jelöltjük, Róbert Emil, a választáson Tarnay Gyulával, a liberális színezetű középpárt jelöltjével szemben fölényes győzelmet arat.

Az első nemzetgyűlés ideje alatt különben erősen pangó politikai élet Miskolcon csak akkor nyer újra izgalmas lendületet, amikor az első nemzetgyűlés feloszlata bizonyossá válik. A pártok ereje, egyszermind a választások eredménye is, most már sokkal kialakultabb, élesebb és egészen más politikai formát mutat, mint az első választás idején. A belső kerületben a demokratapárt zárt egységben sorakozik fel Huska Vilmosnak, az ipartestület elnökének a személye körül s vele szemben a város általános közszeretnek örvendő legkedveltebb embere és polgármestere, Szentpály István is csak pótvalasztáson,¹⁾ erős harc után s mindössze 122 szavazattal tud győzelmet aratni középpárti programmal, de egyben az összes jobboldali szavazatok támogatása mellett. A külső kerületben viszont, amely a munkásság túlnyomó részét magába foglalja, az 1920 óta újrászervezett szociáldemokrata párt felveszi a küzdelmet s 6100 szavazattal juttatja győzelemre Miskolc volt forradalmi kormánybiztosát, Eisinger Ferencet, a kerület eddigi képviselőjével, Róbert Emillel és Weisz Konráddal szemben, aki szintén fellépett.

A belső kerületben azonban 1924-ben Szentpály István halála folytán időközi választásra kerül a sor s ez a választás is igen

¹⁾ A választáson Hantos Elemér is fellépett pkv. ellenzéki programmal, de a pótvalasztásba már nem került be.

heves küzdelmek között folyik le. A demokratapárt jelöltjével, Huska Vilmosmal szemben, aki újra küzdelemre indul, nem alakul ki egységesen a front s két ellenjelölt is felveszi vele szemben a harcot. Tarnay Gyula kormánypárti programmal, Borbély-Maczkó Emil pedig fajvédő programmal lép fel. A kormánypárt e küzdelemben alulmarad s választói a pótválasztáson az antiszemita veleitásátú jobbpárttal szemben a demokrata Huska Vilmost segítik győzelemre.

Ennek a választásnak az eredménye az, hogy Miskolc ebben az időben teljesen baloldali orientációt mutat, mert a várost egy demokrata és egy szocialista képviseli a parlamentben. Ez az állapot, amellyel a politikai felfogás tekintetében a középen álló elemek is nagy mértékben elégedetlenek, a jobboldalt a legteljesebb mértékben elkészeríti és kiváltja a jobboldal erős tempóban meginduló szervezkedését és előkészületeit a legközelebbi választásokra. E szervezkedések igen erős motívumává most már az antiszemitizmus válik.

Az 1926. évi választások élesen kiélezett ellentétekben robbantják ki Miskolc politikai életét. A fajvédőpárt az időközi választás sikertelenségén és eredménye fölött elkészeredve, sajtóorgánumában erős támadásokat indít a baloldal és különösen a zsidóság ellen s igyekszik az elbukott fajvédő jelölt személye körül egy antiszemita alapon álló keresztény koalíciót összehozni, emellett azonban a kormánypolitikát is állandóan éles kritika tárgyává teszi. Ez a koalíció röviddel a választás után meg is alakul „A nemzeti alapon álló keresztény polgárok és munkások szövetsége“ cím alatt s magába foglalja a párt zömét képező fajvédő táboron kívül a keresztény szocialistákat, a keresztény gazdasági pártot, az egységspárt jobboldali s kisebbrészen középenálló elemeit is. Ebbe a tömörülésbe a tisztviselői kar, a vasutasok és postások nagy része, a keresztény szocialista alapon álló munkásság és a mezőgazdák olvadnak bele. A szövetség valóban élő szervezetté válik s nagy és megfeszített munkával készíti elő a talajt az eljövendő politikai küzdelemre.

A második jelentékeny erő a szocialista párt, amely azonban az 1922-es állapotokkal szemben lényegesen legyengült formát mutat, viszont sok támaszt talál képviselőjének a személye körül kialakult rokonszenven. A demokratapártban ellenben, amely az időközi választásokon győzelmet aratott, a bomlás jelei mutatkoznak. A párt

egy része, élén a képviselővel, egy egységespárti alakulás felé, másik része pedig a szocialisták felé orientálódik.

A választás pedig már egy kerületben s az arányos választási rendszer szerint, listák alapján történik. A jobboldali szövetség a keresztény szolidaritás jelszava alatt indul a harcba s listáján az első két helyet a fajvédő párt jelöltjei, Borbély Maczky Emil és Görgey László vármegyei főjegyző, a harmadik helyet Szemán István prelat-us-kanonok, a keresztény gazdasági csoport jelöltje, a negyedik helyet pedig Rác Antal, a ker. szocialista pártcsoport jelöltje foglalja el. A szocialisták listáját az eddigi képviselő, Reisinger Ferenc vezeti.

A harmadik, a kormánypárti lista, csak nehezen tud kialakulni, mert az egységes párt csak közvetlenül a választások előtt alakul meg. Sok különféle kombináció után Tolnay Kornél, a MÁV. volt elnökgazdátója kerül a lista élére és belép az egységespártba és rákerül a listára Huska Vilmos is. De a demokrata pártnak csak egy töredékét tudja magával hozni. Ezzel szemben csakhamar nyilvánvaló lesz, hogy a felbomlott demokratapárt nagyrésze a szocialista listát fogja támogatni. A párt esélyei végül is a minimumra redukálódnak azáltal, hogy a választások előtt maga a körúton levő belügyminiszter is nem az egységes párt, hanem a polgári front győzelmének a fontosságát hangsúlyozva, a jobboldali lista megerősödéséhez járult hozzá.

Bárha a választás eredménye előrelátható volt, a választás maga, a régebbi helyzettel szemben előállott eltolódásokat tekintetbe véve, mégis sok meglepetést és nagy változást hozott. A jobboldali lista 6745 szavazattal csaknem abszolút többséggel győzött, a szocialista párt 4142 szavazattal jutott megint mandátumhoz, az egységes párt pedig, miként a lefolyt időközi választásokon a demokrata és szocialista párttal szemben, úgy most a jobboldali és a szocialista párt között teljesen összemorzsolódva, 2625 szavazatot nyert csak és elbukott. A demokrata és szocialista képviselők helyett tehát Miskolc most egy fajvédőt és egy szocialistát küldött a parlamentbe.

Az azóta lefolyt idők Miskolc politikai életében nem sok változást hoztak. Az országos fajvédő párt felbomlása folytán Borbély-Maczky Emil belépett az egységes pártba. A helyi szövetség azonban, amely kiépített szervezetében, 700—800 tagdíjat fizető taggal, ma is élő pártkeret, nem olvadt be az egységes pártba. Képviselőjének a be-

lépését tudomásul vette s a különböző pártcsoportok koalíciójaképpen továbbra is fenmaradt. Ezen a szövetségen és az éhez a szövetséghez tartozó kisebb pártcsoportokon kívül csak a szociáldemokrata pártnak van kiépített pártszervezete. Történtek ugyan azóta is úgy az egységes párt újonnan való megalakítására, mint más közép- és baloldali polgári pártok alakítására kísérletek, ezek azonban mind- eddig sikerre nem vezettek.

A városi törvényhatóság politikai élete azonkívül, hogy a törvényhatósági bizottság a felsőházi választások alkalmával a felsőházba egyhangú lelkesedéssel Lichtenstein László ny. főispánt, a város egyik érdemes közéleti vezérét választotta meg, a törvényhatósági bizottság elavult összealkotásánál fogva, nem sok feljegyezni való mutat. A közigazgatási reform csak most tette aktuálissá az érdeklődést a törvényhatósági bizottság új összealkotása és az új törvényhatósági választások iránt. A választásokra való előkészületek és szervezkedések is csak most vannak kialakulóban tehát. Bárha eredményük természetesen kiszámíthatatlan, kétségtelen, hogy azok az eltolódások, amelyeket újabban a képviselőválasztások felmutattak, többé-ke vésbbé az újonnan megválasztandó törvényhatósági bizottság összealkotásában is kifejezést fognak nyerni.

Miskolc politikai életének és erőviszonyainak objektív képe azonban kiegészítésre szorul azzal a megvilágítással, hogy a politikai életben való aktív részvétel joga, az országgyűlési képviselő- és ezzel egyben újabban a törvényhatósági bizottsági választói jog is, az egyes társadalmi osztályokat és rétegeket mily mértékben és milyen arányban illeti meg?

Miskolcon az országgyűlési képviselőválasztásra jogosultak száma 1918 óta kb. 200 százalékkal emelkedett. Az 1927. évi januári állapot szerint felvett 1928. évi ideiglenes választói névjegyzék 19.989 választót tüntet fel s ez a szám a végleges névjegyzékben 20.033-ra emelkedett. A választók 1929. évi névjegyzéke már 20.568 választót mutat ki.

A választók foglalkozás szerint való megoszlásáról statisztikai alapadatok egyelőre csak az 1927/28. évi ideiglenes névjegyzék alapján állnak rendelkezésünkre. Mivel azonban az összes választók száma a végleges névjegyzékben csak 44-el, tehát elenyészően csekély há-

nyaddal emelkedett, az 1927. évi ideiglenes névjegyzék is teljesen megközelítő pontossággal tünteti fel az 1928. évi állapotot.

Ennek az alapján a választók foglalkozás szerinti megoszlása a következő:

Foglalkozás	Férfi	Nő	Összesen	%
Vasutas, postás, távírásh	2.120	1.501	3.621	18.2
Egyéb állami, megyei, vagy közalkalmazott	1.372	1.024	2.396	12.0
Értelmiség (pap, ta- nár, orvos, ügyvéd, gyógyszerész stb.) .	749	507	1.256	6.3
Magántisztviselő .	680	293	973	4.9
Önálló kereskedő .	973	691	1.664	8.3
Kereskedelmi alkal- mazott	397	153	550	2.7
Önálló iparos . . .	1.615	910	2.525	12.6
Ipari segéd munkás .	2.192	615	2.807	14.0
Gazda, földműves .	381	234	615	3.1
Magánzó	326	687	1.013	5.1
Napszámos, cseléd .	462	227	689	3.4
Egyéb és háztartás- beli	296	1.584	1.880	4.9
Összesen	11.563	8.426	19.989	100

E statisztika önmagában nem sok megállapításra nyújthat alapot, legfeljebb az egyes pártok szemüvegén keresztül és mérlegelése alapján. Érdekes adata azonban, hogy a közalkalmazottak a vasutasok csoportjával együtt az összes választók 30.2 százalékát teszik ki, míg az önálló kereskedők és iparosok együttes aránya ezzel szemben csak 20.9 százalék, a kereskedelmi és ipari alkalmazottak és munkások csoportjainak pedig, — amelyek a szocialisták törzsének tekinthetők, — együttes aránya csak 16.7 százalék.

Miskolc politikai életének Miskolc szellemi életére és kultúrájára gyakorolt behatásai pontos eszközökkel le nem mérhetők, felbecsülésük pedig az indokolatlanság vagy a találgatások vádját vonhatná maga után. E visszapillantás és az erők mérlegelése azonban minden' esetre oly jelenségekről adhatnak számot, amelyek a szellemi élet és kultúra fejlődése szempontjából sem hagyhatók figyelmen kívül.

Míg a város újabb társadalmi tagozottsága csak sejteti a szélsőségekre hajló diszpozíciót, a politikai élet már felmutatja ezt. A társadalmi és politikai élet kiélezett harcai pedig letörölhetetlen nyomokat hagynak a szellemi élet és kultúra fejlődésének az útján is. Feljegyzésünk tehát a kórtünetek rajzába beletartozik.

6. A miskolci társadalmi és egyesületi élet

A miskolci társadalmi élet leírása, miként minden városé, sokkal inkább novellisztikus feladat, semhogy e portré keretei közé beilleszthető lenne. Az élet lüktetésének az erejét, a harmóniákat és a diszharmóniákat benne csak a novellák tarka képei, a fantázia szárnyalása és a stílus gazdag változatú üteme érzékeltetheti.

Ellenőrizhető adatokkal a társadalmi élet intenzitása és értékelése alig támasztható alá. Egy néhány szembetűnő vonáson kívül, amelyet minden objektív szemlélő felismerhet, csupán az egyesületi élet adatai nyújthatnak e téren értékes felvilágosításokat.

Megállapítható azonban., hogy Miskolc ma körülbelül azon a határvonalon áll, amelyen társadalmi élete a kisváros szokásait már levetkőzte, vagy levetkőzni igyekszik s ha hordja is, restelkedve hordja. A nagyvárosi élet köntösét viszont csak próbálgatja még. Társadalmi élete is a vajúdás korát éli tehát. Külső megnyilatkozásaiban, a hangversenytermekben, a bálokon, nagy ünnepeken, a forgalmas esti és éjjeli életben, amelyek sok tekintetben megtévesztő látszatot nyújtanak, sokkal impozánsabb, mint a maga igazi valóságában.

A gazdasági depresszió, a nagyszámú tisztviselőosztály immár végsőkéig lefokozott életstandard-jén kívül, a társadalmi és különösen a politikai és felekezeti ellentétek bomlasztó hatásokat váltanak ki és barrikádszerű válaszfalakat építenek benne. Egységes életnyilvánulásai is csak a görögtüzek fényében egységesek. Hiányzik még sok átfogó kapocs és mestergerenda, amely a falakat összekötné, de néha még az út is, amelyen a gondolatok és az eszmék elindulhatnak

egymásfelé egy-egy nemesebb és magasabb cél felé törekvő akarat megvalósítására.

A társadalmi élet legpontosabban ellenőrizhető megnyilvánulásait az egyesületek élete tárja fel. Miskolcon az egyesületi eszme termékeny talajra talált s a városban igen sok olyan egyesület él és virágzik, amely sok évtizedes és gazdag múltra tekinthet vissza. Újabbban pedig az egyesületek szinte gombamódra elszaporodtak. Amíg ezelőtt 25 évvel a kb. 45.000 lakossal bíró Miskolcon csak 25 volt az egyesületek száma, e szám a mai 60.000 lakos mellett 122-re emelkedett.¹⁾ Ez a nagymérvű emelkedés sok tekintetben beteges jelenség is, mert az egyesületek nagyrésze nem működik és nem is életképes, emellett azonban nagyon erősen igénybeveszi a polgárság teherbíró képességét.²⁾

A legintenzívebb és kulturális szempontból is értékes, nemzetépítő munka a vallásos és a jótékony egyesületekben folyik.³⁾ Az egyesületi élet e téren Miskolcon a legnagyobb elismerésre méltó eredményeket mutatja fel. Eredményes és értékes munka folyik továbbá a szakegyesületek nagyrészeiben is, amelyek között az 1885-ben alapított Miskolci Ipartestület áll jelentőség tekintetében a vezetőhelyen s már is nagy múltra tekinthet vissza. E testület 1928-ban 8.372 tagot számlált.⁴⁾ Élénken közreműködnek a társadalmi kapcsolatok megteremtésében a dalárdák és a dalegyesületek is. A turista egyesületek nagy száma a Bükk közelségében találhat indokolást s működésük a miskolci idegenforgalom propagandájára is kiterjed. Élénk élet folyik továbbá a sportegyesületekben is, bár az amatőr sport iránti érdeklődést újabban a profizionista futballcsapatok mérközései erősen háttérbe szorították.

1) Ebből 15 jótékony, 9 kaszinójellegű, 7 egészségügyi, 4 tudományos, 8 dal és zene, 3 vallásos, 27 sport és turista, 27 kereskedő és ipari, 4 gazdasági és 18 vegyes. (L. Magyar Jövő 1929. márc. 10. sz.)

2) Az egyesületek összes taglétszáma 1928-ban 43.729 volt, az évi összes egyesületi bevételek pedig tagdíj stb. címén 714.000 P-re rúgtak. Mivel a város lakosai közül legfeljebb 10.000 ember tagja valamely egyesületnek s így azok bevétele ezeket terheli, az évi átlagos fejkvóta kb. 70 P-re tehető. (L. u. o.)

3) Ezek között is különösen a Eef. Filléregylet, a Róm. Kath. Nőegylet, az Ág. hitv. ev. Nőegylet és az Izr. Nőegylet tevékenysége emelhető ki.

4) 1898 mestert, 2748 segédet és 1849 tanoncot.

Miskolc társadalmának vezető elemei három kaszinójellegű egyesületben élnek társadalmi életet. A legrégebb ezek között a százéves Nemzeti Kaszinó. Évszázados múltja, amely alatt Miskolc minden nagy fiát tagjaként ismerte, állandó és éber érdeklődést mutat fel az ország minden nagy problémája iránt. Ez a város egyetlen kaszinójellegű egyesülete, amelyben a keresztény és a zsidó társadalom egybeolvad. A legutóbbi években erős fejlődésen és felfrisülésen ment keresztül s arra törekszik, hogy tagjai s családjaik között a kaszinóéleten túlmenő társadalmi kapcsolatokat hozzon létre.⁵⁾

A Miskolci Polgáregylet, amely ennél csak néhány évvel fiatalabb, megalakulásakor a szorosabb értelemben vett városi polgárság, ma pedig a keresztény tisztviselői osztály kaszinója. Ez a kaszinó a szó szoros értelmében vett kultúrhivatást teljesít, mert magas taglétszáma mellett⁶⁾ csekély tagdíjak ellenében teszi lehetővé, hogy tagjai a rendelkezésre álló sajtótermékek, folyóiratok és újabb könyvtermelés révén a kultúrával való kapcsolataikat fenntarthatassák, holott erre, — amidőn nyomasztó helyzetükben csak néhány pengőnyi kiadás is a háztartási mérleg felborítására vezetne, — kisebb taglétszámmal módjuk sem volna. Miskolc legnépesebb kaszinója a 709 tagot számláló Kereskedők és Gazdák Köre, amely a miskolci zsidó társadalom vezető rétegeit foglalja magába. Itt folyik a legpezsgőbb élet s e kaszinó évente több politikai, tudományos és irodalmi estéllyel éa előadással is építi a miskolci kultúrát.

Az ország megcsonkítása után egymásután alakultak meg Miskolcon a felvidéki menekültek vármegyék szerint tömörülő szövetségei és köztük nem egy, de különösen a szepesi⁷⁾ és a gömöri szövetség, értékes kultúrmunkát is végzett.⁸⁾ Ujabban e szövetségek a Buda->pesten székelő Felvidéki Egyesületek Szövetségének helyi csoportjában egyesültek.

⁵⁾ Tagjainak a száma 269.

⁶⁾ 640.

⁷⁾ A Szepesi Szövetség központja és annak Miskolci Osztálya a Magy. Tud. Akad. anyagi támogatásával most adja ki Divéky Adorján egyet, tanár „A Lengyelországnak elzáróított XVI. szepesi város visszacsatolása 1770-ben“ című értékes történeti munkáját.

⁸⁾ A helyi csoport elnöki tisztét Papp Antal gör. kath. r->üsp. címz. érsek tölti be.

Komoly kultúrmissziót teljesítenek továbbá Miskolcon is a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, a levente egyesületek és a cserkészcsapatok. A legutóbbi években pedig erős lendülettel kelt életre és indult el a fejlődés útjára a Tiszáninneri Lótenyésztő és Lovasegylet, amely Miskolc társadalmi életében és e társadalmi életnek a környékkel való kapcsolataiban már ma is jelentékeny tényező. Versenypályáján, amely a vidék legjobb pályája, évenként egy concourt, egy ügető, egy fogatszépségsversenyt és egy lódíj ázást rendez. Tervbe van véve a galopp-pálya megépítése is, melyen a régi lomnici galoppversenyek honosodnának meg újra. Ez az egyesület készíti elő továbbá a tervbevett lovaspolo-club megalakítását is.⁹⁾

Az irodalmi, a művészeti, a tudományos és a zeneegyesületek élete nemcsak ápolja a miskolci szellemi élet és kultúra talaját, ezekben már maga a miskolci kultúra virágzik.

⁹⁾ Az egyesületnek 400 tagja van.

III. RÉSZ.

**A MISKOLCI SZELLEMI ÉLET
MEGNYILVÁNULÁSAI ÉS
PROBLÉMAI.**

1. Miskolc közoktatásügye.

Miskolc, mint iskolaváros, csak a legutóbbi időkben, különösen a század két első évtizedében, emelkedett nagy jelentőségre. Iskoláig amelyek kizárólag a felekezetek és a város kezében voltak, azelőtt ia érdemes munkát végeztek ugyan és fentartották a vagyonosodás és a műveltség előhaladásában a megfelelő harmóniát, de a város nagy-jelentőségű szerepe a közoktatásügy terén, részint az anyagi eszközök és az állami támogatás hiánya, részint pedig a város erején és kulturális törekvésein kívülfekvő okok miatt, még sem tudott teljesen kibontakozni.

A letúnt századok közművelődése Miskolcon túlnyomó részben a református kultúra emlőin táplálkozott. E kultúrának legfőbb helyi forrása a XVI. században keletkezett református iskola volt, amely fokozatos haladásban fejlődött a felsőbb humanista iskolák református tipusa felé s már a XVII. században kiemelkedett a környék latin iskolái közül. Szervezeti és oktatási rendszerében a sárospataki kollégiumot másolta le s vezetőit is onnan nyerte egy jó ideig. Sárospatak azonban a Perényiek, a Eákócziak és Lorántffy Zsuzsanna áldozatkészsége és kultúrérzéke által támogatva oly fényes fejlődésnek indult, s oly vitathatatlan gócpontjává vált a tiszán-inneni református közművelődésnek, hogy a miskolci református iskola, a sárospataki kollégium árnyékában, tisztán lokális szerepéből, bárha a város kultúrájának a fejlesztésében elévülhetetlen érdemeket szerzett is, nem tudott kibontakozni.

A katolikus kultúra a XVIII. század elején beköltözött mino-

rita-rend munkásságával vette kezdetét s az ekkor alapított katolikus algimnáziumból indult ki. Az erősebb fejlődés lehetőségét azonban eleinte a katolikus lakosság elenyészően csekély aránya is, de különösen és egészen a legújabb időkig, az Eszterházy Károly gróf, egri püspök által nagy virágzásnak indított egri püspöki, későbben érseki liceum közelsége és vonzóereje akadályozta meg.

Miskolc közoktatásügyi szerepének az emelkedése elé tehát a le-tűnt századokban a református és a katolikus kultúra két hatalmas bástyája, Sárospatak és Eger állított ledönthetetlen sorompókat. És bárha e bástyákon a restauráció múlhatatlan szüksége már a múlt század elején is felismerhetővé vált, az a körülmény, hogy Sárospatak kultúrája mindvégig református, Egeré katolikus maradt, Miskolcon pedig a kultúra két ágra válása, a katolikusok folytonosan növekvő szaporodása által, fokozatosan élesebbé és határozottabbá lett, Miskolc jelentőségének a fejlődése elől még továbbra is elzárta a lehetőségeket.

Miskolcnak ezt a jelentőségét erőteljesen csak az új század domborítja ki. Ebben a században már szabadon törnek elő a város megizmosodott erőforrásai és a fejlődés a külső körülményekben is nagy segítségre talál. A református kultúra nagy bodrogparti gócpontjának, Sárospataknak fénye és vonzóereje már régen a múlté. Patak határozott hanyatlásnak indul. Végül is a jogakadémiáját szüneteltetni kénytelen, tanítónőképzőjét pedig az államnak adja át. A miskolci ref. főgimnázium szerepe ez által emelkedik s most már rivalitás nélkül terjed ki egész Borsodra, sőt nagyrészből Alsó-Zemplénre is. Miskolc katolikus lakosságának száma viszont oly rohamos gyarapodást mutat, hogy a katolikus algimnáziumnak, amely közben a vallásalapra szállt át, főgimnáziummá való kifejlesztése feltétlenül szükségessé válik. A legmodernebb felszereléssel ellátott új kir. kath. főgimnázium az új épületében s közel ezerre menő tanulóival, csaknem máról-holnapra a vidék legnagyobb főgimnáziumává növi ki magát s Eger vonzóerejét teljesen paralizálni tudja.

Eközben a város ipari és kereskedelmi szakoktatása is teljesen kifejlődik. A ref. egyházkerületnek a növevelés terén tett merészen újító lépései továbbhaladnak és szép eredményre vezetnek. Az állam és a város pedig vállvetett munkával és erőfeszítéssel emelnek új és megfelelő hajlékokat a kultúra melegágyainak, míg végül is a mis-

kolci közoktatásügy fejlődésének az idemenekült felvidéki tanintézetek adják meg a leglendületesebb lökést, — kiéptívén csaknem teljesen a vidéki nagyváros alsó és középoktatásügyi szervezetét, egy főiskolával, a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület jogakadémiájával az élén.

Talán éppen ebben a nagy és ugrásszerű fejlődésben, amelyet a menekülés és Trianon hozott magával s amelynek a meggyökereződése még jó ideig tartott és tart nem egy vonatkozásban még ma is, kereshető az oka annak is, hogy e század harmadik évtizedében viszont, — mely pedig különben az egész országban a közoktatásügy példátlan előretörését könyvelheti el, — Miskolc fejlődése szinte megtorpant e téren és a kultúra legújabb, egyetemes építésében mostohán osztozott.

Eltekintve azonban a most már mind jobban és erősebben sóvárgott egyetem hiányától és több kisebb-nagyobb, még megoldásra váró részletproblémától, Miskolc ma már komoly nagy iskolaváros és oly jelentős közoktatásügyi gócpont, amely az ország bármely nagyvárosával felveheti a versenyt. Ennek a feladatnak az átértése, értékelése és ez a köztudomású tény vezette Miskolc város társadalmát és vezetőségét arra a lendületes akcióra is, amellyel akkor, amidőn a kultuszminiszter a kultúrtartományok tervét felvetette, egy kultúrtartományi székhely megszerzésére törekedett. Kétségtelen, hogy e nagy iskolaváros ma már megérdemli azt, hogy továbbépítésének problémáját ne a véletlen, vagy a részletkérdések néha kicsinyes szemszöge, hanem megfelelő és az egyetemes kultúrpolitika irányával és elveivel csakis méltányosan megalkuvó harmóniában, Miskolc mai jelentőségének és jövőendő feladatainak teljes és egységes értékelése irányítsa.

Ennek a tételnek az igazsága aligha szorul bővebb bizonyításra, ha Miskolc mai felkészültségét és munkáját a közoktatásügy terén csak legfőbb vonásaiban is, de mindég a megfelelő teljes és általános kultúrmiljøben elképzelve, természetesen a miskolci kultúra magasabb rendeltetésének a szemüvegén keresztül, figyelembe vesszük.

A miskolci iskolastatisztika ugyanis, — csak a legszembeűnőbb adatokat emelve ki, — arról számol be, hogy Miskolcon ma már 34 tanintézetben összesen 409 tanerő 12.540 tanulót tanít s a városnak 6 polgári iskolája, 4 középiskolája, 2 tanítóképzője, 7 szakiskolája, 1 művészeti iskolája és 1 főiskolája van.

részletes iskolastatisztikája az 1927/28. tanév adatai szerint összeállítva a következő:

Sorszám	Tanintézet	A tanerők száma	A tanulók száma		Az egyes iskolacsoportokban			
			fiú	leány	A tanerők száma	A fiútanulók száma	A leánytanulók száma	Az összes tanulók száma
1	I. sz. áll. elemi	18	380	398				
2	II. sz. áll. elemi	23	482	503				
3	III. sz. áll. elemi	12	291	301				
4	IV. sz. áll. elemi	14	288	302				
5	Máv. telepi elemi	9	225	269				
6	Felsővárosi rk. elemi . .	3	91	98				
7	Alsóvárosi rk. elemi . .	3	87	94	118	2 671	2.988	5.659
8	R. kath. kinestári elemi .	4	138	—				
9	R. kath. érseki elemi . .	6	—	328				
10	Ref. elemi fiú	5	186	—				
11	Ref. elemi leány	4	—	175				
12	Ref. elemi leány	1	—	42				
13	Izr. elemi	16	503	478				
14	Áll. polgári leány	16	—	491				
15	I. sz. áll. polgári fiú . . .	17	364	—				
16	II. sz. áll. polgári fiú . . .	7	191	—	68	726	964	1.690
17	R. kath. polgári leány . . .	13	—	249				
18	Izr. polgári fiú	5	171	—				
19	Izr. polgári leány	10	—	224				
20	Kir. kath. főgimnázium . .	32	900	—				
21	Ref. reál-gimnázium	19	540	—	88	1.752	506	2.258
22	Ref. leány-gimnázium	22	—	506				
23	Áll. reáliskola	15	312	—				
24	R. kath. tanítónőképző . . .	6	—	94				
25	Ág. h. ev. tanítóképző . . .	9	208	—	15	208	94	302
26	Városi iparostanonciskola .	29	950	—				
27	Kereskedelmi tanoncisk. . .	12	141	—				
28	Iparostanonc leányiskola . .	13	—	205				
29	Városi női ipariskola	10	—	133	93	1.524	525	2.049
30	Áll. felsőkeresk. iskola . . .	14	317	—				
31	Városi női felsőkeresk. . . .	9	—	187				
32	Áll. fa- és fémipari szakisk.	6	116	—				
33	Városi zeneiskola	13	111	169	13	111	169	280
34	Ág. hitv. ev. jogakadémia . .	14	302	—	14	302	—	302
A miskolci tanintézetekben:					409	7.294	5.246	12.540

Az alsóbbfokú népoktatás terén, a felekezetek és a város, utóbb pedig, mióta a város 1907-ben alsóbbfokú iskoláit az államnak adta át, a város támogatása mellett az állam is minden lehetőt elkövetnek a közoktatás modern értelemben vett kiépítése érdekében? Csak a minden oldalról megnyilatkozó legnagyobb mértékű áldozatkészség és az új iskolaépületek rohamos szaporodása tette lehetővé, hogy Miskolcon ma már 13 elemi iskolában 5.559 és 6 polgári iskolában 1.690 tanuló részesülhessen oktatásban s emellett az alsófokú oktatás a kérdés érdemében is megnyugtató képet nyújtson.

Természetesen mindez még korántsem jelenti azt, hogy az alsófokú népoktatás szervezete már is teljes kiépítést nyert volna. Égő és sürgős segítséget igénylő problémák még ma is vannak. A város népességének folytonos erős szaporodása, de a nemzeti közművelődés legújabb nagy programja, a nyolcosztályos népiskola maga is, még nagy fejlődést követel. De magukban az objektumokban is hiányok mutatkoznak. 8—10 tanteremre volna az oktatás zavartalan menete érdekében sürgősen szükség és pedig annál is inkább, mert a tanoncoktatás, épületek hiányában, szintén az elemi és polgári iskolákban folyik s e váltakozó oktatás úgy közoktatásügyi, mint hygienikus szempontból is káros. Alaposabb kiépítésre vár továbbá a perifériákon való oktatás s ez a probléma, a külvárosok erős építkezései által, aktualitásában napfól-napra növekedik.

A kultuszminiszter tizenkétéves nagy programjának, a nyolcosztályos népiskolának a megvalósítása felé Miskolc az első lépést a következő (1929/30) tanévben fogja megtenni. Két iskolájában indul meg jövőre a VII. népiskolai osztályban is a tanítás. Ez a fejlődés különben érdemes és szép példát is láthat a közelben maga előtt, mert Diósgyőrött már néhány év óta fennáll és értékes munkásságot fejt ki az ország egyik első nyolcosztályos népiskolája.

Az alsófokú népoktatás munkáját a városban 8 óvoda készíti elő, mindegyik 2—2 óvónővel az élén. Kívánnivaló azonban e téren is van még elég, egy kiáltó példa pedig a legsürgősebb orvoslást igényli. Az egyik óvoda ugyanis két alig nagyobbacska-szobányi teremben nyert elhelyezést s 100 gyermeket zsúfol e kis helyen össze.

A középiskolai oktatás mai miskolci állapota a teljesen kifejlett középiskolai oktatási szervezet képét tünteti fel. Az egységes középe iskolai típusnak három középiskolai típusba való differenciálása szer-

vezetileg itt már végbement s e három típus mindegyike képviselve van. A latin és görög kultúra bölcsője, a humanisztikus gimnázium formájában, a kir. kath. főgimnázium maradt, a realisztikus művelődési irányt, amely a természettudományok ismeretének a pallérozását helyezi előtérbe, az Ungvárról menekült áll. főreáliskola képviseli, a legújabb típusú, a reálgimnáziummá pedig, amely a modern nyugati műveltség terjesztésére helyezi a fősúlyt, az ősi ref. főgimnázium alakult át. Itt a német nyelv mellett a másik modern nyelvnek, az angolnak a tanítását ebben a tanévben kezdték el. A középiskolai nőnevelést, a 'nőnevelés mai még egységesnek mondható középiskolai típusával, a szép tradíciókon kiépült ref. leánygimnázium látja el. Egyedül a nőnevelés terén nem mondható egészen teljesnek a miskolci középiskolai szervezet, — amely különben még a szakiskolák által is kiegészítést nyer, — mert hiányzik belőle a leánygimnázium mellől a felsőbb leányiskola.

Emellett azonban a miskolci középiskolai oktatásnak is sok súlyos és megoldásra váró problémája van. A református reálgimnáziumnál a problémák legnagyobb része a szűkös anyagi helyzetből folyik. E gimnázium hajdan a hívek áldozatkészségéből eredő gazdag alapokkal rendelkezett, de alapjait a gimnázium új épületének a felépítésekor, az állam visszatérítési ígéretében bízva, mind felhasználta, a megtérítést azonban a korona devalvációjának mélypontján, papírkoronákban kapta meg. E megoldás olyan kritikus helyzetet teremtett, amelyben a reálgimnázium nagyobb arányú és modern értelemben vett továbbfejlődéséről, különösen a felszerelés tekintetében, egyelőre szó sem lehet s ennek esett áldozatul a gimnázium internátusa is. Már is kifejezésre jutnak továbbá és lehetséges, hogy még erősebb nyomokat fognak hagyni a reálgimnázium létszámának a csökkenésében és vesztéglésében az utolsó években bekövetkezett új hajnalpirkadás Sárospatak felett és a református társadalom felcsigázott érdeklődése ama tervek iránt, amelyek az angol college-rendszer meghonosítása mellett Sárospatak renaissance-át helyezik kilátásba.

A kath. főgimnáziumban viszont a túlszűfoaltság okoz gondokat. Bármennyire modern és tágas volt ugyanis e gimnázium közvetlenül az építés után, arra a nagy beözönlésre, amely e gimnáziumba bekövetkezett, nem számolhattak az építetők. A miskolci kir. kath.

Fráter György főgimnázium ugyanis, 900 tanulóival, a vidék legnépesebb középiskolája lett s létszámát Budapesten is csak egy gimnázium haladja meg. E mamut intézet az 500—600 tanulóra épített új épületben ma már csak bizonyos megalkuvásokkal férhet el, amelyek az oktatási érdekek kárára vannak. A 60—70-es létszámú osztályokban a teljes egyéni foglalkozást csak nagyon nehezen lehet megvalósítani, az iskolacsalád aulyszerű egybegyűjtése pedig teljesen lehetetlenné válik. Nagy gondot okoz továbbá a messzi vidékekről naponta bejáró tanulók igen magas, mintegy 150 főnyi létszáma is, amely csak az internátus megfelelő fejlesztése által volna csökkenthető.¹⁾

A legsürgősebben megoldásra váró problémát azonban a harmadik középiskolai típus reprezentánsa, a miskolci áll. főreáliskola tárja fel. Ez az iskola még ma is csak ideiglenesen van elhelyezve, de elhelyezése napról-napra tarthatatlanabbá válik, mert nem csak az iskola fejlődését akadályozza és az oktatást nehezíti meg, de egyszerűen veszedelmes és egészségtelen. A város vezetősége legújabbban meg is mozgatott minden követ, hogy a megfelelő elhelyezést biztosítani tudja s a kormány és a város között most folynak a tárgyalások egy új főreáliskola épület építése iránt.

Üdvös volna, hogy e kérdés mielőbb megoldást találjon. Nemcsak e tarthatatlan állapotok miatt, hanem azért is, mert e megoldás valószínűleg a miskolci középiskolai oktatás harmonikus kiegyensúlyozásához is közelebb vezetne. Miskolc társadalmi tagozottságának figyelembe vétele mellett ugyanis épp ez a középiskolai típus az, amely a legnagyobb népszerűsége számíthatna. S hogy ma mégsem az, annak legfőbb oka az elhelyezés kérdésében rejlik, mert hiszen könnyen érthető, hogy a szülők gyermekeiket egy az egészségre ártalmas miljöben felnőni nem szívesen engedik. De fontos e kérdés megoldása azért is, mert igen valószínű, hogy a reáliskola megfelelő és tágas elhelyezése a kath. gimnázium túlszűfoltságán is enyhítene és hozzájárulhatna nagyban annak az egészségtelen állapotnak a korrigálásához, amely abban a jelenségben nyilvánul meg, hogy a közép-

¹⁾ A főgimnáziumnak ma is van internátusa, amely a minoritákkal közös. De csak 40 tanulót tud elhelyezni. A legnagyobb internátusa a leánygimnázium-Bak van, 50 tanulóra.

iskolai típusok között a válogatás ma még kevésbé a hajlam, mint inkább a kényszerűség és a felekezeti megoszlások szerint történik.

Elhelyezési problémákkal küzd ezenkívül a ref. leánygimnázium is amely 1916-ban alakult át felsőbb leányiskolából s akkori 6 osztálya helyett ma 13 osztályban tanít és mégis ugyanazon helyiségekben kénytelen meghúzódni.

A szorosabb értelemben vett középiskolai oktatás mellett a legutolsó évtizedben Miskolcon a tanítóképzés is talajra talált, azóta is nagy fejlődésen ment át és a jövő fejlődés tekintetében is szép ígéretekkel kecsegtet. Először az eperjesi ág. hitv. ev. kollégium menekült tanítóképző intézete jelent meg a városban. Ma már teljesen meggyökeresedett, a népiskola emelkedő igényeihez alkalmazkodva öt osztályra fejlődött s új nagy épülete a város, a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület, a miskolci ág. hitv. ev. egyház és az állam támogatása mellett most van épülőben. Kiegészítés alatt van továbbá a róm. kath. érseki tanítónőképző intézet is, ahol egyelőre két osztályban folyik a tanítás. A jövő tanévben fog megnyílni végül a harmadik tanítóképző, az ízr. tanítónőképző intézet, amely a maga nemében az első lesz a magyar vidéken.

Miskolc közoktatásügyi problémái azonban, az általános művelődés határvonalain kívül, a szakoktatás terére is elvezetnek s különös jelentőségük nagyrésztben épp itt domborodik ki. A város ipari és kereskedelmi jellege és jelentősége már a távolabbi múltban is a gyakorlati oktatás szükségességére terelte a figyelmet s így az a fejlődés, amelyre a miskolci szakoktatás visszatekinthet, gondosan előkészített talajon és programmszerűen tehetette meg az utat mai szervezettségéig. Miskolc e téren sok örvendetes jelenséget, de egyszerűs mind sok kívánnivalót is könyvelhet el.

Még máig is megoldatlan kérdése a városi közoktatásügynek az iparos és kereskedelmi tanoncoktatás elhelyezése. Az oktatás az elemi és polgári iskolákban folyik s amíg egyrészt a szorosabb értelemben vett népnevelést is erősen hátráltatja, 1300 tanoncnak ily állandó kényszerű elhelyezés közt való oktatása már természetszerűleg is az elérhető eredmények rovására esik. A szakoktatás középiskolai típusait elsősorban az 1886-ban alapított állami felsőkereskedelmi iskola és a városi női felsőkereskedelmi iskola reprezentálják. A női felsőkereskedelmi oktatás szükségességének a gondolatát a háború által

teremtett helyzet vetette fel és valósította meg. Mind a két iskola működése zavartalan, értékes és az oktatást károsan befolyásoló problémáktól mentes. De mind a két iskolánál a testnevelés elé gördülnek akadályok. Az áll. fiú kereskedelmi iskolának nincs megfelelő tornaterme s testgyakorlataival egy tanteremben kell meghúzódnia, a nő felsőkereskedelmi iskolánál pedig a játszótér hiánya a legégetőbb kérdés. A városi középfokú szakoktatás szervezetébe e két iskolán kívül még a városi női ipariskola és a háború előtt alapított állami fémipari szakiskola illeszkednek be. Az utóbbi néhány évvel ezelőtt épült ki fém- és faipari szakiskolává s nyert a modern igényeknek minden tekintetben megfelelő elhelyezést és felszerelést. Jelentősége, a város ipari jellegére való tekintettel, felbecsülhetetlenül nagy.

Van ezenkívül a városnak egy művészeti iskolája, a városi zeneiskola és egy főiskolája is, a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület, illetőleg eperjesi ág. hitv. ev. kollégium Miskolcra menekült jogakadémiája. A zeneiskola jelentősége azonban csak a miskolci zenekultúra keretében értékelhető teljesen,²⁾ a jogakadémia szerepe és problémája pedig csak a miskolci szellemi élet és kultúra összes jelenségeinek és problémáinak a feltárása után kerülhet helyes megvilágításba.³⁾

Különösen az alsófokú népoktatás idejekorán és eléggé széles alapokon való kiépítésének köszönhető, hogy Miskolc az általános műveltség legelemibb fokmérőjén, az írni és olvasni tudás statisztikájában, aránylag elég kedvező színben mutatkozik. 1910-ben a város összes lakosságának 75.2, a 6 éven felüli lakosainak 86.3 százaléka, míg 1920-ban a város összes lakosainak 82.9, a 6 éven felüli lakoságnak pedig 90.9 százaléka ír és olvas. Az analfabéták százaléka tehát az utolsó népszámlálás adatai szerint 9.1, holott az analfabéták számaránya az egész országban ekkor még 15.2 százalékra rúgott.

Igaz ugyan, hogy a thjf. városok átlaga ennél valamivel kevesebbet, 8.4 százalékot mutatott, ez az alacsony átlagszám azonban leginkább Budapest magas általános műveltségéből és nagy lélekszámából fakad, a nagyobb városok általános műveltségének az összehasonlítására tehát alkalmas nem lehet. Szemléltetőbb és alkalmasabb

²⁾ L. „A miskolci zenekultúra“ című fejezetet.

³⁾ L. a 10. fejezetet.

az összehasonlításra e nagyobb városokban a 6 éven felüli írni és olvasni tudó lakosság százalékarányainak csökkenő felsorakoztatása. Ebből ugyanis az tűnik ki, hogy Miskolc, miként a lélekszám szerinti sorozásban is, a thjf. városok között e téren is a hatodik helyen áll.⁴⁾ Érdekes azonban e sorrendben az, hogy itt az általános műveltség fokmérőjén mérve Miskolcot, ama nagy városok közül, amelyek lélekszám tekintetében megelőzik, egyedül Budapest előzi meg, míg Szeged, Debrecen, Kecskemét és Hódmezővásárhely, tehát az összes vidéki egyetemi városok is, messze mögötte maradnak, ellenben Sopron, Győr, Székesfehérvár és Komáromújváros törnek elébe.

Az analfabéták számának a csökkentésében, az erre irányuló iskolapolitikán kívül, újabban az iskolán kívüli népoktatás is értékes eredményeket ért el. Az 1922-ben megalakult miskolci népművelési bizottság az analfabéta tanfolyamokat is megszervezte s az 1926/27. tanévben Miskolcon már 5 analfabéta tanfolyam működött. A népművelési tanács ezenkívül elemi általános ismeretterjesztő tanfolyamokat is szervezett s e tanfolyamok működése évről-évre szélesebb körre terjed ki s eredményesebb.⁵⁾

A népművelési bizottság szervezte meg Miskolcon 1922-ben, az iskolán kívüli népoktatás betetőzéseként a miskolci Szabad Egyetemet is, amely azóta állandó népszerűségnek örvend s évenkénti átlagos 32 előadásán állandóan 200—300 hallgató jelenik meg. Ez a csaknem állandóan tekintélyes számú hallgatóság azonban egyelőre még csak azáltal volt biztosítható, hogy a Szabad Egyetem — bárha így is értékes feladatot végzett, — tulajdonképeni feladatától elhajolva, a közönség szórakoztatását is gondoskodása tárgyává tette s ez által igyekezett működése iránt nagyobb érdeklődést kelteni. E mindenestre sok fáradtsággal, munkával és ügyességgel kisimított talajon azonban most már a komolyabb, rendszeres és céltudatos építőmunkára várna szép feladat.

⁴⁾ 1. Sopron 96.1, 2. Budapest 94.7, 3. Győr 93.4, 4. Székesfehérvár 93.1., 5. Komáromújváros 91.5, 6. Miskolc 90.9, 7. Pécs 88.5, 8. Debrecen 86.3, 9. Szeged 85.4, 10. Hódmezővásárhely 84.9, 11. Baja 81.1, 12. Kecskemét 77.2 %-at.

⁶⁾ Az ismeretterjesztő tanfolyamokon Miskolcon az 1924/25. tanévben 71. az 1926/27. tanévben azonban már 261 előadást tartottak.

2. Miskolc könyvtárügye.

A miskolci kultúra egyik legfájóbb sebe Miskolc könyvtárügye. A városban egyetlen egy könyvtár áll csak a közönség rendelkezésére és a jelentkező szükségleteket ez sem képes, sem állománya, sem elhelyezése folytán, kellőképen kielégíteni.

Miskolc a nyilvános közkönyvtár szükségével és a közművelődést nagy mértékben elősegítő feladataival szemben általában igen kevés fogékonyságot mutatott. Maga a társadalom is teljesen megelégedett az iskolák egy-két szebb fejlődésnek indult könyvtárával, később pedig a szűkebbkörű egyesületek kis kézi könyvtáráival, — bárha egyik sem volt nyilvános jellegű, — s olykori kisebb-nagyobb támogatásiban csak ezeket részesítette. De későbbben még ez az érdeklődés is lanyhulni kezdett s Miskolc könyvtárügye, épp abban a korban, mely a könyvtárak kultúraépítő jelentőségét általánosan felismerte s e téren mindenütt gazdag termést hozott, alig lendül előre valamivel is.

Csak ebben a nagy közönyben találhat magyarázatot az a jellemző körülmény, hogy Miskolc fennálló közkönyvtárait még a hatóságok is alig ismerik s a Magyar Városok Statisztikai Évkönyve 1912-ben, az 1908. évi állapotokat ismertetve, Miskolcon csak egy közkönyvtárat tüntet fel s ezzel Miskolcot, könyvtárügyének fejlettségével, Nagymagyarország 27 thjf. városa között a legutolsó helyre helyezi.¹⁾

Ily siváran azonban természetesen, — bárha e téren valóban

¹⁾ L. Magyar Városok Statisztikai Évkönyve. I. évfolyam. Budapest 1912. 516. l.

sivár a helyzet, — még sem nézett és néz ki Miskolc könyvtárügye. Legelső könyvtára a református iskolai könyvtár, amelyről már röviddel az iskola megalapítása utáni időkből is maradtak fenn adatok. A könyvtár azonban a kuruc-labanc harcok korában megsemmisült s újbóli felállítása iránt az egyháztanács csak 1749-ben intézkedett. Bor- és pénzadományokból, a diákoktól beszedett 1 forintnyi könyvtárpénzből és a vidéki supplicatiók eredményéből fejlesztették nagy gonddal az intézet tanárai, míg végül 1867-ben Pálóczy Horváth Mária nagyobb alapítványának a könyvtár céljaira rendelt 1/8 része is jelentékenyebb segítséget nyújt a fejlesztéshez. A könyvtár igen szépen fejlődött egészen a háborúig, ettől kezdve azonban a továbbfejlődésben, — bárha 21.000 kötetével Miskolcnak ma is legnagyobb közkönyvtára, — a szükséges anyagi eszközök hiánya akadályozza meg. Élesen jellemzi a könyvtár mai veszteglő állapotát például az, hogy az elmúlt tanévben mindössze 73 könyvvel gyarapodott. Állománya leginkább a klasszikus műveltség anyagát öleli fel s több értékes ritka példánnyal,²⁾ sőt három unicummal is rendelkezik.³⁾

A református reálgimnázium könyvtárának újbóli megalapításával körülbelül egyidőre esik a katolikus főgimnázium könyvtárának a megalapítása is. Ez a könyvtár is szép fejlődésnek indult s a tanári és ifjúsági könyvtár együttesen 1907-ben már több mint 12.000

²⁾ Pld. az 1882. évi budapesti országos könyvkiállítás által „Miskolci Codex” nevet nyert *Tcésirat*, továbbá Szenczy Molnár Albert „Secularis Concio Ewangelica; az az Jubileus esztendei predikatio”, mely 1618-ban Oppenheimben adatott ki s amelyből Magyarországon csak 5 példány ismeretes.

³⁾ 1. Pázmány Peter Kalavzzanak, Tizen Harmadik koenyvére való Felelet. Mellyet írt De Invocatione Sanctorum; Az szenteknek segítségvel való hívásokról és esedezésekket, Kecskeméti J. C. Ungvári Praedicator által. Bartfan, Nyomtatott Klez Jakab által 1622. Esztendőében.

2. Az Pápsták koezoet es mi koezoettuenk, vetelkedésre vettetet, három foe Articulusokról. A keresztsegroel Úr Vaczorájáról, és az Antichristusról való praedikatiok. Irattattanak és praedikaltattanak Ungvárat. Anno 1619. Kecskeméti C. János. Ungvári Praedicator által. Nyomtatott: M. DC. XXII. Esztendőében.

3. Az Úrnak Szent Wactsorairol való reovid intés az Szent Pal Apostol tanítása szerint. Egy néhány szükséges kérdésekkel és feletekkel egyetemben. Irrattot Alvinci Peter által. Nyomtatta Cassan Nicolaus Mollerus. Anno 1622.1

kötetet számolt. 1908-ban azonban a könyvtár nagyrésze tűzvésznek esett áldozatul s a könyvtár fejlődése azóta a könyvtár régi állományát még'ma sem tudta elérni. A könyvtár állománya ma kb. 10.000 kötet.

Miskolcon a legelső nyilvános közkönyvtár csak 1876-ban nyílt meg. Ekkor került ugyanis jótékony adományozás révén és e célra rendelve a Teöreök Sándor-féle könyvtár az ág. hitv. ev. egyház tulajdonába, ahol a megszűnt ev. algimnázium könyvtárával egyesítve, az ev. egyház tanácstermében nyert elhelyezést s e század fordulójáig a nyilvánosságot is szolgálta. Mivel azonban az ág. hitv. ev. egyház céljaul semmiesetre sem tűzhetette ki Miskolc nyilvános közkönyvtárszükségletének teljes ellátását s erre anyagi ereje sem volt, a könyvtár megfelelő felfrissülés nélkül lassanként teljesen elavult, könyvtáróráit is beszüntette s e század fordulója óta nyilvános közkönyvtárnak már nem tekinthető. Állománya azonban ma is tekintélyes, mért megközelíti a 14.000 kötetet és sok értékes régi könyvet tartalmaz.

A nyilvános közkönyvtár problémája a Teöreök-féle nyilvános könyvtár elavulása következtében, e század elején végre is akuttá vált s mozgalom indult meg a múlt század végén megalakult Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum Egyesület kebelében fennálló, alig néhány száz kötetnyi könyvtár nyilvános könyvtárrá való kifejlesztése érdekében. E könyvtár gyarapodásában elég gyorsan haladt s amidőn 1911-ben Horváth Lajos 3000 kötetnyi hagyományával is kiegészül, sok elhelyezési és könyvtárszolgálati akadály fáradtságos legyőzése után, végre is átveheti a nyilvános könyvtár szerepét.

A múzeumi nyilvános közkönyvtár állománya ma már 12.000 kötetre rúg, amelyek kis részben szépirodalmi, túlnyomóan azonban ismeretterjesztő és tudományos műveket tartalmaznak. A könyvtár dotációja azonban, a betöltendő feladat fontosságához mérten, ma is igen csekély, sőt minimálisnak mondható s így a könyvtárfejlesztés legnagyobb részben csakis az általánosan használt kézikönyvek és a Miskolcon kiadott, vagy a városra és a megyére vonatkozó könyvek gyűjtését tekintheti elsőrendű feladatául. A könyvtár állománya rendezett, elhelyezése azonban nem megfelelő s így még annak a szükségletnek a kielégítésére sem képes, amelyet különben állománya folytán ki tudna'elégíteni. Olvasóterme a könyvtárórák alatt néha

zsúfolva van, különösen, ha a diákhad lepi el, amely az iskolák szerény könyvtári felkészültsége folytán igen gyakran szintén a nyilvános közkönyvtárra van utalva.

Az iskolák közkönyvtáraiban mindenütt a szűkös anyagi dotáció miatt panaszkodnak. Nagyobb könyvtárállománnyal csak a régebbi intézetek rendelkeznek, de ezeknél is az elavulás réme kísért, az újabb és a menekült intézmények könyvtárállománya pedig alig említésre méltó s rendeltetésének betöltésére egyelőre még teljesen alkalmatlan. Jelentékenyebb könyvtárállománya, a kath. és a ref. gimnáziumok könyvtárain kívül, csak az állami felsőkereskedelmi iskolának⁴⁾ és a ref. leánygimnáziumnak⁵⁾ van. Ez utóbbi az egyetlen tanintézet, ahol 5.586.kötettel igen tekintélyes az ifjúsági segélyegyesület könyvtára is. Eléggé jelentékeny könyvtárállomány fölött rendelkeznek továbbá a régebbi alapítású polgári iskolák.

A miskolci egyesületek, kaszinók és intézmények között kb. 8—10 akad, amely nagyobb, 1000—2000 kötetes könyvtárral rendelkezik. Jelentékenyebb és nagyobb értékű szakkönyvtára van, 6500 kötettel, a Kereskedelmi és Iparkamarának, továbbá az ág. hitv. ev. jogakadémiaának is, amely az Eperjesről átmentett tanári kézikönyvtárból "... a jogásztudomány kötetéből átmentett töredékeiből 4.000 kötetből álló jog- és államtudományi szakkönyvtárt épített ki.

A miskolci népkönyvtárak, amelyek a Borsod-miskolci iskolán kívüli népművelési bizottság kezelése alatt állanak, kis számuknál és szerény állományuknál fogva egyelőre inkább Borsod nagyobb közsegeiben állanak csak a közművelődés rendelkezésére és segítségére. Nagyobb kölcsönkönyvtár a város területén csak egy van, a Szászféle könyvkereskedés mintegy 10.000 kötetre terjedő és leginkább az utolsó 2—3 évtized magyar nyelven megjelent szépirodalmi műveit magában foglaló kölcsönkönyvtára.

A könyvtárügy terén tehát Miskolc előtt, — amint ezt a könyvtárügy előadott vázlatja is kimutatja, — ha a könyvtárral, mint a kultúra egyik legerősebb támaszával komolyan számolni akar, nagy és nehéz feladatok állanak. Tervezgetések már folytak is ilyen irány-

⁴⁾ A tanári és ifjúsági könyvtárállomány együttesen 4.420 kötet.

⁵⁾ A tanári, ifjúsági és az önképzőkori könyvtár állománya együttesen 4.035, a segélyegyleti könyvtárral együtt 9.621 kötet.

ban a legutóbbi évek alatt. Szó volt a Teöreök-féle könyvtár és a múzeumi könyvtár egyesítéséről. A megoldást azonban az alkalmas helyiség hiánya akadályozta meg. Egy építendő kultúrház volna e kérdés megoldására természetesen a legalkalmasabb, amely ezzel kapcsolatban még sok más égető probléma megvalósításához is elvezethetne. E tervek kivitelében azonban, sajnos, nem az akaraton, hanem az anyagi felkészültségen múlik majdnem minden.

A miskolci nyilvános közkönyvtár radikális, teljes és a város mai fejlettségével és a fejlődés jövődjének lehetőségeivel kiegyensúlyozott megoldása tehát *egy szebb* jövődjére vár. A mai helyzet legfájdalmasabb sebein és bajain azonban, — és ez nem csak a nyilvános közkönyvtárra, hanem az iskolák könyvtáira is áll, — igen sokat segíthetne a társadalom áldozatkészsége, érdeklődése és megértése. Nagyjelentőségű és könnyen megoldható feladat volna például egy közös, nyilvános katalógus felfektetése az összes¹ helyi közkönyvtárról, amely a kutatást és a könyvtáraknak legalább is tudományos szempontból való nyilvános használatát tenné lehetővé.

3. A Borsod Miskolci Múzeum.

Miskolc elég későn ismerte fel annak az első általános nagy mozgalomnak a jelentőségét is, amely az egészséges decentralizáció jegyében és a magyar közművelődés nagyobb vidéki gócpontjainak a megalapozására, a vidéki múzeumok felállítását sürgette. Csak egy néhány lelkes ember s közöttük elsősorban Gálffy Ignác és Petró József évekig tartó, fáradhatatlan agitációjának köszönhető, hogy a Borsod-Miskolci Közművelődési Egyesület 1899-ben Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum Egyesületté alakult át s ezzel együtt lerakta a mai múzeum alapjait is.

Egy negyed évszázadon keresztül ennek az egyesületnek a tulajdonában volt a múzeum s fejlődött ki gondosan ápoló, szorgalmasan gyűjtögető kezek, de most már a közérdeklődés oltalma és pártfogása mellett is, a borsod-miskolci kultúra otthonává. 1913-ban azonban az egyesület, a sikerebb továbbfejlesztés lehetőségeit kutatva, a múzeumot Borsodvármegyének és Miskolc thjf. városnak adta át s a múzeum azóta, mint Borsod-Miskolci Múzeum, e két törvényhatóság közös tulajdona. A város azonban a múzeum fenntartási költségeiben s támogatásában aránytalanul nagyobb mértékben osztozik, mint a vármegye.

A múzeum azóta is nagy arányú fejlődésen ment keresztül. Ebben, de épp úgy a múlt építő munkájában is, a vármegye és a város megértő vezetőségén kívül, felbecsülhetetlen érdemeket szerzett a lelkes alapítók egyike, Gálffy Ignác, aki ma a múzeumi bizottság elnöke és Leszih Andor, aki 1901 óta dolgozik fáradhatatlanul a múzeum

fejlesztésén és kiépítésén, 1905 óta pedig a múzeum öre is. A múzeum az Avas alján épült régi református gimnáziumi épületben van elhelyezve s ez az épület ma már, sok nehézség leküzdése árán, teljesen birtokába és használatába jutott. A boltíves, Mária Terézia korabeli épület megfelelő miljót ad a múzeum értékeinek, a további fejlődést azonban a helyszűke akadályozza meg. A múzeum már ma is túlszűfolt s e túlszűfoltágon egy időre legalább is, csak a kultúrház felépítése segíthetne, amennyiben a múzeum nyilvános közkönyvtára szintén a kultúrházban nyerhetne elhelyezést.

Ennek a régen vajúdó kérdésnek a mielőbbi megoldása, éppen és különösen a múzeum fejlődésének az érdekében, valamint magának a múzeumnak hathatósabb anyagi alátámasztása, Miskolc szellemi életét és kultúráját, de általános jelentőségét is, nagy mértékben biztosíthatná és erősíthetné. A miskolci múzeum ugyanis jelentőségében és feladataiban ma már messze túlhaladta azokat a kereteket, amelyek között megalapításának a céljai mozogtak. Akkor még aligha vártak e múzeumtól egyebet, mint hogy a magyar művelődés fajsúlyának egyik erős emelője legyen s az egészséges decentralizáció egyik gócpontjaként, a művelődést egy szűkebb országrészben is közkinccsesé tenni igyekezzenek. Az a cél lebegett legfőbb eszményként az alapítók előtt, hogy a tudomány és a művészet részére, az iskolák falain kívül is, otthont teremtsenek.

Ma azonban már a Borsod-Miskolci Múzeum a borsod-miskolci kultúrának nem csak otthona, hanem, ha a megértés magával hozza a megfelelő áldozatkészséget is, egyik legerősebb európai hírű bástyája lehetne. Miskolc prehistorikus jelentősége éppen a múzeum lelkes és áldozatos munkássága révén, ma már beigazolt tény, s a nyugati nemzetek legkiválóbb régészeinek a figyelmét is felkeltette. A legsürgősebb feladatok egyike tehát, hogy e jelentőséget úgy a magyar, mint a miskolci kultúra, saját színvonalának a dokumentálására és emelésére, megfelelő értékeléssel, alkalmas propagandával és alapos, komoly, tudományos feldolgozásban tárja a nagyvilág elé.

A Borsod-Miskolci Múzeum mai legfőbb múzeumi feladatai a borsodmegyei és miskolci terület kőkorszakbeli, különösen paleolith és neolith-korbeli kultúrájának a felkutatásában és feltárásában, a várostörténeti emlékek és adatok, valamint a helyi és környékbeli

iparművészeti és néprajzi emlékek összegyűjtésében és elrendezésében merülnek ki.

Hermann Ottó hívta fel legelőször, 1891-ben a tudomány és a társadalom figyelmét Borsod és Miskolc prehisztorikus jelentőségére s arra, hogy a barlanglakó ősember tanyája ez a környék lehetett. Az ő buzgólkodásának és Gálffy Ignác 1900-ban eredményesen végzett kutatásainak és ásatainak az érdeme, hogy e kérdésre a közfigyelm valóban ráterelődött s a miskolci Múzeum a Földtani Intézettel és a Nemzeti Múzeummal együttesen 1906-ban megkezdhette a rendszeres ásatakat, amelyek azóta rövidebb-hosszabb szünetekkel, a rendelkezésre álló anyagi eszközök mértéke szerint, állandóan folynak és a legsikeresebb eredményeket érik el. A miskolci múzeum legértékesebb anyaga ezeknek az ásatoknak az eredményeit tárja fel.

A múzeum legelsősorban a régebbi kőkorbéli, a paleolithkori emlékeket gyűjti, amelyből a diluviális ősember eszközeit az ásatok bőven hozzák napvilágra. A további kutatásnak, amelynek nagyrésze a háborúra esett s csak szinte emberfölötti nehézségek leküzdésével volt megoldható, nem csak tárgygyűjtés volt a célja, hanem elsősorban az a feladat, hogy az ősember paleolith korbéli élete e helyen és környékén minden kétséget kizáró módon megállapítható legyen. Fontos volt ennek a megállapítása, mert ez volt az első kutatás, amely a paleolithkori ősember ily magas kultúrájú szerszámaint is megtalálta. A múzeum és a Nemzeti Múzeum éppen ezért a külföldi régészek figyelmét is felhívta e leletekre és az ásatokra, amelyeknél a hazai régészek, Hillebrand Jenőn és Kadics Ottokáron kívül, vendégként L. G. Clarke, a cambridgei egyetem régészeti és néprajzi múzeumának az igazgatója és F. R. Parrington, a cambridgei zoológiai múzeum tanársegéde is résztvett.

E kutatások és leletek alapján ma már megállapítást nyert, hogy a régebbi kőkorszakban Miskolc és környéke az ősember letelepülési helye volt. Különösen az Avason nagy mértékben előforduló kova és kalcedon vonzotta ide, mert ez volt az ősszerszámok anyaga. De megállapították e leletekből a régészek és különösen Breuil abbé, a párisi ősrégészeti intézet igazgatója, azt is, hogy a paleolith kor egyik időszakának, a *solutréi kornak* igen magas fejlettségű kőszerszámkészítő kultúrája, illetve technikája, a mai Magyarországon, valószínűleg ezen a vidéken fejlődött ki és innen terjedt nyugat és

Zsedényi Gyula fényképe

A Borsod—Miskolci Múzeum
a háttérben az avasi templommal

nem, amint előbb hitték, nyugatról kelet felé. E leleteknek ma már gazdag tárháza a miskolci múzeum. A leletek legnagyobb része apróbb kőeszközökből, nyilvegekből, babérlevélalakú kőszerszámokból áll s az avasi kutatásokból, a szilvásváradai istállóközi barlangból, a bükki nagy Szeleta barlangból, a répáshutai Ballá és a Királykút melletti Büdöspeszt barlangból került ki.

Nagyjelentőségű eredményekkel jártak e kutatások terén az ezidei tavaszi ásatások is az Avason. Az ásatások, amelyeket ezidén a Nemzeti Múzeum és a Miskolci Múzeum együttesen végzett, egy újabb bányagödör szerű lelőhelyet tártak fel az Avastetőn s e bányagödör, amelyben az ősember az Avastetőt borító andezit tufakölapokat törte át, hogy e lapok között kiképződött vékony kovaréteghez, jusson, a benne feltalált leletekkel együtt, arra nyújt következtetést, hogy az ősember valószínűleg szerszámkészítő műhelye volt s e műhelyben talán többen, csoportosan is dolgozhattak. E legújabb ásatások eredménye még csak most képezi alapos tudományos vizsgálat tárgyát. De a leletek és a barlang iránt már a bécsi múzeum is érdeklődik s emiatt újabb látogatását a cambridgei egyetem régészeti múzeuma is bejelentette. Ha e feltevések valóban bizonyulnak, az avasi barlang a régebbi kőkor kultúrájának legértékesebb dokumentuma lesz egész Európában.

Nagyjelentőségű azonban ezenkívül a múzeumnak az az anyaga is, amely a környék újabb kőkorszakbeli, neolithkorszakbeli kultúráját öleli fel. A múzeum ebben az irányban kétszer folytatott ásatásokat s tervbe vannak véve újabb ásatások is. A környék e korbéli lakossága díszítő motívumokkal ékes, igen finom kivitelű edénykészítéssel tűnt ki. Ennek a változatos és magas edénytechnikának, amely *bükki kultúra néven* ismeretes, egész Európában nincs párja s e téren leggazdagabb gyűjteménye a miskolci múzeumnak van. Értékes leleteket tartalmaz a múzeum ezenkívül a bronz és vaskorból, valamint a népvándorlás korából is.

Fontos feladatának tekintette mindég és tekinti ma is a várostörténeti emlékek összegyűjtését. Ezek között is az egyháztörténeti, a kereskedelmi és ipartörténeti, de különösen a céhek történetének emlékei értékesek. Gazdag a múzeum éremgyűjteménye, mely 1914-ben a megvásárolt Mahr és Vay-féle gyűjteménnyel a vidék egyik legsebbebb éremgyűjteményévé fejlődött.

A szorgalmas és rendszeres gyűjtés egyik legfőbb iránya azonban a néprajzi gyűjtemény kiépítése. A Mezőkövesden és környékén zárt egységben élő matyók néprajzi emlékei széles és gazdag keretek között tárulnak elénk. A színes matyó hímzések, a „madaras“ és „cipés“ lepedő végek, a matyó szűrők, kuzsuk, ködmenek, bundák, reklík, főkötők, guzsalyak és guzsalszárak legszebb gyűjteménye itt van. Kiépítés alatt áll továbbá a tiszamenti magyarság, a Szirák vidéki, felsőborsodi népesség s különösen a Bükk-vidéki palócoknak és a Bükk megmagyarosodott tótjainak, a bükki szén és mészégetők néprajzának az összegyűjtése. Ebben az irányban azonban még nagy feladat vár a jövőre. De a matyó himzóművészet dús és szinte teljesen mondható anyaga iránt, mely a mezőkövesdi matyó népművészet minden jellegzetességét felöleli, már is igen széleskörű érdeklődés nyilvánul meg, mert a kövesdi hímzés mai, régi nemes jellegéből kivetkőzött, túlélénk, feltűnő és rikító stílusa kezdi már elveszteni a népszerűségét s a régi nemes stílushoz való visszatéréshez a múzeum gazdag anyaga bőven tárja fel a lehetőségeket.

Szép és gazdag a múzeum növénygyűjteménye is, amely teljes egészében Buday József főgimnáziumi tanár fáradtságos tevékenységének az eredménye. A természetrajzi gyűjtemény további kifejlődését a helyszűke akadályozza nagyban. Ez szorítja továbbá, a rendelkezésre álló anyagi erők csekélységével egyetemben, eléggé szűk határok közé a múzeumi képtár fejlődési lehetőségeit is, holott a múzeum képtárának, különösen a helybeli művésztelepre és a miskolci piktúrára való tekintettel, igen nagy jelentősége lehetne. A múzeum szerény képtára ma is, néhány jeles magyar festő képe mellett, leginkább a miskolci festők képeit tartalmazza.

Egy kis szobában Lévay emlékének áldoz a múzeum, ahol Lévay dolgozószobájának a bútorai között gyűjtötte össze a Lévay-relikviákat. Ez évben nyert továbbá elhelyezést benne a Tizes Honvéd Múzeum is, a 10-es honvédek háborús és békebeli emlékeivel. A múzeum tulajdonában és kezelésében van végül Miskolc mintegy 12.000 kötetre menő egyetlen nyilvános közkönyvtára is.

A Borsod-Miskolci Múzeum tehát, amint e rövid vázlat is mutatja, a tudománynak és a művészetnek valódi otthonává, a tudományos és művészeti kutatásoknak pedig erős pillérévé épült ki. Egyedül a helyszűkén, a megfelelő személyzet hiányán és az anyagi esz-

közök szerénységén múlik, hogy ama tudományos feladatok elmélyítéséhez, amelyekre ma már szinte predesztinálva van, egyelőre még csak félkézzel nyúlhat hozzá. Múzeumpolitikája azonban, a mai keretek és lehetőségek között, helyes, következetes és céltudatos. Egész fejlődésében arra irányult, hogy ne csak a szorosabb értelemben vett tudományos érdekeket, hanem elsősorban a művelődés általános közkinccsége tételét, az iskolán kívüli oktatást szolgálja, de egyben az iskolai oktatáshoz is segédkezet nyújtson. És amíg egyrészt a helybeli iskolák ma már igen gyakran tartanak órákat a múzeum helyiségeiben s a múzeumot 1928-bai például 80 iskola látogatta meg, a múzeum maga is hirdetett nyilvános előadásokat, amelyek keretében, a múzeum anyaga bemutatásra került s programmjában van a múzeum sorozatos előadásokkal való bemutatása is.

A lefolyt harminc év fáradságos munkája szép eredményeket szült. Különösen a helybeli és környékbeli közönség érdeklődése napról-napra a múzeum iránt. A látogatók száma ma már évenként 5—6000-re megy s amíg a múzeum a tudományos kutatásnak is komoly segítséget nyújt, különösen iparművészeti emlékeivel, a közízlésre is befolyást gyakorol s jelentős anyagot szolgáltat azoknak, akik keresetforrásaikat, a művészet és ipar terén, a múlt példáiból való okulással akarják felfrissíteni.

A Borsod-Miskolci Múzeum nem a történeti emlékek sivár és szomorú temetője, hanem komoly és életdús közművelődési gócpont. Ebben, ezáltal és Miskolc ma még beláthatatlan, de mindenesetre európai hírre érdemes prehisztorikus jelentőségében, egyik legszilárdabb pillére a miskolci kultúrának.

4. Az irodalmi élet.

Az életerős, eleven, pezsgó és színes irodalmi életnek feltételei vannak. E feltételeket vagy a miljö termeli ki, vagy a nagy szellemek mágneses vonzóereje teremti meg.

Miskolc e feltételekben soha sem volt gazdag. Irodalmi élete, mint eleven valóság, csak a rajongó fantáziákban élt s kezdeteiből sohasem tudott kibontakozni. Az irodalom néhány jegyesének, aki itt született, itt él s dolgozik, vagy a közei-távolabbi vidékről ide küldi be ihletett óráinak a gyümölcseit nyomdafesték alá, itt, vagy a környéken leélt s a magyar írói sorsot legnagyobb részben oly tipikusan jellemző élete és szellemi megnyilvánulása elnevezhető ugyan némi dicsekedéssel Miskolc irodalmi életének, e potemkin falak azonban, amelyek között e szellemi javak születnek, vajmi kevés meleget és oltalmat adnak. E közösség kapcsai oly lazák, hogy azok, akiket egybefoglal, nem tudnak egymás lelkében építeni s néha alig ismerik egymást. A szent tűz elszórt kis mécsekben, vagy lángokban ég, a szikrák nem pattanak egymás felé s fényük nem világítja be. a várost.

Ha egy zengőbb lant szava csendül fel, amelyre másutt is felfigyelnek, útja az itthoni mostoha sorsból előbb-utóbb máshová vezet. De a legtöbb tehetség a megszólalásig sem jut el, vagy elhallgat az első próbálkozások után a közöny s a magyar könyv sorsának tragikus súlya alatt. Kevés a buzdítás s a pártfogó oltalom kialakulását nemcsak a nyomasztó gazdasági helyzet, de az áldozatkészség nagyon érezhető hiánya és a nagyfokú részvétlenség is akadályozza. Nincs irodalmi légkör s nincs komoly irodalmi kritika. E két nagy hiány egymásnak oka, de okozata is. Magában a sajtóban is csak sporadikus

Lévay József
Stetka Gyula festménye
Borsodvármegye megyeházának nagytermében

jelenségekben él az irodalom. Miskolc sajtója pártsajtó, amely elsősorban a politikai elgondolások betöltésére szervezi meg a kereteit. Irányát és céljait nem a lapok írói gárdának lelkes, szellemi egységbe való tömörülése irányítja és határozza meg, hanem a kiadóvállalat érdekei predesztinálják. Benne sem található tehát az irodalom melegágyat, legfeljebb a mostohagyermek sorsának osztályosa lesz.

Ha mindemellett a Miskolcon élő, de tengődő életet élő irodalomnak még is csak vannak értékesebb és dúsabb megnyilvánulásai is, e jelenségek arra mutatnak, hogy e téren még szép és eredményekkel, kecsgetető feladat vár a jövőre.

A miskolci irodalom, amely régi nagyjai közé könyvel el Dayka Gábort és Tarkányi Bélát is, először és teljes jogosultsággal Lévy Józsefben talált országoshírű, a nemzeti irodalomban is fényesnevű és patinás veretű reprezentánusra. Az aggkorig daloló lantos élete és költészete Miskolccal összeforrt. Borsodvármegye jegyzőkönyvei őrzik aranytollának gondos szeretetét szűkebb hazája sorsa és problémái iránt. A borsodi megyeháza nagytermében és Miskolc terein tartotta híres emlékbeszédeit. Az avasi szőlők csendjében hangolta össze a lelkét a világirodalom ama nagy klasszikusaival, akiknek a költészete nemes fordításaiban a magyar lelkek előtt is kibontakozott. Lírája pedig a Bükk alján, a Hejőnél, a Sajó partján fakadt virágokon, lombokon és hangulatokból nemesedett és kristályosodott ki halk, tisztaszavú, dalbacsendülő magyar versekbe. Hosszú öregségének csendes szemlélődésében eltöltött, de művészetét is folytonosan érlelő évei s a lassú készülődés az elmúlásra, nevét és költészetét oly magas piedesztálra állították a fiatalok előtt, hogy költészete a későbbi irodalmi törekvések és összefogások szimbólumává és programmjává nemesült. De lírája csak gyönyörködtetett s nem tudott a fókusz erejével eleven életet teremteni maga körül.

A legelső törekvések abban az irányban, hogy a miskolci irodalom otthonra találhasson, a Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum Egyesület megalakulásával jelentkeztek. Az egyesület azonban, amely jó ideig a múzeum bölcsőjét is ringatta, még ezenkívül is oly sokfelé ágazó célt, feladatot tűzött ki maga elé és valószínűleg is meg, hogy par excellence irodalmi társasággá nem alakulhatott ki s így az irodalmi életnek is csak névlegesen

tudott hajlékot adni. Munkásságának az értéke mindamellert felbecsülhetetlenül nagy volt. Magába tömörítette a város egész intelligenciáját s különösen mindazokat, akik irodalommal, művészettel, zenével foglalkoznak. Építette és terjesztette a kultúrát. Felkutatott és kihasználta e célra minden utat, amely a társadalmi munka előtt nyitva állott. Irodalmi estéket, matinékat rendezett, pályadíjakat tűzött ki, előadás-ciklusokat, hangversenyeket, tárlatokat szervezett, sőt az iskolán kívüli népoktatás alapjait is megvetette. A Közművelődési Egyesületből született meg s innen vált ki később a Szabad Egyetem, a munkás gimnázium és az analfabéta tanfolyam.

Az ily széleskörű tevékenységre szétforgácsolt erők természetesen az eredményeket is szétforgácsolták s míg az általános közművelődés érdekében igen sokat tett az egyesület, az irodalmi életet és az irodalmi légkört nem tudta megteremteni. Ez a hiány állandó panasz tárgya, de problémája is az egyesületnek s mint ilyen újra és újra szőnyegre kerül. Az egyesület háború utáni restaurációjában talán épp ezek az okok vezetnek el oda, hogy az egyesület működési területét, az! igények fejlődésére való tekintettel is, erősen korlátozza, az iskolán kívüli népoktatás feladatait lerázza magáról s mindinkább az irodalmi feladatok felé hajlik. Kifejezésre jut ez a reorganizációban azáltal is, hogy az egyesület a Lévay József Közművelődési Egyesület nevet vette fel.

Feladata azonban azóta is a közművelődés és nem kizárólag az irodalom terjesztése és pártfogása. Rendes tagjai, legnagyobb részben az irodalom, a zene s a művészet művelői közül kiválogatva, három osztályba, az irodalmi, a zenei és a képzőművészeti osztályba csoportosulnak. Az egyes osztályok külön, önálló életet is élnek s működésüket az egyesület igazgatóválasztmánya hozza harmóniába. Az egyesület elnöki tisztségét hosszú időn keresztül Révész Kálmán ref. püspök töltötte be s utódja e tisztségben néhány év óta Mikszáth Kálmán dr. főispán. Alelnökei Hodobay Sándor dr. polgármester és Bónis Aladár dr. alispán. Az egyesület ügyvezető igazgatója Bank Sándor, a női felsőkereskedelmi iskola igazgatója, a főtitkári állásban pedig Balogh Bertalan, aki a múltban az egyesület lelke volt, majd Leszih Andor, újabban pedig Sassy Csaba váltották fel egymást. Az egyesület legnagyobb osztálya az irodalmi osztály, amely ma kb. 60 tagot számlál. Az osztályban jelenleg nemcsak az irodalom, hanem

a tudomány, a publicisztika és a szociológia jelesebb művelői is helyet foglalnak. Szó van azonban arról is, hogy ezek egy újonan alakuló társadalomtudományi osztály keretében kiválnak az irodalmi osztályból. Az irodalmi osztály elnöke, Bruckner Győző dr., a M. Tud. Akadémia 1. tagja, egy. m. tanár, az ev. jogakadémia dékánja, titkárja Marjalaki Kiss Lajos.

A közművelődési egyesület új reorganizációjában sem tért, de nem is térhetett el eredetileg kitűzött legfőbb céljától, a közművelődés építésétől. Tevékenysége most is a kultúra magasabb színvonalának a terjesztésére, a kultúra produktumainak a főváros és a vidék között, valamint a vidéki centrumok egymásközt való kicserélésére terjed ki. Életét ma is az irodalmi estéken, olykor tudományos előadásokon, hangversenyeken és tárlatokon éli. Gyakran rendez országos ünnepeket is s ezeken a magyar kultúra legelőkelőbb reprezentánsait szólaltatja meg.

De az egyesület legutóbb ismét felelevenítette a régebbi megszűnt irodalmi törekvéseket s azoknak részbeni istápolására.. Mikszáth Kálmán főispán kezdeményezésére 1927-ben „Miskolci Szemle“ cím alatt egy havonta megjelenő irodalmi, művészeti és kritikai lapot indított. A lap Bank Sándor és Sassy Csaba szerkesztésében, első évfolyamával a legszebb ígélet volt a jövőre nézve s mivel Miskolcnak ezenkívül egyetlen egy irodalmi folyóirata sincs, valóban nagy hiányt, hézagot pótol s továbbfejlődve pótolhatott volna. A lap kiadása körül azonban, sajnos, anyagi nehézségek jelentkeztek s megjelenése ez idő szerint szünetel. Ez a törekvés sem vezetett tehát közelebb az irodalmi élet kialakulásához, amelynek különben az egyesület kebelében erős akadálya az is, hogy az egyesület szervezete túlságosan a társadalmi hierarchia alapján épült ki.

Az a probléma tehát, hogy mily mértékben adhatna és biztosíthatna hajlékot a miskolci irodalmi életnek a Lévy Egyesület, hogy e kérdés az egyesület keretében egyáltalán megoldható-e s mi legyen a jövőre nézve az egyesület legfőbb törekvése, nagyrészen még ma is vajúdik. A két évvel ezelőtti nagyobb fellendülésben sokan az egyesület renaissance-át látták s az irodalmi életre is nagy Ígéletet találtak. Felvetődött a kívánság, hogy az egyesület egy irodalmi lap kiadása mellett az abszolút irodalmi értékű könyvkiadási ambícióknak is segítséget nyújtson s az irodalom terén arra törekedjék, hogy „nemes

veretű irodalmi találka helye legyen a trianoni határokon innen és túl élő irodalmi valőröknek.“¹⁾ E nemes terv megvalósításától azonban Miskolc még igen messze van s a trianoni határokon innen és túl élő magyarságot Miskolcon egyelőre még csak a lóversenyek tudják közös találkára összegyűjteni.

A Lévy Egyesület munkája így csak a kultúra közvetítésére szorítkozik. „A mi célunk nem Kisfaludy, vagy Petőfi-társaságosdit játszani, — mondja Mikszáth Kálmán dr. egyik elnöki megnyitójában, — nem is lokális jellegű irodalmi, vagy művészeti szabadalmi hivatalt akarunk létesíteni. Nem az exkluzivitásra törekszünk. Mi generalizálni akarjuk a magyar kultúrát felfelé és lefelé. Országos kultúrát akarunk adni a vidéknek és a vidék egészséges kultúrájával új értéket adni az ország kultúrájának.“²⁾

E szép és nemes program a miskolci kultúrának valóban nagy szolgálatoakat tesz. A miskolci irodalmi élet fellendítését azonban nem foglalja magában. így az a terv és elgondolás, hogy ezt a célt a Lévy Egyesületen kívül kell megvalósítani s az egyesületre csupán az irodalmi kultúra terjesztését, reprezentatív bemutatását és az irodalom pártolás feladatait hárítva át, e lehetőségeket maguknak a miskolci íróknak kell, tisztán írói tömörülés keretében megvalósítaniuk, újra felvetődik. „Az írotársadalom csak így érheti el azt, — hangzik fel a miskolci antológia első oldalairól a sürgetés, — hogy ez a sors ne legyen a legbizonytalanabb valami, melyet időjárás, kényelemszeretet, fel-fellobbanó egyéni hiúság és más eféle dolgok irányítanak. Az irodalmat, ha azt akarjuk, hogy fejlődjék, nem lehet és nem szabad mozdulatlan tó szerepére kárhoytatnunk, amelynek a tetején időnként társadalmi előkelőségek csolnakáznak kedvtelésből... Az. irodalom... nem tarthat olyan hosszadalmas emésztési sziesztákat, mint amilyenekre kényszerül azokban az esetekben, ha sorsa tőle távol álló személyek kezében van.“³⁾

Ez a keserű hang is a miskolci irodalom siralmas életében és

1) Putnoki Béla: Röneszánsz gondolatok. Miskolci Szemle 1927. 1. sz. 16—17. 1.

2) Miskolci Szemle 1928. 7—9. sz. 36. 1.

3) Hajdú Béla: Eddig-ezután. Csokor. Miskolc 1926. 6. 1.

életlehetőségeiben találhat magyarázatot s arra int, hogy sürgős megfontolást igényelne magának a Lévay Egyesületnek a részéről is az a kérdés, nem volna-e helyes egy kívülálló, tisztán írói tömörülés elősegítése, magának az egyesületnek a részéről pedig intenzív munka és propaganda a hatóságoknál, nyomdavállalatoknál és a társadalomban a miskolci könyv sorsának biztosítása érdekében. Nyilvánvaló, hogy ez a probléma a magyar könyv sorsával is összefügg s e sors fellendítésének mai újra felcsillanó reménységeiben osztozik. A miskolci könyv sorsa érdekében azonban még ezen kívül is kell tenni valamit, mert e könyv sorsa még a magyar könyv sorsánál is *szomorúbb*.

Nyitott kérdés azonban, vajjon a tömörítési kísérletek egy par excellence irodalmi társaság létrehozása iránt, nem futnának e mindjárt zátonyra a legminimálisabban is szükséges harmónia hiányán, A háború utáni idők légköre ugyanis, különösen Miskolc szélsőséges politikai életében, erős sajtóharcaiban, különös társadalmi tagozottságában és felekezeti erőviszonyaiban, annyira kielezte a világnézeti, politikai és felekezeti ellentéteket, hogy még a mai, aránylag csendesebb idők sem látszanak eléggé alkalmasnak arra, hogy a túlságosan hivatalos kereteket, melyek közt az irodalmi élet tengődik, oly megítéltebb, inspiációkban gazdag egyesülés váltsa fel, amely a szent cél érdekében és a művészet jegyében minden válaszfalat le tudna dönteni. Talán ez és az egyetem, illetőleg a filozófiai fakultás hiánya, a legfőbb okai annak, hogy Miskolc irodalmi életével Szeged vagy Debrecen nyomába sem léphet s Pécs mögött is messze elmarad.

A Miskolci Szemle bár rövid életű, de szép munkáján és termésén kívül, a legutóbbi évtizedek csak egyetlen egy esettel számolhatnak be az irodalmi erők szebb és komoly eredményeket termő összefogásáról. „Hetén vagyunk“ című verskötetben 1909-ben hét friss, új erő, az akkori fiatal miskolci költői gárda mutatkozott be a közönségnek. Kaffka Margit, Péry Ilona, Reichard Piroska, Bán Jenő, Faragó József, Miskolci Simon János és Sassy Csaba nevei szerepeltek a versek alatt. E hét név közül azóta már nem egy kelt szárnyra s lett szép értéke a nemzeti irodalomnak is.

Azóta sajnos ily szép élet jelenséggel nem igen találkozunk. A miskolci költők és szépírók magukra vannak hagyva s egymást sem találják meg. A könyvkiadás oly értelmében, hogy a kiadó honoráriumot is fizessen, ismeretlen fogalom és ritka, mint a fehér holló

az az eset is, ha a kiadó a szerző terhére ugyan, de a költségek megfelelő előleges biztosítása nélkül, elvállalja a nyomtatást. Csak a lapok folytatásos regényei részesülnek néha abban a kivételes sorsban, hogy a szerző nagyobb áldozata nélkül is megjelenhetnek a könyvpiacon. E téren csak az elmúlt évben jelentkezett némi haladás, amennyiben a Magyar Jövő nyomdavállalat „A Magyar Jövő könyvei“ és a „Magyar Jövő regényei“ címen egy-egy sorozatot indított útnak s az eddigi jelekből ítélve remélhető, hogy e sorozat csakhamar erőteljesebben is ki fog épülni. A Klein, Ludvig és Szelényi nyomda néhány év előtt a Reggeli Hírlapban folytatásokban megjelent regényeket adta ki s nem eggyel jelentősebb könyvsikert is elért. Legújabbán Miskolci Könyvnyomda r.-t.-á alakulva át, néhány értékesebb irodalmi munka kibocsátásával újra a közönség elé lépett.

Miskolcnak s környékének mai költőit és íróit, csaknem hiánjról és természetesen az azóta jelentkezett újabb erők kivételével, a „Csokor“ című miskolci antológia mutatja be, amely 1926-ban hagyta el a sajtót s több mint hatvan költő és író műveiből mutat be szemelvényeket. Ez az antológia és az azóta felmerült irodalmi nevek névsora arról tanúskodik, hogy ha Miskolcon nincs is eleven irodalmi élet, van mégis igen sok jelentős irodalmi erő, amely országos viszonylatban is helytálló, komoly reprezentánsa lehet a miskolci irodalomnak.

A miskolci „Csokor“-ba gyűjtött nevek során, a költők között — csak egy néhányat említve fel a sokak közül, — Balázs Győző, Dávid László, Doktor István, Geöcze Anna, Kozma Béla, Sassy Csaba, Simon Andor, Szigethy Ferenc és Vér Andor neveivel találkozunk. Életrajzi adataik több jelentős irodalmi pályadíj elnyerését jegyezhetik fel. Kozma Béla az idén nyerte meg egy verses regényével az Akadémia egyik pályadíját, Sassy Csaba nevét közkedvelt népdalai és híres irredenta dalai tették ismertté országszerte. Ebbe a sorba tartozott továbbá a korán elhunyt, tehetséges, fiatal magyar poéta, Székely László is és a sor elején állt egy ideig „A fogoly lengyel“ híres költője, Csengey Gusztáv. Az öreg költő, aki az ev. theologia és jogakadémia professzora és a Petőfi Társaság tagja volt, Trianon menekültjeként jött a városba a jogakadémiával s mielőtt

örök nyugovóra tért, itt vetette papírra nemes, nagy lelke utolsó terméseit.³⁾

A novellairók közül Borsovai Lengyel Gyula, Brucknerne Farkas Gizella, Halasi Andor, Hegyaljai Kiss Géza, Kigyóssy Sándor, Serédy Jenő és Damó Oszkár munkásságát emeli ki az antológia. Damó Oszkár, mint szerkesztő és publicista is elsőrangú erő s a miskolci írói gárda egyik legtehetségesebb tagja volt. Sajnos, néhány év előtt ő is fiatalon szállt sírba. A novellairók között újabban Nádházy; Bertalan nevével is többször találkozunk.

A regényirodalom terén Hajdú Béla, Szémán István, újabban Kórákó Béla és Süveges Elek értékes munkássága jegyezhető fel. Jelentősebb színpadi sikere Hubay Kálmánnak és Meskó Barnának volt. Hubay Kálmán irodalmi munkásságának legnagyobb része azonban a publicisztika, Meskó Barna munkássága pedig a kritika terén érvényesült. A publicisztika terén még Kass Endre, Hoványi Kornél és Fehér Ödön, a kritika terén pedig Halasi Andor és Lékó Béla fejtettek ki nagyobb tevékenységet. Emlékbeszédeikkel és mint szónokok Görgey László, Duszik Lajos és Putnoki Béla tűntek ki, míg a műfordítás terén Szémán István, Halasi Andor, Komán Andor, Kórody Béla és Csillag Károly érdemei említhetők fel. Szémán István, aki a Szent István akadémia tagja, orosz fordításaival ért el jelentős sikert, de az irodalomtörténet terén is szép nevet vívott ki magának, a legújabb orosz irodalomtörténet feldolgozásával⁴⁾ Mint fordító, de különösen, mint irodalomtörténetíró és esztéta Vucskits Jenő fejtett ki értékes munkásságot.⁵⁾ Kisebb irodalmi és irodalomtörténeti cikkekkel pedig Bank Sándor, Leszih Andor és Tóth Kálmán tűntek ki.

Eléggé termékeny talajra találtak Miskolcon a szorosabb értelemben vett irodalmi törekvéseken kívül eső, de azokkal mégis összefüggő, lingvista törekvések. A La Fontaine-társaság vidéki osztálya, azzal a céllal, hogy a magyar szellemi élet külföldi megismerését elősegítse, idehaza pedig a külföld legkiválóbb szellemi termékeit közve-

³⁾ A város egy utcát nevezett el róla s emlékét emléktáblával örökítette meg.

⁴⁾ Az újabb orosz irodalom története. Budapest 1926.

⁵⁾ Ily irányú művei: Széchy Mária irodalomtörténete feldolgozói. Marosvásárhely 1905. A magyar stílus főproblémái. Eger 1924.

títse és népszerűsítse, 1925-ben Miskolcon is megalakult.⁶⁾ Működése értékes és eleven s matinéin már eddig is sok kiváló idegen író, köztük Hugó Viktor, Dante, Byron, Dosztojevszkij, Tolsztoj, Goethe, Romain Rolland, Duhamel és Huysmans írói egyénisége és művei kerültek bemutatásra és vita alá. A társaság ma már a modern nyelvek gyakorlási lehetőségeit, valamint a külföldi irodalom legújabb termékeinek állandó ismertetését is meg szeretné valósítani. Programjába vette e célból a rendszeres klubélet megteremtését. Céljának keresztülvitele azonban, egyelőre, az anyagi felkészültség hiányába ütközik.

⁶⁾ Elnöke Putnoki Béla dr., titkára Sipos Gyula.

5. A miskolci sajtó.

A miskolci sajtó több mint hatvan éves múltra tekinthet vissza.¹⁾ Aki ennek a múltnak a történetét, bárha felületesen is, végiglapozza, megtalálhatja és felismerheti benne csaknem hiány nélkül a magyar vidéki sajtó életének minden jellegzetességét.

Vannak e történetben lendületes időszakok, melyekben a sajtót, nagy hivatása teljesítése közben, a legnagyobb érdeklődés veszi körül, azokban a kezekben, amelyek a tollat vezetik, a közvélemény érvelése ver. A sajtó valóban vezet, irányít és benne születik, alakul és fejlődik, nagy harcok és viták között, az építő gondolat. De vannak időszakok, amelyekben a magyar vidéki sajtó minden nyomorúsága s fekélye kiütközik. A sajtó és a közvélemény között minden összeköttetés megszakad, csak regisztrál már, súlya nincs, tőkeszegénységben senyved s politikai ambíciók szolgálatába áll, vagy nem más, mint a nyomdavállalatok egyszerű üzletszerzője. Van e történetnek egy néhány lapja, amelyre a vidéki sajtó legszebb erőpróbái vannak feljegyezve, de vannak olyanok is, amelyek csak a legnagyobb senyvedésről és letargiáról számolhatnak el.

A miskolci sajtó letűnt történetében a lapok élete szinte tiszta-virágszerű. A nagy fellendülést gyors letérés követi. És hogyha egy-egy lap hosszabb életű is, csak a címe marad fenn, tulajdonosa, vezetője, szelleme és iránya folyton változik.

²⁾ L. Szendrei id. m. V. k. 250. s k. 1., Kovács Gábor: A miskolci hírlap-írás. Miskolci Almanach. 1904., Thurzó Nagy László: A vidéki sajtó. Miskolc 1928. 124—140. 1.

Talán e miatt nem tudott a miskolci újságírásban az a különös helyi íz és zamat kialakulni, amely valamikor a nagyváradi, a kolozsvári és az aradi magyar sajtóba oly szép értékeket vitt be s a miskolci sajtót is különös, értékes és eredeti jellemvonásokkal ruházhatta volna fel. Olykor a politikai harcok, olykor a városi fejlődés problémái, néha az irodalmi megmozdulások jegyében él és fejlődik a sajtó, de csúcspontjait, amelyekkel a vidéki magyar újságírás élére kerül, nem ezeknek a tulajdonságoknak a nagyvonalú kiépítésében, nem is a szellemi értékelés mérlegén, hanem a legnagyobb sajtótechnikai erőpróbákban és a publicitásban éri el. Így ezek a jelenségek is csak természetes, okszerű és harmonikus kiegészítései mindazon többi megállapításoknak, amelyek a város történetéből, fejlődéséből társadalmi tagozottságából és életéből, de a város egész szellemi életéből és kultúrájából is levonhatók.

Az első miskolci lap, a *Borsod*, „miskolci értesítő, társadalmi érdekeket képviselő- és vegyes tartalmú heti közlöny“, 1866 december 13-án hagyja el a sajtót. Majdnem egy évtizedig verseny nélkül áll a piacon, mert a második lap, a *Miskolc*, csak 1875-ben jelenik meg. A nyolcvanas és kilencvenes években azonban már egyik lapalapítás a másikat követi s ugyanily változatos ebben a tekintetben a század első két évtizede is. Jelentősebb nyomot azonban a miskolci hírlap-irodalomban e régi és ma már megszűnt lapok közül a két első lapon kívül csak a *Borsodmegyei Lapok*, a *Borsod-Miskolci Közlöny*, a *Szabadság* és az *Ellenzék* hagyott.

Az első napilapróbálkozások 1880-ra nyúlnak vissza,²⁾ az első hosszabb életű napilap, a *Miskolci Napló*, azonban csak 1901-ben indul meg. Az első valódi riportlap, amely várospolitikai kérdésekkel is foglalkozik és az újságírás modernebb eszközeit is felhasználja, az 1913-ban megindult *Reggel*.

Bárha érdemes és érdekes volna e félévszázadnak a hírlapirodalmát is áttekinti, a mai helyzet megértéséhez szükséges felvilágosítások a legutóbbi évtized hírlapirodalmának és azoknak a lapoknak a történetéből is lesűrhetők, amelyek ebbe az évtizedbe átvezettek.

²⁾ 1880-ban indította meg Benzay Albert a Miskolci Társalgó című szép-irodalmi, társadalmi és közművelődési napilapot. A lap azonban néhány szám után megszűnt. L. Szendrei id. m. V. k. 255. l.

A forradalmak szakadékan keresztül, csak három lap érkezik át a konszolidáció korszakába, a *Miskolci Napló*, a *Reggeli Hírlap* és a *Reggel*, de a Reggel csakhamar kiesik a sorból s helyére egy új lap lép a porondra, a *Magyar Jövő*.

A három régi lap közül a leglendületesebb pályát eddig az ideig a *Reggeli Hírlap* futotta be. A Reggeli Hírlap az 1903-ban megindult és 1913-ban Miskolci Esti Újság címen napilappá átalakult Ellenzék utódja lett s e két lap évfolyamait is átvette. A lap Dévényi Miklós és Fazekas Sámuel szerkesztése alatt, egyszer szorosabb, egyszer tágabb összekötésben a Klein, Ludvig és Szelényi nyomda r. t.-al, mint kiadóval, a demokratikus eszmékkel a zászlaján, rohamosan előretört s 1918-ban már napi 10—15.000 példányban jelent meg. A forradalmak után a lap Fazekas Sámuel szerkesztésében, most már naponkénti 8 oldal terjedelemben, a régi politikai alapon indul újra s harcba kerül a folytonosan erősödő jobboldali politikával és ennek új sajtóorgánumával, a Magyar Jövővel.

A *Miskolci Naplót*, Miskolc első napilapját, Kovács József dr. ügyvéd alapította és szerkesztette is egy jó ideig. A lap tulajdonjoga később a Klein Ludvig és Szelényi r. t.-ra szállt át, szerkesztője pedig 1916-ban Fehér Ödön lett. Politikai iránya liberális volt, munkatársai között a hivatásos újságírókon kívül a város előkelőségei is szerepeltek s mint délután megjelenő lap, frissen és elevenen látta el ebben az időben a hírszolgálatot. Jelentősebb példányszámra azonban nem tudott felemelkedni.

A harmadik régi lap, a *Reggel*, mely 1914 óta Hoványi Kornél szerkesztésében jelent meg, különösen a riportázs terén szerzett érdemeket. Politikai iránya a háború alatt a munkapártot támogatta, de 1917-ben balfelé tért el e programtól. A forradalmak után is megindult újra, demokratikus polgári alapon, de a két nagy reggeli lap, a Reggeli Hírlap és a Magyar Jövő erős versenyében csakhamar lemarad s 1920 júniusában megszűnik.

A legújabb lap, a *Magyar Jövő*, mint a nemzeti és keresztény alapon álló jobboldali politika sajtóorgánuma, 1919 október hó 5-én jelenik meg a fórumon, Putnoki Béla dr. ügyvéd főszerkesztő neve alatt. A lap már megindulásakor is harcos politikát hirdet, de teljes erejében, szervezeti bajok miatt, csak egy néhány év múlva tud kibontakozni.

A helyzet tehát a legújabb évtized fordulóján az, hogy csak két reggeli újság, egy nagy múlttal bíró erősen baloldali lap és egy friss, teljesen jobboldali lap állnak egymással szemben a porondon s, át-lép az új évtizedbe ezenkívül Miskolc egyetlen délutáni lapja is.

Az új évtized hírlapirodalmának története³⁾ Miskolc politikai életével forr eválaszthatatlanul egybe s magán viseli a miskolci politikai élet már feltárt összes sajátságait és szélsőségeit. A nagy verseny a Magyar Jövő és Reggeli Hírlap között megindul s közöttük a Miskolci Napló, amely a Reggeli Hírlappal egy érdekszövetségbe, később ugyanazon tulajdonos kezébe kerül, lassanként teljesen eljelen-téktelenedik. A hangja túlságosan óvatos, programja tartózkodó és bátortalan lesz s elsiklik a mindennapi élet nagy problémái felett. Példányszáma végűi is alig néhány százra esik le. Amikor a laptulaj-donos r. t.-ot a Miskolci Villamossági Rt. vette meg, megpró-bálkozott a lap újbóli felélesztésével, Felvidéki Napló cím alatt, de a lap, mint a Villamossági Rt. második lapja, nem tudott kellő publi-citást szerezni s jelenleg újra régi címe alatt, de csak nagy ritkán jelenik meg, a lapjog érvényben tartása végett.

A *Reggeli Hírlap* a legutóbbi évtizedben véglegesen a Klein, Ludvig és Szelényi nyomda rt. tulajdonába került, szerkesztője azon-ban továbbra is Fazekas Sámuel maradt, aki közben egyideig újra tulajdonosa is a lapnak. A lap, amelyet az első időkben, szélsőséges baloldali hangja miatt, az ügyészség többször betilt és elkoboztat, 1922-ben nagyarányú fejlődésnek indul s 1924-ben e fejlődés olyan arányokat ölt, hogy a lap terjedelmével, elevenségével, de sajtótech-nikai felkészültségével is, kiemelkedik az összes vidéki lapok közül és a fővárosi nagyobb lapokkal is versenyre kelhet. A lap főtörekvése, hogy teljes mértékben pótolhassa a fővárosi lapokat. így kü-lönösen az országos baloldali politika közvetítése, a gyors hír-szolgálat és az élelmes, eleven riportázs a lap fő kiválóságai. Szerkesztőségében most már 8—10 hivatásos újságíró dolgozik s a lap naponta állandóan 16 oldalon, vasárnaponként pedig néha két-szer akkora terjedelemben jelenik meg. Publicitása azonban, különö-sen a bekövetkezett gazdasági krízisben, nem tudja a hatalmas, for-dadalom előtti példányszámot meg sem közelíteni s .mivel a megindí-

³⁾ L. Thurzó Nagy László id. m. 132—40. 1.

tott tempóval tovább erőszakolta, 1927-ben a kiadó és nyomdavállalat került összeomlás elé.

A nyomdavállalat és a lapok szanálását 1928-ban egy mérsékelt konzervatív irányú szindikátus kíséri meg, ugyanez évi decemberében azonban a nyomdavállalat s ezzel együtt a vállalat két lapja is, a Miskolci Villamossági Rt. kezébe kerül. A lap ma naponként 12 oldalon s 16 filléres áron, vasárnaponként 20 oldalon s 20 filléres áron kerül forgalomba. Riportázsa ma is eleven, sokoldalú és hírszolgálatára jól szervezett. Politikai iránya, mérsékelt liberális hangon, a kormányt támogatja. A lap súlyát, jelentőségét és irányító hatását azonban, különösen a várospolitikai kérdések terén, lényegesen csökkenteti az a köztudomású körülmény, hogy a lap politikáját a város közönségével sok kérdésben érdekellentétben álló Miskolci Villamossági Rt. irányítja. A lap szerkesztője ma Fehér Ödön.⁴⁾ A lap publicitása, a hivatalos bejelentés szerint, 4000 példány.

A város másik nagy lapja, a *Magyar Jövő*, a megindulás nagy fellobbanása után, súlyos belső válságokkal küzdött s ezekből csak nehezen tudott kivergődni. A hangja erős jobboldali hang, antiszemita színezettel és mindenkor éles támadásra kiélezve. Publicitásban és terjedelemben azonban eleinte még lemarad a versenyben a Reggeli Hírlappal szemben. Csak 1924-ben kezdődik el a leglendületesebb időszak a lap életében. A lap a Magyar Jövő nyomdaüzem és lapkiadóvállalat tulajdonába megy át s a tulajdonos nyomdavállalat azóta technikai felkészültségében folyton épül és ezzel együtt a lap technikai színvonalát is folyton emeli. A lap zurnalisztikai értékben és publicitásában való nagy emelkedése is ebben az időben veszi kezdetét s fejlődése az 1924. évi pótválasztás küzdelmeiben, de különösen e sikertelen küzdelem után, az országgyűlési képviselőválasztások előkészületeiben halad a legnagyobb lépésekkel előre. A Reggeli Hírlap által diktált ütembe nagy sikerrel kapcsolódik be minden téren. Vezetői a lap vidéki terjesztését is beszervezik s így a gazdasági krízisban is biztosabb alapokra talál.

Ma a Magyar Jövő is kormánytámogató lap, de sok kérdésben meg tudta óvni a függetlenségét s ezekben, bár mérsékelt hangon,

⁴⁾ A lapnál dolgoznak: Gürtler Curt, Lócsei Elemér, Karácsonyi Margit,, Kóródy Béla, Kórákó Béla, Nagy Ferenc, Révész Jenő, Tupler József.

jobboldali politikát folytat. Hivatalos orgánuma és lelke annak a szövetségnek, amely az utolsó választásokon oly fölényes győzelmet aratott. A lap szervezettsége az egész mai magyar Felvidékre kiterjed s publicitása 1928 áprilisában eszközölt közjegyzői hitelesítés szerint 6 ezren jóval felül van s azóta a kiadóhivatal bejelentése szerint ez a szám nyolc és félezerre emelkedett. E példányszámmal ma Magyarország legelterjedtebb vidéki lapja. Naponta nyolc nagy alakú oldalon s 10 filléres áron, vasárnaponként 12—14 nagy alakú oldalon s ugyancsak 10 filléres áron kerül forgalomba. A lap felelős szerkesztői székében 1922 óta Rossa István, Puskás Jenő, Hubay Kálmán és Kass Endre váltották fel egymást.⁵⁾

A miskolci sajtó mai helyzetképe az tehát, hogy két nagy orgánuma van, amelyek a zsurnalisztika, szorosabban véve a riport terén, lelkes, nagy és tehetséges újságíró gárdáival, a vidéki sajtóban szinte páratlanul álló színvonalat ér el. Fővárosi tudósításuk oly szépen megszervezett, jó és megbízható, hogy — amennyiben a közönségük politikai pártállásának is megfelel, — ma már a fővárosi sajtót valóban nagymértékben pótolni is tudják. Publicitásuk igen jelentékeny s emellett az egyik lap még politikailag is igen nagy súlyt képvisel.

Ezek a jelenségek tűnnek legelőször a szemébe annak, aki a miskolci sajtót bíráló tárgyává teszi s így igen könnyen hajlandó lesz bárki is a jelenségeket reális értéküknél sokkal magasabbra felbecsülni. Épp ezek a jelenségek dokumentálják azonban, — anélkül természetesen, hogy abszolút értékükből bármit is vesztenének, — a miskolci sajtó egészségtelen állapotát. Feltárást érdemel tehát a helyzet erről az oldalról is, mert aki a szellemi élet és kultúra felfelé vezető és járható ösvényeit kutatja, bünt követne el, ha figyelemén kívül hagyná azokat a köveket, amelyek az útban állnak és megnehezítik az előrehaladást.

Meg kell ugyanis állapítani azt is, hogy e nagy lendületre a két lapot a konkurrencia növelte fel. Ez önmagában még nem volna hiba,

⁵⁾ A lapnál jelenleg Kass Endre felelősszerkesztő, Balázs Győző, Hajdú Béla, Illyés Gizella, Kaszás Géza, Kozma Ferenc, Meskó Barna, Olexyné Mayer Irén, Sikorszky Gyula, Soltész János, Somor (ScMifke) Károly, Thurzó Nagy László és Várjon Géza hírlapírók dolgoznak.

de az a helyzet, hogy e színvonalon, a nagy és igen jelentékeny publicitás mellett is, egyik lap sem képes önmagát fenntartani, már beteges tünet. A lap maga deficittel él és a kiadó csak a háttérben álló nyomda politikai, vagy üzleti érdekeinek érvényesülésében talál, vagy találhat ellenértéket. És e beteges tünet oka korántsem az adminisztrációban rejlik, hanem abban, hogy a mai gazdasági körülmények között, vidéken oly szervezettel dolgozni (8—10 hivatásos újságíróval, 2 gépiróval, 1 gyorsíróval és számos díjazott külső munkatárssal), amely e színvonal nyugodt fenntartásához okvetlenül szükséges, ma még nem lehet anyagilag is rentábilis.

Nem több, mint hiú ábránd ugyanis, — mindaddig, amíg a mai gazdasági viszonyok fennállanak s a magyar sajtópolitika gyökeresen meg nem változik, — az a hit és bizakodás, hogy a nagyobb vidéki lapok a fővárosi sajtót csaknem teljesen nélkülözhetővé tehetik. Ma, amikor a pártok, vagy helyesebben világnézetek száma és különfélesége folyton sokasodik, a politikai információk és kommentárok terén mindenki a saját szája íze szerint beszélő sajtót keresi s ezt a vidéki sajtóban, ott, ahol kevés lap van, vagy nem találja meg annyira specializálódva, vagy nem találja meg egyáltalán, ott pedig, ahol sok lap van, de természetesen szerényebb tartalommal és keretek között, nem talál bennük kielégítést. Emellett pedig a vidéki lapok olvasóközönsége a vidéki lapban nem is az országos politikát, hanem inkább csakis a szűkebb vidék, egy országrész és különösen az otthon speciális problémáinak a feltárását keresi és várja.

Ezek a megfontolások mutatnak rá arra, hogy a mai helyzet előbb-utóbb önmagától is tarthatatlanná válik, vagy ha tartható is, fertőző és egészségtelen. Mert a vidéki lapok nem rendelkeznek azokkal a természetes gazdasági erőforrásokkal, amelyek önállóságuk, függetlenségük nagyobb mérvű korlátozása nélkül a budapesti sajtónak rendelkezésére állanak. Irányuk, ha életképességüket saját erőforrásaikból nem tudják biztosítani, előbb-utóbb elhajlik attól az úttól, amelyet a közvélemény önzetlen szolgálata követel. Nem teljesítheti továbbá megfelelően e sajtó ily körülmények között azt a hivatását sem, amely a parlamentáris kormányzat mai rendszerében, a nyilvánosság ellenőrző szolgálata révén, nagy és erős alkotmánybiztosítékként, osztályrészéül jutna.

Ennek a betegségnek a nyomainak mutatkoznak kisebb-nagyobb

mértékben a miskolci sajtóban és ebben rejlik talán a megfejtése annak a jelenségnek is, hogy míg e sajtó hírszolgálatja biztos, gyors, megbízható, vidéki viszonylatokban néha a legnagyobb elismerésre is méltó eredményeket tünteti fel és megállapíthatóan veretlen, riportja pedig gazdag, dús és színes, publicisztikája, kommentárja már sokkal szerényebb színvonalon mozog s e tekintetben a szegedi és a debreceni mögött nagyon elmarad.

Azon a téren tehát, amelyen a miskolci sajtó oly előreugró és szinte páratlan előtörést mutatott és mutat, a megfelelő leépítés, — különösen a sajtótörvény életbelépése után, — aligha lesz elkerülhető. E leépítés azonban új erőforrásokat is szülhet s könnyen lehet, hogy több értéket fog hozni, mint amennyi benne kárbaveszne.

Miskolc mai sajtóviszonyainak túlmagas értékelését maga a lapstatisztika is problematikus színben tünteti fel. E szerint ugyanis Miskolc 2 napilapjával szemben Debrecenben 5, Szegeden 4, Hódmezővásárhelyen, de még a sokkal kisebb népességű Székesfehérváron, Sopronban, Szombathelyen és Szentesen is 3—3 napilap jelenik meg. A politikai napi- és hetilapok együttes kimutatása szerint pedig, Miskolcnak ugyancsak 2 lapjával szemben Debrecenben 7, Szegeden és Szombathelyen 6—6, Pécsen, Gyöngyösön, Kispesten és Szentesen pedig 4—4 politikai heti- és napilap jelenik meg.⁶⁾

Természetes, hogy ez a szembeállítás sem lehet a miskolci sajtó abszolút vagy relatív értékének a fokmérője. Épp úgy nem, mint bizonyos irányban való abszolút értékessége önmagában nem lehet az. De ez a két szempont együtt már valamivel közelebb vezet a helyes értékeléshez s azt mindenesetre megállapítja, hogy a miskolci sajtó ebben a helyzetben, természetesen és szükségszerűleg, igen sok és mély társadalmi rétegnek a kívánságát hagyja kielégítetlenül.

A mai helyzet megértésének a kulcsa tehát a miskolci lapmonopólium. E két nagy lap monopóliuma, részben hivatalos, de a mai helyzetben már részben természetszerű védelemmel is körülbástyázta magát. A hivatalos védelmet e monopóliumhoz a miniszterelnökség sajtóosztályának a sajtópolitikája adja meg. Élve a lapengedélyezés jogával, új lap megindulását nem engedi meg. A szinte ter-

⁶⁾ L. Thurzó Nagy László: Lapkatalógusok és az adatgyűjtés nehézségei. Vidéki sajtó 1929. ápr.

mészetszerűleg kiépült védelem pedig abban rejlik, hogy a két lap mai színvonala, a meginduló harmadik, vagy negyedik lap részéről is oly versenyképességet kívánna meg, legalább is az első időkben, amely másképp, mint igen nagy és megtérítést nem remélő áldozatok árán, meg nem oldható, mert a hírszolgálat és a riport tekintetében ma már igen nagy igényű közönség nagy tömege nem igen lesz hajlandó gyengébb szolgálatokkal is megelégedni.

Mindez azonban csak a miskolci sajtó értékelésére vonatkozik. A négy hiba és a mai helyzet fertőző volta azonban abban jelentkezik, hogy a közvélemény napról-napra erősebben jelentkező elernyedéséhez, Miskolcon e különös sajtómonopólium is hozzájárult és megakadályozza, de meg is fogja akadályozni még *egy* jó ideig sok bátor és értékes gondolat megjelenését és az egészséges közvélemény kialakulását. Oly gazdagsággal pedig, amelyben ez nélkülözhető lenne, Miskolcnak se gazdasági, se szellemi erői, se kultúrája nem rendelkeznek.

Ha majd egyszer a krónikás Miskolc e korszakbeli történetét híven összeírja, bizonyára nem mulaszthatja el, hogy egy eseményt, amely e téren a maga nemében páratlanul álló s lehet, hogy e kor szellemi történetének egykor furcsa és bizarr mozaikja lesz, fel ne jegyezzen. A miniszterelnökség sajtófőnöksége ugyanis, bármily konstruktív oldalról jött is a kérés *egy* harmadik miskolci napilap engedélyezése iránt, a kivételes hatalom alapján még fennálló ama jogával élve, amellyel szavakban a papírhiány miatt, ténylegesen azonban a kommunista agitáció megakadályozására ruházta fel a törvényhozás, nem adott lapindítási engedélyt. Így állott elő az a magyar sajtó történetében mindeddig páratlanul álló eset, hogy a közvélemény a kritikától sok kérdésben teljesen el lévén zárva, e kérdésekben a kritika csak úgy tudott szóhoz jutni, hogy *egy* sátoraljaúj-helyi hetilapot néhány hónapon keresztül Miskolcon nyomtatott.

Miskolc e két politikai napilapja mellett igen változatos és értékes képet mutat a miskolci szakirodalmi sajtó. A miskolci szakirodalmi lapok és jellemző adataik a következők:

Sorszám	A lap címe	Alapítási év	Neme	A megjelenés időszaka	Példányszám
1	Borsod-, Gömör-, Kishont vm. Hivatalos Lapja	1903	vm. hiv. lap	havonta kétszer	350
2	Színházi Lapok	1904	színházi lap	naponta	300
3	Miskolci Katolikus Tudóditó	1912	egyházi értesítő	havonta	1400
4	Miskolc thjf. város Hivatalos Értesítője	1915	városi hiv. lap	havonta	720
5	Egyházi Értesítő a miskolci ref. egyház kebeléből	1915	egyházi folyóirat	havonta kétszer	4000
6	Kisiparos	1920	társadalmi és politikai lap	hetenkint	2000
7	Borsodmegyei Tanügy	1921	tanügyi szaklap	havonta	600
8	Örömhír	1922	egyházi folyóirat	havonta kétszer	500
9	Miskolci Jogászséglet	1925	jog és államtudományi közlöny	havonta	600
10	Tiszajobbparti Mezőgazda	1925	gazdasági szaklap	havonta kétszer	1400
11	Az Erdő	1925	erdészeti hiv. lap	havonta	1200
12	Miskolci Szemle*	1927	irodalmi és művészeti folyóirat	havonta	400
13	Történelmi és Régészeti Közlemények*	1927	történeti közlöny	negyed-évenként	600
14	Kertész Hírlap	1928	kertészeti szaklap	havonta kétszer	1000
15	Vidéki Sajtó	1929	sajtótudományi folyóirat	havonta	350

* Megjelenésük jelenleg szünetel.

Külön is megemlítésre méltó a miskolci szakirodalmi sajtó terén a Ref. Egyházi Értesítő és a Kisiparos feltűnően nagy publicitása, a Miskolci Jogászélet, amely a vidék egyetlen jog- és államtudományi szaklapja és a Vidéki Sajtó, mely a vidék egyetlen sajtótudományi folyóirata.

6. A miskolci Nemzeti Színház.

Abban az időben, amelyről Kölcsey az országgyűléstől való búcsújában oly büszkén mondhatta el, hogy „Jelszavaink valának a haza és haladás“, Miskolc is fényes szövétneket gyűjtött a haza és haladás oltárain.

Nemes Borsod vármegye 1815-ben ápoló gondoskodásába vette a fővárosban a német színészet térhódítása folytán hajléktalanná vált magyar színjátszó társaságot és dajkaságba Miskolc városának adta ki. A város, amelyben Wesselényi színészei többszöri vendégszereplésük alatt már felmelegítették a szíveket a magyar múzsa iránt, tárt karokkal fogadta a pesti színészeket, egyéb helyiség hiányában azonban csak a Korona-szálló udvarán levő nagy színt, később pedig a csizmadiaszínt tudta előadásaikra rendelkezésre bocsátani. De a vármegye nem nyugodott bele a színészek ily mostoha sorsába. E megoldást csak ideiglenesnek szánta s már is szerkeszti a körlevelet, amelyet 1816-ban bocsát ki, mondván, hogy egyesült erővel kell megvalósítanunk „a nemzeti nyelvet pallérozó, a kultúrát nemesítő és erkölcsöt szelídítő, következként magát a nemzetet tökéletesítő játékszínnek magyar nyelven való felállítását.“

És a körlevélnek meg is van a fogantja. A pénz, a miskolci színház felépítésére szánva, napról napra szaporodik. Nem királyi és hercegi adományokból, a nemes vármegyék, a szomszédos nemesség és a városi polgárság forintjaiból. Dessewffy József gróf, aki fáradhatatlanul gyűjt, buzdít és lelkesít, örömmel számol be levelében Kazinczy-nak arról, hogy Abaujban „egynehány perczenet alatt több száz fo-

 colorize-it.com

Zsedenyi Gyula fényképe

A miskolci Nemzeti Színház

rintok gyűltenek egybe. Van tehát mind szívek, mind eszek a magyaroknak, — írja, — bár fogyatkozzon olykor mind ez, mind az a magyarban.“¹⁾)

Két évvel később, 1819-ben már szállítják Thália első magyar templomához a köveket és megkezdődik a színházépítés. A színjátszó társaság pedig ezalatt is napról napra játszik a csizmadiaszínen. A hó beesik néha az öltözőbe s Déryné if jasszony vállait nem egyszer csípi ki libabőrösre a hideg. De az aktorok szívében szent tűz ég, amely minden megpróbáltatást elfelejtet. „Kopottak, szegények, vátesek, próféták voltak; hőse, szerelmese mindegyik akkor árva magyar nyelvünknek.“²⁾)

A színház 1823-ra épült fel. Első otthona, temploma, kőből faragott szövétneke lett a magyar színészetnek. Augusztus hó 24-én tartották benne az első előadást. Miskolc ezen az estén jegyezte el magát a magyar megújulás és haladás ügyével. Hogy a lakodalomra oly soká kellett még várnia, nem rajta múltott.

Az első magyar kőszínház 1843-ban leégett. Húszéves pompás virágzása és nemes munkája azonban oly emléket hagyott maga után, amelyből az új falak sietve emelkedtek újra. Szemere Bertalan indítja meg 1846-ban azt a lelkes akciót, amely a következő évben már az új színház, a mai miskolci Nemzeti Színház alapkövetételehez vezet. A színház azonban csak 1857-re készül el s azóta nagyobb restauráción csak e legutóbbi évtized alatt esett át.

Tradícióit nem csak az első s ma már rég porrá omlott kőszínház falainak az emléke ápolta, de az a kultúra, művészet, zengő magyar szó, dalos magyar dal s varázsos magyar beszéd is, amely deszkáiról a szívekbe áradt. Déryné Széppataky Róza, aki ekhós szekéren érkezett ide a pesti színjátszó társasággal, aki később is vissza-vissza tért s idejött végül megpihenni,³⁾) Kántorné, Szerdahelyi Kálmán, Egressy Gábor, Laborfalvy Róza s a Szentpéteryek játszottak a miskolci színház deszkáin. Ezek a tradíciók éltek és hatottak, bár néha

¹⁾ A levél 1817. február 11-én kelt. L. Szendrei id. m. V. k. 38. 1.

²⁾ Vass József szavai. Keresztesy Sándor: Emlékalbum. Miskolc. 1923. 9. 1.

³⁾ Déryné 1867-ben költözött Miskolcra. Naplóját is itt írta meg. 1872-ben liait meg, nagy nyomorúságban. Hamvai fölé a miskolci Szent-Anna temetőben a nemzeti kegyelet síremléket állított, lakóházát pedig a kőszínház 100 éves jubileuma alkalmával emléktáblával jelölte meg.

csak erőtlenebbül, néha elevebben is, de jobb s rosszabb időben egyaránt folytonosan és szakadatlanul, e lefolyt több, mint száz esztendő alatt.

Miskolc 1923-ban valóban büszkén ünnepelhette meg színházának százéves fennállását.⁴⁾ A város és a vármegye közös ünnepségén Klebelsberg Kunó gróf, vallás és közoktatásügyi miniszter mondta az ünnepi beszédet s zárószavaiban annak a meggyőződésének adott kifejezést, „hogyan az unokák méltók lesznek nagyapáikhoz s hogy a magyar nemzetnek mai példátlan válságában ma is meglesz a jövőbe vetett hit, az akarat, az erő, az áldozatkészség, hogy a mi szerencsétlen nemzetünk egy jobb jövőbe átmentse a magyar művelődést, a magyar színi-irodalmat és a magyar színészetet.“⁵⁾

E nemzeti válság azóta sem enyhült s ma már a miskolci színészet is, mint a vidéki színészet egyáltalában, oly súlyos válságba jutott, hogy kultúrshivatásában a lét vagy nemlét problémája felé közeledik. Életének a hitre, az akaratra, az erőre, de a fokozott áldozatkészségre is elengedhetetlenül szüksége van.

A miskolci színház komoly válsága azonban csak a legutóbbi években köszöntött be s az az időszak, amely e válságot közvetlenül megelőzte, oly virágzó volt, hogy szinte a színház második aranykorának nevezhető. Az utolsó békeévekben, a háború alatt és a konszolidáció elején Palágyi Lajos volt a színház bérelője és igazgatója. Vezetése alatt a jobb és rosszabb idők, úgy a művészi, mint az anyagi siker szempontjából, sűrűn váltották fel egymást. A háború végén oly zsúfolta a színház napról-napra, hogy a drámai előadások céljára egy második színház felállításának a terve is foglalkoztatja az igazgatót. Ez a terv még 1920-ban is megismétlődik, a következő évben azonban már a színészek nyomoráról van szó s a színháznál úgy művészi, mint anyagi vonatkozásokban, áldatlan állapotok uralkodnak. E teljesen dezolát helyzetben több igazgató verseng a színházért, míg a színházat végre is, 1921-ben, Sebestyén Géza kapja meg. Sebestyénnel a nagy Temesvár—budai társulat költözött be Miskolcra,

⁴⁾ Az első magyarországi kőszínház 100 éves jubileumára Miskolc város közönsége Keresztesy Sándor szerkesztésében emlékalbumot adott ki.

⁵⁾ Gróf Klebelsberg Kunó beszédei, cikkei és törvényjavaslatai. 1916—1926. Budapest 1927. 300. 1.

nyári állomásként megtartva m-jrt is a Budai Színkört. Ettől az időtől kezdve a miskolci színház learújabb története a Sebestyén-családhoz kapcsolódik. Sebestyén Géza 1921-től 1925-ig igazgatója a színháznak, míg a budapesti városi színházi (Népopera) bérlete összeférhetlenné válván vidéki színigazgatói működésével, a vácos helyette öcscsének, Sebestyén Mihálynak adja ki a színházat, 1926-ban előbb egy évi próbaidőre, 1927-ben pedig további öt évre, 1932-ig.

Sebestyén Géza igazgatásának első idejében a miskolci színház; valóságos renaissanceát éli. A régebbi szerényebb, a nagybacska vidéki társulatok keretei között megszervezett társulatokat egy izmos, fővárosi viszonylatban is nívós társulat váltja fel, amely művészi feladatait is fényesen tölti be s Miskolc megnövekedett jelentőségét színházi kultúrájában is kifejezésre juttatja. Különös és a maga nemében páratlanul álló érdeme a miskolci színháznak ebben az időben, hogy az elkerülhetetlenül szükséges általános kulturális feladatok betöltésén kívül, szinte lélekelemző érzékkel keresi ki a közönség felcsigázható diszpozícióit s ezeket hozza összhangba a színház kulturális feladataival. Ebben az összhangban születik meg a vidéki színészet történetében páratlanul álló híres miskolci opera-ciklus. A színház az első három hónapban 25, az első két év alatt összesen 100 operaelőadást tartott s csaknem valamennyit zsúfolt házak előtt. A színház a legnagyobb népszerűségnek örvendett s hivatásának művészi betöltése is általános elismerést keltett.

E hatalmas fellendülés után néhány év múlva természetszerűleg következett be bizonyos reakció, amely a nőttön növekvő gazdasági romlásban állandóan kiszélesedett s végül is valóságos válsággá mélyült ki. E válságnak, amely ma már a város egyik legnagyobb kulturális problémája lett, vannak a nemzet egyetemes gazdasági válságán kívül fekvő, de nyilvánvaló különös okai is, amelyek felül a közönség igen tekintélyes része még a mai miskolci színházi rezsimben is külön okokat keres, az okok legnagyobb része azonban a mai színház s emellett elsősorban a mai vidéki magyar színészet különös, de egyetemesen súlyos helyzetében rejlik.

Hogy a miskolci színház azt a színvonalat, amelyet a Sebestyén-éra első éveiben ért el, az országos gazdasági szanálás mérlegén, mely természetesen a miskolci viszonylatban is mutatkozott, többé nem bírta fenntartani, elsősorban két ok idézte elő. A Miskolci Nemzeti

Színház és a Budai Színkör közötti kapcsolat megszakadása és az új színikerületi beosztás. A Budai Színkör, mint nyári állomás ugyanis, nem csak természetszerű anyagi megerősödést jelentett a színház részére, hanem olyan feltételeket is állított egyszersmind a színház elé, amelyeknek meg kellett felelnie s amelyeknek a színház költségvetésének a nyári szezon által való biztosítása mellett meg is felelvén, Miskolcon is fővárosi színvonalat tartott és tarthatott.

Ezt a veszteséget még a legelőnyösebb vidéki színi-kerületi beosztás sem pótolhatta volna teljesen. Még kevésbé pótolhatta azonban a jelenlegi. Miskolc az új színi-kerületi beosztásban Szolnokkal, Hódmezővásárhellyel és Békés-Gyulával került egy kerületbe. Budapest helyett e több kisebb-nagyobb vidéki város, a nagyobb távolságok, a gyakoribb vándorlás, már önmagukban is beszélő dokumentumai a rossz cserének, de ehhez járult még az is, hogy a színház Szolnokot, amely egy rövidebb időre talán legerősebb nyári állomása lehetett volna, kénytelen volt a kerületből kiejteni, mert Szolnok egy téli szezonhoz is ragaszkodott, ez viszont sem anyagi okokból, sem a miskolci színház érdekeinek a sérelme nélkül, nem volt megoldható. Egy új kerületi beosztás, amely letöri a nagy távolságokat és más szempontokból is egészségesebb, sokat lendíthetne a miskolci színház ügyén.

Felhangzanak ezenkívül a miskolci társadalomban olyan hangok is, amelyek a színház válságának okait a színház mai vezetésében keresik. Mintegy összesűrített kivonatban foglalva össze e kifogásokat, abban kulminálnak, hogy a színház mai vezetősége nem követ el mindent a színház társadalmi népszerűsítésére, felfokozott körültekintés és ambíció helyett a város támogatását keresi, súlyosabb hibák mutatkoznak néha a társulat összevalogatásában és a színház, amely a klasszikus műveltség terjesztésére s ezzel együtt régi állandó közönségének a visszaszerzésére nem sok gondot fordít, nagyjában a fővárosi operettszínházak függvényévé lett.

Ez a kritika azonban csak részben, nagy részében csak időlegesen és mindenkor csakis a válság nagy, valódi és alapokat romboló okainak az örvényében megfelelően lecsiszolva, állhatja meg a helyét. De még ezeknek a feltárása előtt is néhány megállapítás leszögezését kívánhatja meg az objektivitásra törekvő beállítás. Első sorban azt, hogy a színház népszerűsítése, — a régi nyugodt s az inflációnak nyi-

tott tárcájú társadalmával szemben, — a mai társadalomban, amely szinte útvesztőbe került, még ha meg is történik ez irányban minden, százszerosa nehezebb feladat. A társulat összeállításában voltak néha súlyosabb hibák, de e hibákat még kirívóbbakká a krízis tette s letagadhatatlan a vezetés mindenkori törekvése, hogy e hibákat a legelső kínálkozó alkalommal jóvátegye. A fővárosi operett-színházak újabb, a kultúrát romboló és megmértelyező hatása alól pedig a magyar vidék nagyvárosai, sajnos, nem tudnak elzárkózni, mert nemcsak a színház, hanem ma még az egész vidék, de különösen a nagyobb városok, valóban függvényei Budapestnek. A színház egyedül és egyszerre, bármily nemes ambíciókat ápol is, nem képes a tömegízlést megváltoztatni s mindaddig, amíg összefüggés van, vagy lesz színházi előadás és színházi bevétel között, nemcsak irányít, hanem kisebb-nagyobb mértékben a közízlés irányítása alatt is áll. A miskolci színház mérlegét e tekintetben az összes mértékadó tényezők ismerete nélkül, igen nehéz felállítani. Megállapítható azonban teljes elismerésként, hogy csak a legutóbbi három évben is, többször hozott színre klasszikus ciklusokat, feladatát ezekben a közönség legszerényebb érdeklődése mellett is a legmagasabb művészi ambícióval oldotta meg, újabb és újabb erőpróbákat tett e téren és a felmerült ezirányú kívánságokat a legnagyobb részben honorálta. Megállapítható továbbá az is, hogy bár ha az operaciklusok ma már nincsenek is rendszeresen bevezetve, a budapesti Városi Színház és a miskolci színház közötti testvéri összeköttetés folytán, a Városi Színház szerződése majdnem minden vendégszereplő világhírű művészt miskolci vendégszereplésre is kötelez s így a miskolci színház teljesítménye az opera terén még ma is felülhaladja minden más vidéki város teljesítményét. Csak ily körülmények között tudta a színház felléptetni a legutóbbi évek alatt is, többek között Piceavert, Jadowkert, Slezákot, Baklanowot, Schwartz Verát, Leuher Hubert, Teiko Kiwát, Németh Máriát, Sándor Erzsit.

Egészen természetes azonban mindemellett, hogy a színház nem művészi, — mert erről a legutóbbi szezon magas és elismerésre méltó művészi színvonala mellett például beszélni sem lehet, hanem anyagi válsága, vergődése és az a körülmény, hogy a város segítségéért kénytelen könyörögni, felvetette Miskolcon is a városi kezelés gondolatát. Erős szárnyakat adott e gondolatnak Klebels-

berg Kunó gróf kultuszminiszter ama cikke is,⁶⁾ amelyben saját maga tárja fel a vidéki színészet bántó elhanyagolását, a fővárosi állami színházakkal szemben, szembe állítván a költségvetésnek az állami színházak (az Opera, a Nemzeti Színház és a Kamara Színház) szubvenciójára szánt évi 4 095 000 pengőjét a vidéki színészet támogatására rendelt szégyenletesen csekély 27 350 pengővel. A kultuszminiszter elismeréssel adózik a nyomorúságban tengődő vidéki színészet szinte hagyományos és meghatározó nacionalizmusa előtt, programjába veszi a színészet konszolidálását, legalább is a nagyobb vidéki városokban és kijelenti, hogy a jó vidéki színház és a színművészek kenyérkeresetének és jövőjének komoly biztosítása érdekében szívesen venné, ha legalább a három egyetemi város s ezenfelül esetleg Győr és Miskolc is áttérnének a városi kezelésre. Kijelenti továbbá azt is, hogy törekedni fog nagyobb összegek beállítására a költségvetésbe, azoknak a vidéki városoknak a támogatására, amelyek színházaikat városi kezelésbe veszik.

A kultuszminiszter cikke a színház válságának legfőbb okaira is találóan világít rá s a mozi gyilkos versenyének felemlítése mellett a következőket mondja: „Ott keresendő a krízis forrása, hogy a magyar értelmiség, a magyar középosztály, amely a múltban a nézőközönséget szolgáltatta, anyagi helyzetében meg van támadva és miután költségvetését meg kell szorítania, elsősorban arról mond le, amit leginkább nélkülözhet, így többek között a színházba járásról.“ Kétségtelen, hogy ezek az okok, mellé állítva talán még a rádió épp oly gyilkos versenyét, a színház krízisének legfőbb okai.⁷⁾

Emellett azonban olyan jelenségek is felmerülnek a kutatott okok körül, amelyeket nem lehet kizárólag és csakis a gazdasági helyzet rovására írni. Ma már az is nyilvánvaló, hogy a színpad, a színműirodalom erős dekadenciába esett. Elmaradt, vesztegel a régi formák és témák között, nem bír az élet mai lázas ütemébe beilleszkedni, nem bírja új terméseivel az élet mindennapi gondjai közül

⁶⁾ A magyar művészet, mint nemzeti erőforrás. Megjelent a Pesti Napló 1928. júl. 29-iki számában és a Küzdelmek Könyve c. műben. Budapest, 1928. 24—29. l.

⁷⁾ Miskolcnak két mozgószínháza van s 1031 rádióállomása. (1929. máj. 1. adat.)

eléggé kiszakítani a lelkeket. Önmagában való felfrissülésre szorulna, hogy felfrissült modern formáival és anyagával gyújtsa lángra a szíveket s így nyissa meg előttük a művészet régi, halhatatlan, örök szépségei felé is az utat. Kapkodó keresése közben ma még tévútakra téved s ezért tudott e gyilkos versenyben, port hányva a szemébe, elébekerülni a mozi, amely a mai élet szédületes vágójába úgy bele-simul, mint a cowboy a lova nyakába, de a rádió is, amely már fillérekért elégíti ki a legváltozatosabb szeszélyeket.

Kérdés már most, hogy a mai helyzeten segíthet-e és ha igen, segíthet-e lényegesen a városi kezelés? Vidéki színházak városi kezeléséről lévén szó, ebben a kérdésben nem csak az általános helyzet, hanem a vidéki színészet különös helyzete is mérvadó. Mert a vidéki színészetnek vannak még ezenkívül, helytől s időtől független örök problémái is, amelyek ebben a helyzetben még jobban kiélesednek. Az egyik az, hogy a vidéki színháznak három műfajt kell játszania, három műfajra kiépített teljes szervezettel, megfelelő ruhatárral, díszletekkel, az erők kedvezőtlen kihasználási lehetőségei s mindamellett a színészeknek a folytonos tanulással a legszélsőbb mértékig való kihasználása mellett. A másik örök probléma a fővárosi és a vidéki színházak hely árai közötti differencia. Ezzel szemben a vidéki színházak rezsije, ha a színház művészi színvonalat akar tartani, — eltekintve a fővárosi színművészek aránytalanul magasabb fizetésétől, — épp annyiba kerül, ha nem többé néha, mint a fővárosi színház rezsije, hiszen ma már egy-egy nagyobb vidéki színház 100—150 embert foglalkoztat. És végül a harmadik örök probléma, a 12 hónapos szerződés.

Ezeknek a problémáknak a mérlegén a vidéki színházak városi kezelésének a képe nem alakul ki valami nagyon kedvezően. A vidéki városi társulatoknak mind a három műfajra való megszervezése, különösen a nagyobb városokban, épp e gócpontokon, aligha lesz elérhető. A tervbevett opera-stagione, az Opera második és harmadik garnitúrájából, amely sorbajárná a vidék nagyobb városait, leküzdhetetlen nehézségeket talál maga előtt. Napról napra nem vándorolhat, hosszabb időt volna kénytelen egy-egy városban eltölteni, heteket legalább is. Amíg azonban e hosszabb ciklusok a közönséget is kimerítenék, a főszezonba beillesztve, magának a városi társulatoknak az érdekeit veszélyeztetnék erősen, a holtszezonban pedig nem számít-

hatnának közönségre. De a városi kezeléssel kapcsolatban e problémák közül még a végső is figyelembe vehető. A tizenkét hónapos szerződés s ezzel kapcsolatban a városi kezelésben levő színházak színi-kerületei. A kijelölt nagyobb vidéki városok ugyanis 12 hónapig a színházukat semmiesetre se tudnák foglalkoztatni, sőt legtöbbször egy nyolchónapos szezon is igen erőltetett. A kerület többi városával való megállapodás, a szezon, de különösen a díszletek tulajdona, vagy használata, a rezsi, az anyagi hozzájárulás tekintetében, — úgy, hogy e megállapodás mindegyik városra megnyugtató eredményt hozzon, — igen sok akadályba ütközne.

A városi kezelés problémája tehát tisztán arra a kérdésre zsugorodik össze, betöltheti-e a színház jobban, tisztábban s nemesebben kultúraépítő feladatait, áldozhat-e gazdagabban a nemzeti génusz oltárain s biztosíthatja-e jobban a színművészek egzisztenciáit? Ezekre a kérdésekre a felelet csak igen lehet. Ám ez a kérdés sem ítélné meg elvontan s önmagában csupán. A do, ut des elve itt is érvényesül. A színpad és a színházi pénztár örök és elválaszthatatlan kapcsolatban vannak. Az ízlés nemesítése, a tömegszűréssel való szembeállítás pedig még fokozottabb áldozatokat követel. A színművészet nemes virágzásra csak a mecénások védőszárnyai alatt tudott kifakadni. Ma már a társadalom mecénáskodása kimerült s ez a feladat is a nagyobb közületekre a városokra, az államra hárult.

Ha tehát a város e reá háruló feladatokat be tudja tölteni és legelsősorban azért, hogy színháza tisztábban és nemesebben tölthesse be a feladatát, meg tudja hozni a szükséges áldozatokat vagy ezekkel az áldozatokkal az állam siet a segítségére, nem szenved kétséget egy pillanatra sem, hogy a városi kezelés csak üdvös lehet.

De ha a város a cél megvalósítása érdekében a szükséges áldozatokat meghozni nem képes, ha erre az államtól sem kap megfelelő fedezetet s ezenfelül nincs megfelelő és nélkülözhető fedezete az esetleges üzleti kockázatra se, a színház városi kezelése nagy veszélyeket rejt magában a városra, de a város színi kultúrájára is, mert ebben az esetben nem a megoldás előnyei, hanem bizonyára a hátrányai fognak e nehézségek között kiríni és válságokban kidomborodni. A magánvállalkozással szemben a nehezkesebb adminisztráció, az invenció hiány és a túlzott óvatosság. A cél ebben az esetben kisebb áldozattal is megközelíthető, ha el nem is érhető teljesen.

Ha ugyanis egyszer már túl vagyunk azon a kérdésen, hogy a nemes színművészet életképessége áldozatokba kerül és különös áldozatokat követel a magyar színművészet életben-, erőbentartása, nemesítése pedig még inkább és nem vezet félre az a gondolat, hogy az áldozatok, az állam, a város, a társadalom részéről jövő mindenemű támogatás, nem anyagi javak thesaurálását, hanem a szellemi javak életerejét és fejlődésképességét kívánja előmozdítani, nyilvánvaló, hogy a kitűzött cél, a kockázat átvállalása nélkül, rövidebb úton is megközelíthető. A magánvállalkozás bővebb és gazdagabb támogatása ebben az esetben, természetesen a támogatás mérvéhez szabott feltételek szigorú kikötése és ellenőrzése mellett, épp oly célravezető lehet.

Szeged az elmúlt esztendőben, a hivatalos adatok szerint, 155 ezer pengőt fizetett rá városi kezelésben levő színházára. Miskolc, a miskolci színházra, ugyancsak a hivatalos kimutatás szerint, 56 ezer pengőt áldozott.⁸⁾ B két áldozat közötti különbség tehát 100 ezer pengő és egyenlő színvonalat, ugyanoly sikerekkel járó gazdálkodást és még sok más körülmény teljes hasonlóságát feltételezve, ennyi lenne az áldozattöbblet is, amelyet a miskolci színház városi kezelése érdekében évente előreláthatólag meg kellene hozni. A fentebb előadottak, a nagy cél és Miskolc jövő hivatása érdekében, aligha lehetne ez az összeg sokkal kevesebb s legminimálisabban is legalább 70—80 ezerre volna tehető. A kockázat természetesen, amely súlyos és nagy, még ezen felül terhelné a várost.

Az a kérdés lép most már előtérbe a miskolci színház városi kezelésének a problémája tekintetében, mily összeget vállalhat e többletből és e kockázatból az állam magára s az esetleges maradékot Miskolc, mai anyagi helyzetében, vállalhatja-e? Amíg tekintélyesebb városi hozzájárulás mellett a nagyobb s egyszerűsre gazdagabb városok előtt szép lehetőségeket tár fel e perspektíva, Miskolc előtt, mai helyzetében, csak a legbőkezűbb állami támogatás tehetné nyugodt lelkiismerettel járhatóvá e kockázatos utat.

Nem sokat változtat azonban az állami költségvetésben a vidéki színművészet támogatására felvett összeg bántó és kirívó szomorúságán

⁸⁾ A társulat szubvenciójaként, 20.000, fűtés, világítás, gondnok fizetése és egyéb kiadások címén 36.685 P 45 fill. könyveltetett el.

az a körülmény, vajjon városi kezelésben vannak-e azok a nagyobb városi színházak, amelyeknek a konszolidálása az egyetemes nemzeti kultúra érdeke. Akár városi kezelésben vannak, akár a magánvállalkozás kezében, ebben a hatalmas krízisben, — amely rajtuk kívül fekvő okokból ered és egyetemes, — a vidéki magyar színészet megmentése érdekében joggal számíthatnak a köz, elsősorban a város, de ha a város erejét meghaladja e feladat, az állam támogatására is. Az, hogy e támogatás a színigazgatók zsebéből hizlalná csak, a mai helyzetben már nagyon felületes megítélés. Ha e támogatásért az állam a nemzeti kultúra védelmére állítana fel, szigorú, egyenértékű és ellenőrzött feltételeket, valószínűleg hamarabb és nagyobb eredményeket érhetne el.

Ez a probléma most vajúdik, nyitott kérdése úgy látszik a kormányzatnak is és nem lehetetlen, hogy a legújabb tapasztalatok, vagy az azóta lefolyt idő ehhez a gondolathoz vezette, vagy vezeti a vajúdo terveket közelebb.

Hiba volna természetesen csakis a közre, a városra és az államra hárítani mindent. A társadalom még mindég s ma is, igen sokat tehetne a miskolci színház válságának a megoldása érdekében. Az arra rendelt faktorok és elsősorban a színügyi bizottság, ha nem csak ellenőrző és kritikái, de műpártoló feladatait is rajongó szívvel és lelkesen érzi át és tölti be, megkönnyítheti nagyon e feladatot. Az állam segítő támogatása is csak ebben az esetben vezethet el a teljes konszolidációhoz.

De a miskolci színház annál is inkább számíthat és érdemes e támogatásra, mert a nemzet, a magyar színészet dajkaságáért, e téren még ma is adósa.

7. A miskolci zenekultúra.

A művészetek közül Miskolcon a zene talált a legdúsabb talajra. A város zenekultúrája oly magas, hogy a magyar vidéken szinte páratlanul áll. A miskolci társadalmat legszélesebben és legmélyebben a zene mozgatja meg, tömöríti egybe és vezeti fel a magasabbrendű kultúra légkörébe.

Azokban a jelenségekben, amelyekben a zenekultúra fejlettsége megmérhető és hitelesen megállapítható, Miskolc mindenütt értékes törekvésekről tett tanúbizonytságot és nagy eredményekről számolhat be. E jelenségek között elsősorban a társadalom zenei kiképzése, a zeneoktatás tehát, de azután a társadalomnak a zenében való aktív részvétele és végül, a közönségnek zenével való ellátása érdemel figyelmet és értékelést, mert a jelenségek harmonikus összeolvadása jelenthet csak mély és igazi zenekultúrát.

A miskolci társadalom zenei kiképzésének a feladatát a városi zeneiskola tölti be, amely röviddel ezelőtt, 1927-ben ünnepelte meg, a Szinva partján épült újbarokk palotába való átköltözése után, fennállásának huszonötödik évfordulóját s vette fel ez alkalommal a magyar zenei élet nesztorának, Hubay Jenőnek a nevét. A zeneiskola gyökerei egy magánvállalkozásra vezethetők vissza, amely több, mint 30 évvel ezelőtt kezdte el Miskolcon a zeneiskolai oktatását. A komolyabb alapokon megszervezett iskola szüksége azonban csakhamar oly nyilvánvaló lett, hogy a felmerült kívánságok elől, hogy az iskolát átvegye, a város nem zárkozhatott el.

Ettől az időtől kezdve, több mint huszonöt éves fennállása alatt

azí iskola, a reá háruló feladatok megoldására való felkészültségben, de a művészi szempontok mérlegén is, folyton felfelé törekvő fejlődést mutat. Vezetését először az egri székeskáptalan országos hírű karnagya, Lányi Ernő dalköltő vette a kezébe, igazgatója s tanára volt egy ideig, többek között, Grósz Ernő, a königsbergi zeneakadémia volt tanára is. 1908-ban már az állami tanterv szerint tanítanak a miskolci zeneiskolában, amelynek igazgatását 1909-ben Szentgály Gyula veszi át. Szentgály tíz évig tartó igazgatása, utána pedig 1919-től kezdve Koller Ferenc igazgató vezetése alatt épül ki szép és lendületes fejlődésben az iskola mai szervezete, amelyben neves művésztanárok és tanárnők¹⁾ vezetése alatt ma már a zeneművészet minden ágát és oly intenzíven művelik, hogy a miskolci zeneiskola, szélesen kiépített rendszerével, a vidék összes zeneiskoláit megelőzi.

Közvetlenül a háború után következő évekig növendékeinek a száma is folytonos emelkedést mutat s 1921-ben 650-ben kulminál. E szám azonban azóta rohamosan apad. 1925-ben már csak 320 a növendékek száma s e szám ma a 300-at sem éri el teljesen. E létszámcsökkenés a gazdasági állapotokban bekövetkezett rohamos romlásra és arra vezethető vissza, hogy a város, a háború utáni szanalás alkalmával, az intézet tanári létszámát is lényegesen csökkenteni volt kénytelen.

Az intézet elhelyezése csak két évvel ezelőtt nyert végleges megoldást s egybeesvén az iskola huszonöt éves jubileumával, fényes ünepségek keretében történt,²⁾ Az új palota nem csak külső formájával és architektúrájával válik díszére a városnak, de belső helyiségeinek felépítésében, elrendezésében, különösen a nagyterem szerkezetével és architektúrájával, valamint teljesen modern felszerelésével is, tökéletesen megfelel minden igénynek. A freskókkal szépen díszített nagyterem nemcsak a házi, hanem — az orchesztrális hangversenyek kivételével, — nagyobb hangversenyekre is alkalmas s itt tartják jelenleg, amíg a kultúrház problémája megoldást nem talál,

¹⁾ Rákos Arnold, Eckerdt Laura, Fumiann Margit, Halmay Irma, Haydu István, Hollósy Kornél, Rákosné Palkó Kornélia, Sassy Nagy Kató, Thurzó Nagy Lászlóné Kovács Sarolta.

²⁾ A zeneiskola ez alkalomból egy emlékkönyvet is kiadott Koller Ferenc igazgató szerkesztésében.

Zsedényi Gyula fő

Miskolc város zenepalotája

az irodalmi esték, matinék és a tudományos előadások nagy részét, sőt néha a tárlatokat is. A nagyteremben áll a felszerelés legértékesebb darabja s az iskola büszkesége, az orgona.³⁾ Ezzel ma, Miskolcon kívül, a vidék egyetlen zeneiskolája sem dicsekedhetik. Sőt az integer országban is csak egy zeneiskolának volt orgonája, a marosvásárhelyinek.

A miskolci zeneiskolában az oktatás ma már minden tekintetben az Országos Zeneművészeti Főiskola tanterve, illetőleg az abban előírt követelmények szerint folyik. Főtanszak a zongora, orgona, hegedű, gordonka, magánének, zeneszerzés és kamarazene, legújabban, 1928/29. óta pedig az összes fa- és rézfúvós hangszerek, az ütőhangszerek és a gordon tanítása is. Az orgonának főtanszakként való beállítása az új palota és az orgona felállítása által vált lehetővé s a liturgika mellékstanfolyamával egyetemben különösen a tanító, tanítónő és kántorképzésre nézve bír nagy jelentőséggel. A fúvó hangszerek és a gordon tanszakán a tanítás ingyenes, inerte a zeneiskola a már régóta tervbevett városi szimfonikus zenekar megalakíthatása végett, egy megfelelően kiképzett fiatal generáció felnevelésére törekszik.

A zeneiskolai oktatás az elért eredményekkel a házi és nyilvános hangversenyeken számol be a nagyközönségnek. Az évenkénti 9—10 zeneiskolai hangversenynek állandó nagy közönsége van, amely figyelmes és műértő kritikájával az iskolának egyben ellenőre is. Nagyrésztük az iskola volt növendékei közül kerül ki, akik között ma már igen sokan jeles nevet vívtak ki maguknak a zene terén.

A zeneiskola országosan jó híre, szép eredményei, valamint nagyművészi és pedagógiai felkészültsége, azon értékes szerepen kívül, amelyet az iskola ma betölt, a jövő fejlődés zálogát is magukban hordják. Előbb-utóbb be fog követekezni a felsőbb zenei oktatás decentralizációja is s erre az esetre a miskolci zeneiskola már felkészülten várhatja az új hivatást, amely bizonyára osztályrészéül fog jutni. Állanak előtte azonban ezenkívül és addig más fejlődési lehetőségek is. Programjában van a liturgika mellett a kántorképző tanfolyam

³⁾ Az orgona 26 változatos, 2 manuális és 3 redőnyzáros. Angster József és Fia gyártmánya Pécsről.

kiépítése, a folyton épülő intézeti vonószekerek pedig a felállítandó városi szimfonikus zenekar magját és alapját képezheti.

A miskolci társadalom a város zenei életében aktív szerepléssel is intenzíven vesz részt s ezáltal is kifejezésre juttatja a zenei kultúra magas színvonalát, A szimfonikus zene művelésére 1921-ben alakult meg a Miskolci Filharmóniai Társaság, amely azóta már, bár változó, hol erőteljesebb, hol alábbhagyó lendülettel, szép eredményeket ért el. Működése azonban két év óta szünetel, leginkább azért, mert nem áll rendelkezésre megfelelő hangversenyterem. Hangversenyeit ugyanis a Korona-szálloda nagytermében tartotta, ez azonban jelenleg átalakítás alatt áll, a zenepalota nagyterme pedig orkesztrális hangversenyekre nem alkalmas. A Filharmóniai Társaság a katonazenekarral együtt működött s ez utóbbi szolgáltatta a fúvókat és a dobosokat. Évenként két-három nagy hangversenyt adott a magyar és a klasszikus zene legjavából s különösen a Beethoven-centennárium alkalmával ért el szép eredményeket a Beethoven-kultúra terén. A Korona átépítésének befejezésével kapcsolatban rövidesen aktuálissá fog válni a Filharmóniai Társaság működésének újraéledése is, de valószínűleg megfelelő restaurációval kapcsolatban, mert a társaság életképességét és működését az utolsó évek alatt belviszályok is akadályozták.

A kamarazene intenzív élete a városban sokkal régebbi keletű s lendületesebb fejlődésre a Borsod-Miskolci Közművelődési Egyesület keretében talál. Az egyesület megalakulása óta a háborúig gyakran rendez hangversenyeket, melyeknek dobogóján a város összes tehetségesebb zeneművelői megjelentek. Röviddel a háború előtt, 1911-ben alakult meg a Miskolc-diósgyőri vasgyári kamarazene egyesület,⁴⁾ amely, bár szűkebb körben, a zenei családok egyesítésére, a zenei intelligencia magábaolvasztására és arra törekedett, hogy kisebb, meghittebb összejövetelein lehetőséget nyújtva a kamarazene tanulmányozására, megértésére és művelésére, tagjainak öntudatos műélvezetet nyújtson. A társaság a háborúig hivatalosan is fennállott és működött. Szép tradíciót a forradalom után, a régi kapcsolatok felfrissítésével, családi összejöveteleken ápolta tovább.

⁴⁾ Puky Endre és Pazar István vezetése alatt.

A Borsod-Miskolci Múzeum Egyesület zenei feladatai újabban a Lévay József Közművelődési Egyesületre hárultak át. Zenei szakosztálya, amelynek ma 45 rendes tagja van,⁵⁾ évente több hangversenyt rendez, amelyeken különösen a kamarazenének ad tág teret, de más módokon is gondoskodik a közönség zenei igényeinek a kielégítéséről s hangversenyein országos hírű, olykor azonban világhírű művészek is megjelennek.

A közönség legmagasabb zenei igényeinek a kielégítését a miskolci Nemzeti; Színházon kívül, a Lévay Egyesület, a Ferenczi Károly és a László Ervin féle hangversenyiroda látják el. A város híres volt arról, hogy hangversenytermei az utolsó évtizedekben mindég zsúfolva voltak s e nagy érdeklődés, a zene kedveléséről és értékeléséről híres közönség tette lehetővé, hogy a világ leghíresebb művészei, hangversenyúttjukon, Budapest után, — ha más vidéki várost nem is, — Miskolcot feltétlenül beillesztették a programjukba.

Ez volt a helyzet — a háború előtt s új fellendülésben a háború után —, az infláció idejében is, egészen 1923-ig. Csak egy-két példát ragadva ki, Dohnányi egymásután három estén hangversenyezett zsúfolt termék előtt, de itt járt Hubermann, Vecsey, Szigethy József, Casals, a pesti operának minden nagyobb művésze s hangversenyt adtak a budapesti filharmonikusok is. Az infláció megszűnésével azonban lényeges fordulat állott be ezen a téren. A gazdasági leromlás észrevehető a hangversenytermék megcsappant közönségén is s a nagy művészek lehozatala súlyos rizikót jelent, mert a legmagasabb műélvezetekre már csak a kiváltságosak áldozhatnak. A zeneélvező nagy tömeg igényeit lefokozni kénytelen s a rádió meghonosodásával, már csak azáltal elégíti ki. A hangversenyélet azonban még korántsem szűnt meg, csak nagyobb nehézségekbe ütközik és nagyobb áldozatokat követel. Még az utolsó^ négy év is vendégül látta a miskolci hangversenydobogón, sok nagy művész között, Vecsey Ferencet, Vasa Prihodát, Hubermant kétszer is, D 'Albert Eugent, Säuert, a Lener vonósnégyest, Helge Lindberget és Lhevinnet.

A miskolci zenei élet legrégebben vajúdó problémája a városi zenekar kérdése, amely még ma is megoldatlan. Pedig e téren is vol-

⁶⁾ A szakosztály elnöke Kuszinkó Zsigmond, titkára Donath Lajos.

tak jobb idők. A háború előtt a Közművelődési Egyesület kebelében működött egy 24 tagú vonószeneke, amely 6000 korona államsegélyt élvezett s szó volt már arról is, hogy fúvószenekearral is kiegészítést nyerjen. Azóta azonban ez a probléma, bármily aktuális lenne is, részint anyagi, de nagyrésztben személyi kérdések és ellentétek, az erők széthúzása miatt, sehogy sem tud megoldást találni. Pedig a mozik és a színház ellátása, különösen a közkedvelt operaciklusok és a közönség egyéb igényei is a városi zenekar sürgős szükségességét hangsúlyozzák, a szükséges művészi erők pedig talán feles számban is rendelkezésre állának.

Szép nagy anyag, szép sikerek és komoly erők, ezzel szemben azonban az erők széthúzása és elforgácsolódása jellemzik a város dalos életét is. A Miskolci Daláregyesület és a nagyobb egyházi kórusok mellett szinte gombamódra szaporodtak el a kisebb-nagyobb dalegyesületek. Tipikusan jellemzi ezt a helyzetet a miskolci dalosegyesületeknek az idei debreceni dalünnepen való részvétele. Miskolcra 11, Szegedről csak 6 s magából Debrecenből is csak 9 dalosegyesület nevezett be a dalünnepre. De amíg a Szegedi Dalárda 114 taggal s a többi híres dalárdák is legalább 70—80 taggal állnak a versenybe a Király-díjért, a Miskolci Daláregyesület alig tud 40—50 tagot összehozni.⁶⁾ A jövőre tehát, az erők egyesítésével és az egyesített erők próbájával még ezen a téren is nagy feladat vár megoldásra.

Hiba volna azonban e jelenségekből, a zenei élet külső megnyilvánulásokban élő eseményeinek a legutóbbi időkben bekövetkezett ellanyhulásából a miskolci zenei élet dezoláltságára következtetni, amint ezt ma a miskolci zenei élet nem egy aggódó fanatikusa teszi. A mai senyvedés csak átmeneti állapot, amely előbb-utóbb áthidalást fog találni. Oka végeredményében és egy magasabb távlatból nézve a dolgokat; mégis a gazdasági krízis.

Az infláció rohanó tempója, amely Miskolcon is a nagy zenei fellendülést és a zenében is az élénk életet hozta el, nem törődött az erőviszonyokkal és nem törekedett az erők összefogására, mert bízva a zene egyetemes egyesítő hatalmában, patriális erőkkel is meg tudta a legnehezebb feladatokat is oldani. A helyzet már régen megváltó-

⁴⁾ L. Donath Lajos: Miskolc zenei élete. Magyar Jövő. 1929. máj. 5.

zott. De a helyzet felismerése, mivel az energiák a nagy lendület erejével egy jó ideig még tovább futottak, általánosan csak most, csak nem régen következett be. Ez a felismerés azonban bölcsője lesz a kibontakozásnak is. Fel fogja vetni az erőkkkel való számvetést és össze fogja kovácsolni az erőket. Ha a pionírek nagy és lelkes munkája e téren újra megindul, a zene őseje is egészséges összefogásra fog serkenteni a társadalomban. És akkor a régi vágányon indulhat el újra a fejlődés ott is, ahol ma, vagy tegnap meg is torpant egy kissé.

8. A miskolci piktúra és a művésztelep.

Amikor az új magyar piktúra, Nagybánya leszakadása után, a fővárosi műtermekből újra kimenekülve, a szolnoki és a kecskeméti farmokon kívül új lehetőségek "után kutatott s lelkes és színes'álmaival az új magyar Barbisont kereste, kereső útján eljutott az Avas aljára is.

Egy kis festőiskola élt s virágzott itt akkor, 1919 és 1921 között, az Avas délkeleti lábánál s szelíd lankái alatt. Túl a miskolci villanegyeden, a tapolcai út fölött állt, egy kis öreg kertbe beépítve, a város régi szanatóriuma. Ezt bérelte ki Meilinger Dezső vezetése alatt egynehány lelkes festő s itt alakítottak szabadiskolát. Meilinger, Bartus Ödön és Nyitray Dániel voltak az iskola tanárai s 40 és 70 között váltakozott a növendékek száma. Azok a fiatalok jártak ki az iskolába, akik mérnöki, építész, rajztanári pályára készültek, vagy már azok is voltak s művészi készségük megalapozására, vagy elmélyítésére törekedtek. De felkeresték az iskolát a továbbképzésre törekvő iparosok s a városi intelligencia! művészi hajlamú leányai és asszonyai is.

Már a második évnek a nyarán vendégül látta e kis iskola az Országos Képzőművészeti Főiskola növendékeinek egy kisebb csoportját Benkhard Ágost főiskolai tanár vezetése alatt.

„Az első nyár kóborlásai egy kiskirályság boldog birtokbavétele, — írja e nyárról Benkhard. — Hegynek futó szelíd lankák, az Alföld és hegyvidék találkozása valóban arra predesztinálja ezt az ismeretlen, szép magyar földet, hogy új művészeket, úgy lehet, új művészetet neveljen. Megismétlődik a nagybányaiak első, boldogságos nyara;

tervezgetések, a jövő építése: az élet, jövő, művészet megnyílása.“¹⁾

Az első lelkes felbuzdulás gyors eredményeket termelt. 1921-ben az épület s a kert már az államé, amely a telepet az Országos Képzőművészeti Főiskola kezelésébe adja. A telep azóta a főiskola művésztelepe. A nyári tanfolyamon, amely július 1-től november 1-éig tart s amelyen évente 30—35 főiskolai növendék és 10—12 művész vesz részt, Benkhard vezetésé alatt, *itt folyik a főiskolai oktatás*.

Nyolc év telt el már azóta s ez alatt az idő alatt a fiatal piktorgeneráció legjava fordult meg itt, itt élt és festett a miskolci telepen. Benkhard, Meilinger, Nyitray Dániel, Burányi Nándor, Bartus Ödön,, Szabó Ferenc, Barzó Endre, Döbröcöni Kálmán nevei fémjelzik ezek között a fiatal miskolci piktúrát. Mert ez a piktúra ma már megvan. Élő valóság, művészi érték, köztudatra törő fogalom és a nyitott nagy lehetőségek útja. Nem a piktorok származásából és egy helyben leélt életéből, hanem a miskolci őstalajból és a miskolci levegőben, a természet meglágyult meglátásaiból fakadt művészetben és műalkotásokban él, a maga ösztönösen támadt új! színskáláival, a miskolci letagadhatatlan couleur locale-lal[^]

Ez a kapcsolat tömörítette a múlt év folyamán az innen kikerült fiatal művészeket a „Miskolci Művészek Társasága“ cím alatt létrejött művészi egyesülésbe, amelynek tiszteletbeli tagjai között maga a kultuszminiszter és a város polgármestere, Hodobay Sándor is, aki a művésztelep sorsát megértő gondoskodással igyekezett mindenkor elősegíteni, helyet foglal. A társaság a múlt év őszén rendezte meg az első bemutatkozó kiállítását a miskolci új zenepalotában s ezzel az első lépésével is nagy sikert aratott. A telep szép művészi sikereivel azonban, legalább is egyelőre még, nincsenek összhangban a telep nyugodt életének, fejlődésképeségének s ezzel együtt a miskolci piktúrának se a biztosítékai.

A telepet az állam megvásárolta ugyan, de fenntartására csak igen szerény összeget bocsát rendelkezésre. 4000 pengő az államtól, 800 pengő a várostól. Ebből kell, azaz kellene a telepet fűteni, világítani, fizetni a közüzemi díjakat, a szolgát, fedezni minden legszükségesebb reparációt, holott a szükség már nem csak kopogtat, hanem dörömbölni kezd s ebből kell viselni ezenkívül a főiskola nyári tan-

¹⁾ A művésztelepek jelentőségéről. A Kéve könyve. Budapest 1928. 04. 1.

folyamának a költségeit is, amelyhez a város menzafeljavítás címén még 3000 pengővel járul évente hozzá.

Az 'állami költségvetésnek a magyar művészetek támogatására rendelt 276.000 pengőjét a maga ridegségében és vérfagyasztó valóságában csak az értheti meg teljesen, aki egyszer már végigment a miskolci művésztelepen.

Két nagy ház áll a régi kertben. Az alsóban lakások és magánműtermek. Meilinger Dezső, a telep gondnoka Burány Nándor, a főiskola miskolci telepének tanársegéde, Bartus Ödön, Szabó Ferenc és Sárkány Lóránt élnek és dolgoznak itt s ösztöndíj címén kapják a műtermüket. Itt vannak továbbá a tanfolyam leány növendékeinek a szobái is. A két épület között eredeti vad pompájában a régi kert, a növendékek legszebb ' dolgozó helye. Fölötte a másik épület, két nagy iskolaműteremmel, tanári lakással s az internátussal s mögötte egy öreg, sokszáz éves mogyorófa, az avasi lankák legdrágább kincse.

De maguk az épületek, mintha vihar járt volna fölöttük, anynyira lerongyolódott állapotban vannak. Az újonnan beépített műterem ablakokon kívül reparatúrát, maltert, ácsot itt évtizedek óta semmi sem látott. A vakolat omlik, az ablakok töröttek, a vízvezeték, minden városi szabályrendelet ellenére, csak az alsó épülethez vezet el s az internátus üres lakószobáinak legnagyobb részében, amelyet nyáron a katonaságtól kölcsönkért néhány bútordarab bútoroz be, — s ahol a művésznövendékek minden nyáron otthont találnak, — óriási foltokban tátong a rothadás a padlón, amely inog, törik és szakad a lépések alatt.

Ez a tarthatatlan helyzet ma a művésztelep legnagyobb problémája. Művészileg már rendben volna majdnem minden. Erős csapáson való komoly elindulás. Miskolci lokálkolorittal ékes művészet. Csak az élet és a fejlődés további lehetőségeit kell megteremteni. Most volna itt az ideje az állam és a város legkomolyabb beavatkozásának. A probléma többé-kevésbé elég közismert. Köztudatban van, hogy tenni kell valamit s az állam és a város már több mint két éve tárgyalnak a művésztelep jövő sorsa felől. A terv az volna, hogy az állam a városnak adja át a telepet. Nehézségek vannak azonban az elkerülhetetlen beruházások és a további fenntartás anyagi megalapozása körül.

De bármily nagyok is az akadályok, a megoldásnak „a magyar

művészet huszonnegyedik órájában²⁾) a legsürgősebben el kell következnie. A miskolci piktúra már eddig is olyan szép utat futott be, amelynek nem szabad kettétörnie többé. Biztató ígéretnek tekinthetők s jobb sorsot harangoznak be talán e tekintetben is Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszternek azok a szavai, amelyek sok lelkes művészsívet dobogtattak meg nemrégiben: „Ha van nemzeti életünknek'erőtől duzzadó része, úgy kétségtelenül művészetünk az és iszonyatos lenne az én felelősségem, — írja a kultuszminiszter, — ha megértésem, vagy erélyem hiányán múltnék, hogy a magyar művészet is megkapja azt a támogatást, amelyre szükség van, hogy itthon szebbé, nemesebbé, mélyebbé és gazdagabbá tehesse a magyar életet, kint pedig hirdesse a tehetség erejével a magyar igazságot.“³⁾

A miskolci művésztelep problémája azonban még másoldalú megvilágítást is igényel. Fontos szerepet játszanak benne azok a kapcsolatok, amelyek a városhoz fűzik, mert ezektől függ nagymértékben a város megértése és áldozatkészsége a telep jövőjével szemben. Össze vannak velem forrva továbbá kisebb-nagyobb mértékben a miskolci képzőművészetnek a telepen kívülálló megmozdulásai, amelyekkel együttesen képviselheti csak Miskolc képzőművészetét, de a miskolci 'piktúrát is.

Tény ugyanis, hogy a város közönsége hideg és közömbös volt az első időkben a művészteleppel szemben. Idegennek hitte és érezte azt a piktúrát, amelyet idegen, messziről jött, a plain airt e helyen kereső művészek reprezentáltak. Nagy rezisztenciát fejtett ki a túlfűtött lokálpatriotizmus is, sok nehézséget okozott és ellentétet szított a művészek túlzott érzékenysége és a helybeli művészek féltett és a nagy rivalitás folytán veszélyeztetve látott kenyere.

A nagy küzdelmek ideje azonban már elmúlt a kérdés felől. Azóta sok megértés fakadt és a miskolci helyi színezetű piktúra megértette nagymértékben azt is, hogy a piktúra decentralizálása a szorosabb értelemben vett helyi művészek jövőjére is több jót hozhat, mint rosszat. Mert amellett, hogy nevelőleg hat és megfelelő miljót ad, kisebb-nagyobb eredménnyel már is keltegeti a vidéki közönség ige-

2) L. Gróf Klebelsberg Kunó: Küzdelmek könyve. Bpest 1929. 109. s. k. 1.

3) L. u. o. 112. 1.

nyeit és utat nyit, vagy fog nyitni előbb-utóbb oly területekre is, ahol a műpártolásnak van, vagy lehet talaja, de e talaj még szűz, vagy az ügynökök ízlést megfertőző vásári portékáinak van kiszolgáltatva s egy egészséges, nemes művészet magvetésére vár.

Közelebb hozta továbbá a megértést az is, hogy az elmúlt nyolc esztendei munka a művésztelepen nem múlt el nyomtalanul a város fölött sem. A nyári tanfolyamokra a miskolci növendékek is bejártak s nem egy tehetséges indult el ezek közül már is a nagy útra. Az érdeklődés a piktúra iránt kiterjedt, a tárlatok nagy, állandó közönséget nyertek s mindebben nem kis része van a művésztelepeknek, amely a főváros és a vidék közötti értékicserélődés és vérkeringés fő útjára.

A város ma már e nagy alkunál, amely a művésztelep jövője fölött folyik, nem a hideg közöny, hanem a legteljesebb megértés alapján áll. Kétségtelen azonban, hogy nagyobb áldozatokat csak akkor hozhat, ha az államban is erős támogatást talál s ha ma, — amidőn az áldozatokat mindég a legnagyobb szükség karmai ragadják el a távolabb fekvő célok elől, — azonnal realizálható ellenértéket is kap. Ez pedig csakis a város és a művésztelep közötti erősebb művészeti kapcsolatok kiépítése lehet. Az állandó miskolci festőiskola, a rendszeres téli oktatás, amely 3—4 művésztanár keze alatt 100—150 növendéket is taníthatna s legjobb klasszisének reprezentánsaival minden évben befutna az országos főiskola nyári tanfolyamába.

A szorosabb értelemben vett miskolci képzőművészeket, de különösen a festőket és az építészeket, nagyrészből a Lévay József Köz-művelődési Egyesület képzőművészeti szakosztálya öleli fel. E szakosztálynak ma 16 tagja van. Miskolcon azonban kb. kétszer akkora a száma azoknak, akik képzőművészettel foglalkoznak. Munkásságuknak az eredményét néha külön tárlatokon, legtöbbszörre azonban a* Lévay-egyesület keretében mutatják be, mint a szakosztály rendes tagjai, vagy meghívott vendégei.

Az egyesület képzőművészeti szakosztálya állandóan programjában tartja a műpártolás kiépítését s legfőbb feladata a tárlatok rendezésében merül ki. Évente 7—8 tárlaton mutatja be a helybeli művészek műveit, de vendégtárlatokat is rendez s élénk közvetítő szerve a városok közötti kulturális kicserélődésnek. Munkája állandó,

intenzív s ama páratlan buzgalom folytán, amelyet kifejt, minden elismerésre méltó.⁴⁾

A nagy munka elé azonban állandóan súlyos problémát gördít az a körülmény, hogy se a telepnek, se az egyesületnek, se a városnak nincs kiállítási terme. A városháza nagytermét kell e célra folytonosan igénybevenni, amely ma már épp emiatt többször tölti be a kiállító terem, mint saját hivatását. Ez a kényszerű állapot azonban csak ideig-óráig tartható. A kiállítási terem a város kultúrájának egyik legnagyobb kérdése. Sürgős és megfelelő megoldása sok késlekedő eredményt érlelhetne meg, de a megoldás keresése itt is és újra a kultúrház problémáját veti fel.

A miskolci festőművészek között ma már sok ismert névvel találkozunk. A művésztelep tagjain kívül Kiss Lajos, Szontagh Tibor, özv. Bizony Ákosné, Kuharikné Haller Stefánia és Petheőné Ertl Livia vezetik a sort. Kisázsiai, turáni és indiai motívumokban gazdag művészetével pedig Mészáros Dezső érdemel különös figyelmet. A szobrászatnak nincs jelentősebb képviselője a városban. Az iparművészet terén Hollaender Béláné fejtett ki érdemesebb munkásságot.

⁴⁾ A szakosztály elnöke Tarnay Gyula dr., titkára Bartus Ödön.

9. A tudományos élet.

Miskolc tudományos élete csak a legutóbbi évtizedben alakult ki. A város megfelelő intézmények, felsőbbfokú tanintézetek, könyvtárak és laboratóriumok hiányában, a tudományok önálló művelésére és a tudományos kutatásra hajlékot nem adott, de még kedvező talajt sem nyújtott.

A középfokú oktatás teljes kiépítése is csak az utolsó évtizedben ment végbe s így a középiskolai tanári kar tudományos működésére is csak azóta lehetne nagyobb mértékben számítani. Azóta viszont a gazdasági helyzet nehézségei örlik; fel az erőket s állítanak súlyos feltételeket a tudományos munkásság és a munkák kiadása elé. Egy miniszteri rendelet a tanintézetek költségvetési terheinek az enyhítésére, e nehéz időkben, még azt is betiltotta, hogy az intézetek évi értesítői a tanárok kisebb tudományos dolgozatait, az u. n. programértekezéseket közölhessék s így ez az egyetlen út is bezárult, amely eddig, bárha korlátolt mértékben is, a kisebb tudományos dolgozatok gondnélküli kiadását lehetővé tette.

A miskolci tudományos élet kialakulása és fellendülése csak az ev. jogakadémiának Eperjesről Miskolcra való menekülésével veszi kezdetét. Ettől az időponttól, illetőleg a jogakadémia letelepülésének befejezésétől és az akadémia tanári karának megfelelő kiegészítésétől kezdve, a tudományos élet Miskolc szellemi életében és kultúrájában számottevő értéket jelent s amíg az általános kultúra elmélyítésére is előnyösen hat, magasabb kulturális vágyakat és törekvéseket is ébreszt.

Azelőtt és azon a körön kívül, amelyre a jogakadémia tudományos

működése kiterjed és ébresztőleg hat, a miskolci tudományos életnek csak sporadikus életjelenségeivel találkozunk. Erről az időről és ezen a téren ugyanis a miskolci tudományos élet legnagyobb részben csak a tudomány egyes Miskolcon élő, fáradhatatlan és a mostoha helyzettel is dacoló harcosainak munkásságát jelentheti, anélkül azonban, hogy ezek az elszórt, részleges és egymástól távolfekvő, vagy elkülönített apróbb élet jelenségek, egymással szerves kapcsolatot találva, magát a tudományos életet is megeremthetnék, jellemezhetnék és fejlődésképeségét megalapozhatnák.

De ezek között az életjelenségek között kutatva, — bárha csak a legújabb időkben is, — Miskolcon a tudomány igen komoly erőseire akadhatunk és több olyan név merül fel előttünk, amely a magyar tudomány világában is nemes csengésű és veretű.

Az elsők iközött érdemel felemlítést Révész Kálmán dr. ref. püspök, a pápai ref. teológia volt tanára, aki a ref. egyháztörténet terén fejtett ki értékes munkásságot, melynek elismeréseként a debreceni Tisza István Tudományegyetem díszdoktorává választotta. A tudománynak ebben az ágában munkálkodik Szémán István dr. gör. kath. érseki helynök is, bár munkásságának egy része irodalmi és irodalomtörténeti. Egy liturgikus tanulmánya s több teológiai tankönyve tárja fel tudományos munkásságát, amely néhány munkájában az egyházjog kérdéseire is kiterjed. Eendes tagja különben a Szent István Akadémiának.

A történetírók közül elsősorban Szendrei János neve könyvelhető el a miskolci tudomány javára. A nemrégén elhunyt neves történetíró, aki a Magyar Tudományos Akadémiának is tagja volt, nem Miskolcon élt és dolgozott ugyan, életének és munkásságának nagyrészt azonban Miskolc hatalmas, öt vaskos kötetes monográfiájának a megírására fordította. Nagy munkája ellen a kritika sok kifogást tett és tehet, de munkája Miskolc történetírói részére mégis örökre nélkülözhetetlen forrásmunka lesz s így mindenesetre igen nagy értéket jelent.

A történetírás különben a tudomány egyetlen területe, amelyen Miskolcon a sporadikus erők összefogtak és a város megértő támogatása mellett szép és továbbfejlődésre érdemes megindulásukban komoly és szervesen is összefüggő tudományos kutatást és munkásságot fejtettek ki. E tudományos munkásság a Nyiry Dániel és Leszih An-

dor szerkesztésében megjelent „Történeti és Régészeti Közlemények“ című történeti közlöny körül csoportosult és nagyrészen ebben látott napvilágot. A közlönyt, amely 1926-ban indult meg, a város adta ki, hivatalos értesítőjének mellékleteként, a közlöny megjelenése azonban egy év óta, mivel a városi költségvetés a kiadásra nem tudott fedezetet találni, szünetel. Nagy kár, hogy e szép megindulás derékbe-tört, mert a kifejtett munkásság helyes értékelése megkövetelhetné a város részéről a további áldozatkészséget is.

A közlöny évfolyamaiban értékesebb oklevéltári kutatásokkal és feldolgozásokkal a legtöbbször négy név szerepel. Nyiry Dániel város-történeti kérdéseket dolgozott fel és Borsod árpádkorbeli történetét világította meg levéltári adatok alapján. Leveles Erzsébet Miskolc árpádkorbeli történetét tárta fel új megvilágításban és Miskolc meg-váltásáról készülő nagyobb munkájából publikált részleteket. Marja-laki Kiss Lajos a közlönyben egyháztörténeti tanulmányokat közölt, de történelmi tárgyú munkássága ezenkívül a céhtörténetre és az Anonymus kérdésre is kiterjed. Leszih Andor a miskolci és borsodi prehisztórikus és történeti emlékeket kutató ásatások eredményeit dolgozta fel, munkásságának legnagyobb része pedig a numizmatika körébe vág. Itt említhető fel továbbá Gálffy Ignác is, aki szintén a történeti kutatások terén fejtett ki érdemes munkásságot. Levél-tári kutatások alapján helyezte végül új megvilágításba Horvát-ország több művelődés és egyháztörténeti problémáját Tarczay Erzsébet.

A pedagógia terén Vucskits Jenő kir. kath. főgimn. igazgató, a szociológiai terén pedig Szepessy Orbán dr. nevével találkozunk. Valentényi Gáspár a kereskedelmi oktatás problémáiról, a céhek történetéből és az elemi népoktatás autonómiájáról írt nagyobb tanulmányokat. Galgói Rácz Viktor reáliskolai igazgató geneológiai tanulmányai érdemelnek továbbá felemlítést.

A jog- és államtudományok művelői, néhány kivételtől eltekintve, a jogakadémia keretébe tartoznak. A kívülállók közül Mikszáth Kálmán dr. főispán a politika tudományának munkása s „A kötelesség állama felé“ című munkáját a tudományos kritika is nagy elismeréssel fogadta, Baranyay Károly dr. kir. törvényszéki bíró pedig Mntetőjogtörténeti kérdésekről írt hosszabb tanulmányokat és közgazdasági kérdésekkel is foglalkozott.

Az orvostudományok terén igen nagy munkásságot fejtett ki Henszelmann Aladár, egy. m. tanár. Tudományos munkássága különösen a hasúri szervek röntgen-diagnosztikájára, valamint az elektrodiagnosztikára és therápiára, a bel- és ideggyógyászatra vonatkozik. Munkái közül nem egy a külföldön is feltűnést és viszhangot keltett. Mint a miskolci ev. jogakadémia címz. ny. r. tanára, a jog- és orvostudományok érintkező kérdéseivel is foglalkozik. Halász Henrik dr. nagy irodalmi munkássága az általános közegészségügyi és az orr-, torok-, gége- és fülgyógyászati kérdésekre terjed ki. Petheó János dr. a gyermekgyógyászat terén fejt ki nagy irodalmi munkásságot s tanulmányainak nagy része a vörheny problémáit öleli fel. Mandel Dezső dr. belgyógyászati, Vajda Géza dr. pedig szemészeti kérdésekkel foglalkozik.

A természetrajz terén Buday József főgimn. tanár szerzett szép érdemeket. Évtizedeken keresztül tanulmányozta a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából a Bükk flóráját s több új növénytypust fedezett fel és szolgáltatott be a Nemzeti Múzeumba. Kutatásainak eredményeit a hazai és külföldi szaklapokban fejtette ki.

A természettudományok körében Csorba György ref. reálgimnáziumi igazgató munkássága Miskolc egyik legszebb tudományos értéke. A felsőbb mennyiségtan terén a partíció numerorum köréből az addatív számelmületről, ugyan-e téren továbbá az invariáns elmélet angol rendszerére vonatkozólag is, több értékes és új eredményeket szolgáltató dolgozata van. Ezenkívül azonban a csillagászati és matematikai földrajzot is gyarapította a délköri koordináták fogalmának rendszeres bevezetésével és a földrajzi helymeghatározási számolásokat megrövidítő új eljárásával. Tanulmányai közül öt a Magyar Tudományos Akadémián is bemutatásra került.

Megemlítést érdemelnek végül e helyen Csorba György értékes találmányai is, — melyek közül a legjelentősebb most áll szabadalmazás alatt. A találmány a légi közlekedésben szükséges gyors helyzetmeghatározást szolgáló készülék, amely rádiós irányméréseken alapul. A készülék előreláthatólag világszerte el fog terjedni, mert a repülőgépek és léghajók tájékozódását megkönnyíti s így nagyon nagy gyakorlati jelentősége van.

A legszélesebbkörű és legnagyobb tudományos munkásság Miskolcon a jog- és államtudományok terén folyik. Az ev. jogakadémia

az a gócpont, amely körül e tudományok művelése kialakult. Elsősorban a jogakadémia tanárai, de épp *úgy* az akadémia köré tömörülő kívülálló erők, valamint az akadémia immár tízéves miskolci működése alatt felnevelt fiatal generációi vesznek részt e munkában. A miskolci ev. jogakadémia tudományos értekezéseinek a sorozata, az akadémia emlékkönyvei, szemináriumi értekezései, a Miskolci Jogászélet öt évfolyama s kötetekre menő kiadványai tanúskodnak e szorgos munka mellett, Az akadémia mindezzel a miskolci kultúrának is védőbástyát épít s munkája épp emiatt külön értékelést is érdemel.

10. Az egyetemi gondolat és az Ev. Jogakadémia»

Alig volt és van nagyobb város az országban, amely az új évszázad e máig lepergett három évtizedében oly nagy megértést mutatott volna az egyetemi gondolattal szemben, mint Miskolc. A város vezetőinek erős kultúrérzékére és európai látókörére vall, hogy valahányszor egy-egy új egyetem, vagy főiskola felállítása, vagy áthelyezése, különösen a legutóbbi évtizedben, szóba került, Miskolc minden egyes alkalommal ott állt a küzdők sorában, igényét hangoztatta, jussát kidomborítani igyekezett s a legnagyobb mérvű áldozatkészség szándékát mutatta fel. Sajnos, minden küzdelme meddő maradt s az is tisztán a véletlen műve, hogy az eperjesi ev. kollégium jogakadémiája, ősi fészkeből menekülve, Miskolcon keresett menedéket. Így a város egyetlen főiskolája a trianoni ítélet folytán a városnak szinte ölébe hullt. Nyugodt és biztos sorsát azonban, de fejlődését és virágzását is, az egyetemes kultúrpolitika legújabb irányzata még ma is veszélyezteti.

Miskolcon az a vágy és az a gondolat, hogy a város kultúrájának és jövődjének fejlődésének legbiztosabb záloga egy főiskola volna, akkor merült fel legegyszerűbben, amikor a Selmezbányái bányászati és erdészeti főiskola tanári kara a kormánynál a főiskolának Selmezbányáról való áthelyezését kérte. E terv azonban akkor, — 1906-ban, tehát még a békeidőben, — komolyabb formát nem ölthetett, mert bárha a főiskola áthelyezésének a gondolatát a Selmezbánya körüli bányák kimerülése folytán épp az elhelyezés alkalmatlan volta ve-

tette fel, a megoldást Selmecbánya város erős ellentállása megakadályozta.

Közvetlenül a háború előtt egy új terv merült fel. A sárospataki ref. theologia és jogakadémia Miskolcra való áttelepítése. A ref. egyházban és a sajtóban e terv mellett és ellen erős harc folyt, de végül is Sárospatak ősi tradíciói győztek s Miskolc a főiskolai kérdés megoldásának ettől a lehetőségétől is elesett.

De az egyetemi gondolat most már ébren örködik s a háború alatt sem alszik el egy pillanatra sem. A debreceni és a szegedi egyetem felállítása és kiépítése vetélkedő rivalitásba szólítja a fejlődésképes és fejlődni akaró városokat. Temesvárnak meg van ígérve a második műegyetem s a harmadikat Északmagyarország részére helyezi kilátásba a kormány. Ha a terv a megvalósulás komoly stádiumába kerülne, csak Kassa és Miskolc jöhetne szóba. Megindul tehát újra a régi versengés Kassa és Miskolc között s Miskolc már színes álmokat sző a harmadik műegyetemről, amely részben talán a diósgyőri várban volna elhelyezhető.

E reménység azonban az összeomlással, mint oly sok más magyar álom is, természetesen szintén szertefoszlott. De a trianoni ítélet tette újra s most már komolyan aktuálissá a Selmecbányai főiskola esetleges Miskolcra települését, A főiskola a megszállás elől Selmecbányáról távozni kénytelen s végleges elnyeréséért három város lép sorompóba e csonka országban. Pécs, Sopron és Miskolc küzdenek érte s bárha a főiskola Sopronba menekül, a küzdelem egyrészt a népszavazás, másrészt amiatt is, mert e három város közül Sopronban vannak meg a legkevésbé a sikeres szakoktatás előfeltételei, még tovább is tart. Pécszet bányavidéke tette volna az elhelyezés szempontjából alkalmassá, de periférikus és veszélyeztetett területe ellene szólt e tervnek. Miskolc tehát, mint a mai magyar „Ruhr-vidék“ központja, környékének páratlan gazdagságú bányászatával, kohászatával, erdészetével és gyáriparával, egyesítvén magában a sikeres szakoktatás minden szükséges előfeltételét, sok reménységgel és bizalommal indult e küzdelembe. Szentpály polgármester, mihelyst a főiskola menekülési szándékáról értesült, átiratot intézett a tanári karhoz s feliratot a kormányhoz is, amelyben Miskolc predesztinált helyzetét ki-domborítja. Tárgyalt továbbá később is az elhelyezés feltételeiről a már Sopronba menekült főiskolával s erélyes akciót indított a kor-

mány előtt is a főiskola elnyerése érdekében. Hogy azután Miskolc akkoriban e küzdelemben mégis vesztes lett és a főiskolát véglegesen Sopron kapta meg, annak legfőbb, de talán egyetlen oka a népszavazás, illetve Sopron bátor és példaadó viselkedése volt, amely nem maradhatott elismerés nélkül.

Ezekben az időkben kopogtatott be Miskolc kapuján a menekülteket szállító vonatok utasaival egyidejűleg, a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület Eperjesről menekült jogakadémiája is. Nem sokból állott a jogakadémia egész szervezete, de felszerelése sem. Egy néhány professzor jött át Mikler Károly dr. dékán vezetése alatt, egy néhány hallgató s magukkal hozták az ősi alma mater matrikuláit, jegyzőkönyveit, a katedrákat, a padokat, az akadémia selyemzászlaját, a régi tanárok képeit s a tanári és az ifjúsági könyvtár átmenthető töredékeit. De az ősi nagy kollégium kis menekülő csapata magával hozta s éleszti azóta is a nagy múlt minden nemes tradícióját.

E tradíciók közel háromszáz éves múltból táplálkoznak. 1665-ben vetette fel legelőször Bayer János, az eperjesi ev. latin iskola rektora, egy felsőfokú iskola alapításának a gondolatát, mely szerint e főiskolában, mely Eperjesen volna felállítandó, a theologiai, a filozófiai és a jogi disciplinákat is tanítanak. Az eszme, bárha I. Lipót zarnoki és nemzeti érzés megnyilvánulását erőszakkal eltipró uralma leküzdhetetlennek látszó akadályokat gördített is eléje, szinte boszorkányos gyorsasággal öltött testet. E nemes gondolat a leglelkesebb fogadtatásra talált nemcsak Eperjes városánál, de a sz. kir. városoknál, szuperintendenciájuknál, a felsőmagyarországi bányavárosoknál, a 13 szepesi városnál és a Felvidék egész protestáns társadalmánál is. A felsőmagyarországi evangélikus rendek még ugyanazon évben megalkotják a főiskola pártfogóságát (patronátusát), egy év múlva már elhelyezik a kollégium alapkövét s a reá következő évben, 1667 április 16-án már készen áll a felsőmagyarországi rendek és Eperjes város áldozatkészségéből az eperjesi ev. kollégium.¹⁾

A kollégium és a főiskola története, az azóta lefolyt viharos évszázadok alatt vészekkel, megpróbáltatásokkal és küzdelmekkel teljes. 1673-ban, Eperjes elfoglalása után, gróf Volkra Nándor császári

¹⁾ L. Bruckner Győző dr.: A miskolci ev. jogakadémia. A Magyar Városok Monográfiája Miskolc című sajtó alatt lévő kötetében.

hadvezér szüntette be a kollégium működését s a kollégiumot a jezsuiták kezére adta. A tanárok és a tanulók az elnyomók elől Szepesváraljára kénytelenek menekülni. 1687-ben pedig Karaffa tábornok, rémuralma alatt szenved a város és a főiskola, amelynek működése újra szünetel. Az első alkalommal Thököly Imre, a kollégium volt tanítványa, utóbb pedig II. Rákóczy Ferenc adta vissza a kollégiumot újra alapítóinak és eredeti rendeltetésének. Ekkor renoválják az evangélikus rendek svéd segélypénzen és XII. Károly svéd király nagy adományából a sok vész között szétdőlt kollégiumépületet. Néhány év múlva azonban, 1710-ben Pálffy János császári fővezér újra kiűzi a kollégiumból az evangélikusokat s helyükre ismét a jezsuitákat telepíti be. A kollégium csak II. József alatt kerül vissza az evangélikusok kezébe. A múlt század első felében volt tanulója a kollégiumnak Kossuth Lajos is. A kollégium működését a Bach-korszak újra beszünteti. 1861-től 1918 december hó 28-áig, Eperjesnek a csehek által történt megszállásáig, tart a kollégium utolsó virágzása. Ezzel az utóbbi dátummal köszöntenek be a kollégium történetében a legválságosabb idők. A nagy időket élt ősi kollégium szervezete széthull, a theologia Budapestre menekül, majd később a soproni fakultásba olvad, a jogakadémia és a tanítóképző Miskolcra menekül, az ősi fészekben maradt gimnáziumban pedig néhány év múlva elhallgat a magyar szó s a szomorú martir sors útjára indul el a magyar gondolat.

A kollégium nagy hivatásáról, nemzetépítő szerepéről és munkásságáról tesznek tanúbizonyságot történetének e nagy időkben írt lapjai. Szelleme, mely a felsőmagyarországi protestáns intelligencia, fő és köznemesség közös ősi Alma Mater-évé avatta, ha nehéz utakon is, de töretlen irányban épült és haladt s az ősi egység szétrobbantott bástyáiban él s épül ma is tovább. A kollégiumban s a kollégium jogi főiskoláján a tudományok, elsősorban természetesen a jogtudományok, mindenkor komoly művelőkre találtak. A professzorok működése az oktatás közönséges feladatain kívül a tudományos kutatásra, a tudományos kiképzésben való elmélyülésre, a nemzetközi kapcsolatok állandó fenntartására és a nyugati kultúra eredményeinek gyors közvetítésére is kiterjedt. A kollégium első jogtanára, *Pankratius* Mihály, aki Bécsben, Nürnbergben, Wittembergben tanulta a jogot s Németország 10 egyetemén járt, írta az első magyar,

bár latin nyelvű közjogi munkát, amely 1668-ban jelent meg Kassán „*Tractatus politico hist, iuridicus iuris publici regni Hung.*“ címen. Pomarius Sámuel, a kollégium első rektora,²⁾ aki nagy irodalmi munkásságot fejtett ki latin nyelven Boroszló, Thorn, Frankfurt, Wittenberg, *Ladivér* Illés pedig Erfurt és Wittenberg tudományos életének légkörében folytatott tanulmányokat s tapasztalatait a kollégium falai között is hasznosította.³⁾ E nemzetközi kapcsolatokat a XVIII. és XIX. század tanárai is fenntartják,⁴⁾ tanulmányaik nagy részét a külföldi egyetemeken végzik s a kollégium legutolsó virágzása is oly neveket sorolhat fel a jogi kar professzorai között, melyek a magyar jogtudománynak is díszére válnak. *Vandrák* András, *Herfurth* József, *Berzeviczy* Albert, *Vécsey* Tamás, *Baffay* Ferenc, *Horváth* Ödön, *Réz* Mihály, *Ereky* István és *Moór* Gyula neve is ott áll a sorban.

Ezt a multat hozta legnagyobb örökségeként magával az Eperjesről Miskolcra menekült ev. jogakadémia. Miskolc városa azonban nem csak e multat honorálta, hanem a miskolci kultúra fejlődésének az érdekeit is figyelembe vette, amikor a menekülő főiskolának hajlékot adott, Legnagyobb részben a város és a miskolci ev. egyházközség vezetőségének az érdeme,⁵⁾ hogy a főiskola már 1919 tavaszán megkezdhette miskolci működését, mely a kömmün által rövid időre megszakítva, azóta folyton felfelé haladó íveléssel tör kitézött céljai felé,

²⁾ 1667-ben.

³⁾ 1682—86.

⁴⁾ *Eérik* János (1705—10.) Thornban folytatott tanulmányokat s ott lett később egyetemi tanár. Híresebb munkái: *Laniena Epperiensis, Gymnasiologia evangelica.* *Matthaeides* Sámuel (1720—21.) Greifswaldban dolgozott, *Toppercser* Pál (1721—26.) Anna angol királynő ösztöndíját élvezte, *Ihnáthy* György (1726—30.) Tübingenben, *Fabry* Gergely (1748—66.) Erlangenben és Jenában, *Mayer* András (1830—31.) Greifswaldban, *Greguss* Mihály (1831—34.) pedig Thübingenben és Heidelbergben végzett tanulmányokat. Greguss volt az első, aki tárgyait magyarul tanította.

⁵⁾ A város vezetősége részéről elsősorban *Lichtenstein* László főispán és *Szentpály* István polgármester, az ev. egyház részéről pedig ugyancsak *Lichtenstein* László, mint egyházközségi felügyelő és *Dussik* Lajos ev. lelkes buzgólkodtak az akadémia befogadása mellett.

noha a főiskola élete nyugodtnak sem az azóta lefolyt idő alatt, sem ma nem mondható.

A főiskola ideiglenesen a városháza második emeletén az e célra, átalakított helyiségekben nyert elhelyezést. Habár a város e megoldást csak ideiglenesnek szánta, sajnos, azóta sem jutott oly helyzetbe, hogy a főiskola végleges elhelyezéséről gondoskodhatott volna. A főiskola megfelelő elhelyezése tehát, amely ma már sürgős feladat, még a jövőre vár. Még nagyobb nehézségek előtt állott azonban a jogakadémia fennmaradásának anyagi feltételei tekintetében. A kultuszminisztérium ugyanis, az ország pénzügyi szanalásának előkészületeiben, 1921-ben, előbb az újonnan megválasztandó tanároktól, két évvel később pedig az összes rendszeresített jogtanári állásoktól megvonta az eddig biztosított állami segélyekben való hozzájárulást. E rendelkezések súlyát nagyban növelte az is, hogy a jogakadémia alapjait a cseh megszállás és a korona romlása végleg megsemmisítette, a megcsonkított és értékeitől kifosztott tiszai ev. egyházkerület pedig a nyolc akadémiai tanszék fenntartására egyedül nem vállalkozhatott. Az akadémia fenntartó hatósága nevében *Geduly* Henrik püspök és *Zelenka* Lajos egyházkerületi felügyelő Miskolc városánál kerestek az újabb válságos órákban segítséget s a város közönsége, amely időközben a főiskola értékéről és jelentőségéről már meggyőződést szerezhetett, *Hodobay* Sándor dr. polgármesterrel az élén, — aki az eperjesi akadémiában szintén *Alma Mater*ét tiszteli, — megértéssel és áldozatkészséggel sietett az akadémia megsegítésére. 1924 november hó 14-én Miskolc városa és a tiszai ev. egyházkerület oly értelmű szerződést kötött, hogy a város az akadémia elhelyezésén és dologi kiadásain kívül három tanszék dotációját is magára vállalja.

Az akadémia fennállása és jövőndő sorsa ez által már biztosítva is lett volna. De a válság nehéz évei mindezzel még koránt sem multak el az akadémia felől. A kultuszminisztérium újra programmjába vette a jogi szakoktatási reform évtizedek óta vajdó kérdésének végleges megoldását s e programmba a jogakadémiák szerepét nem találta beilleszthetőnek. A kultuszminiszter és a minisztérium illetékes tényezői ezóta úgy a parlamentben, mint a sajtóban is, több alkalommal bejelentették a jogakadémiák megszüntetésére irányuló tervüket, a kultuszminiszter közbeeső rendelkezései pedig, mint például az abszolút numerusz klauzusz, a legutóbbi két évben a 40-es

létszám megállapítása az első évre felvehető joghallgatók tekintetében, a jogakadémia anyagi bázisainak a megtámadásával, máris a jogakadémia elsorvasztására irányultak.

A kultuszminiszter programja és ama rendelkezései azonban, melyek az akadémiát lassú sorvadásra és kimúlásra ítélik, sorompóba állították eigyetlen ősi főiskolájuk védelmére a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerületet és az ev. egyetemes egyházat is. „*Egyetlen főiskolánk állami táinogatás és megterhelés nélkül működik, — mondja Lichtenstein László felsőházi tag, ny. főispán, a tiszai ev. egyházkerület tiltakozó közgyűlésén, — a főiskola tudományos és társadalmi színvonalra kifogástalan, jogakadémiánk mindig a nemzeti eszme szolgáltatásoan állott 1665 óta, klenódiuma ev. egyházunknak, mely háromszoros megsemmisülés, Karaffa vértörvényszéke, a Bach-korszak élnyomása után mindig életre támadt, erkölcsi kötelességünk tehát mindent elkövetnünk annak megmentése érdekében.*“⁶⁾

Az egyház valóban mindent elkövet, hogy a minisztériumot e programpontjának elejtésére bírja. *Radvánszky* Albert báró, egyetemes egyh. és isk. felügyelő, *Geduly* Henrik püspök és *Zelenka* Lajos dr. egyházker. felügyelő, továbbá *Kapi* Béla, *Raffai* Sándor és *Kis* István püspökök állnak e küzdelem élén. Hivatkoznak az egyháznak 1790/91. évi XXVI. t. c. 5. §-a által biztosított főiskolafenntartási jogára, arra, hogy a magyar közjog eme alaptörvényében a vallás-szabadságnak a bécsi és a linzi békekötésekben lefektetett alapelvei nyertek gyakorlati s immár másfélszázados harmonikus megoldást s hogy e harmónia veszélyeztetése s e jogok megcsorbítása az egyházban elkeseredést szülne s kultúrharcot válthatna ki. De hivatkoznak az akadémia érdemes múltjára, jelen működésére, a jogakadémiának az egyetemi tanári szukreszcencia terén fennálló fontos hivatására, s — amidőn a jogi szakoktatás reformját maguk is sürgetik, — arra is, hogy a fennmaradt három felekezeti akadémia megszüntetése a jogásztúlprodukción letérésére korántsem alkalmas s a célhoz aligha vihet valamivel is közelebb.

E nagy küzdelem még ma is folyik s az ev. egyház az alkotmány alaptörvényeiben lefektetett ősi jogainak védelmében s igazságának

¹⁾ L. A miskolci jogakadémia létkérdése. Miskolci Jogászetlet könyvtára 26. sz. 12. 1.

szent meggyőződésével ma is reméli és hiszi, hogy e kitartó, lelkes küzdelem s a nagy munka, amely az akadémián ezalatt is folyik, előbb-utóbb meg fogja tudni győzni a kultuszkormányzatot e főiskola élet- és fejlődésképeségéről, nemzet és kultúraépítő hivatásáról.

E küzdelem különben egyházi szempontból sincs az ev. egyházzra elszigetelve, mert a katolikus egyház, illetve az egri érsek, az egri róm. kath. érseki jogakadémia, a református egyház pedig az orsz. ref. kecskeméti jogakadémia fennmaradása érdekében védi főiskola-fenntartó jogát. Kétségtelen azonban, hogy e küzdelemben az ev. egyház van a legjobban érdekelve. Amíg ugyanis a katolikusok a budapesti és a pécsi egyetemek katolikus, a reformátusok viszont a debreceni egyetem református színezetében találhatnának esetleg némi kárpótlást felekezeti főiskoláik elvesztéséért, az ev. egyház, e harmadik történeti felekezet, mely számra nézve ugyan legkisebb, de a törvények értelmében egyenrangú a többiekkel, főiskolájának elvesztésével, elvesztené egyszersmind minden ingerenciáját s egyházi szellemének továbbépülését is a főiskolai oktatás terén. Az egyház elkeseredett küzdelme tehát könnyen érthető.

De az ev. egyház nagy küzdelmében Miskolc városában is magértő, hű és erős fegyvertársára talált. A város évről évre jobban érzi, hogy mit jelent számára e főiskola, amely a mai nyomasztó gazdasági helyzetben is lehetségessé teszi, hogy tanulóifjúságának tekintélyes része itthon folytathassa főiskolai tanulmányait. Érzi és ez előbb utóbb az általános köztudatban is szilárd meggyőződéssé fog válni, hogy a jogakadémia a város kultúráját is építi s minden munkájával és minden sikerével, közvetve vagy közvetlenül Miskolc szellemi életének és kultúrájának a súlyát is gyarapítja. A város közönsége, a jogakadémia fennmaradása érdekében, határozataiban és felirataiban többször síkra szállott. *Hodobay* Sándor dr. polgármesterben a főiskola lelkes és tántoríthatatlan mentorára talált, de átértvén a város eminens érdekeit s azt, hogy e kérdés a magyar kultúra ügye is, az ev. egyházkerület közgyűlésén még a kormány helybeli exponense, *Mikszáth* Kálmán dr. főispán is a jogakadémia fenntartása mellett tört lándzsát: „Engem teljesen maga mellett talál az egyházkerületi közgyűlés abban az akcióban, amely a Miskolcra költözött eperjesi jogakadémia megmentésére irányul... *Amikor Európán kezd a hangulat Magyarország mellett kialakulni és amikor e*

magyar ügy igazsága mellett törnek lándzsát a külföldi nemzetek és azoknak nagy fiai, akkor nekünk fokozott mértékben kell vigyáznunk kultúránkra és arra, hogy kicsiben ne követtessenek el egyes egyházakkal azok a sérelmek, amelyek a nemzetet érték. ⁷⁾

Tagadhatatlan azonban, hogy az ősi jogok, ősi érdemek és az ősi tradíciók seregszemlére való felvonultatása, sőt még a város ama jogos érdekei is, amelyek e főiskola fennmaradásához fűződnek, díszruhában való tüntetés és kardcsörtetés volna csupán, ha a főiskola maga nem tenne, vagy tehetne tanúbizonyságot jelenével is életképességéről és értékéről. De hogy tesz, ma már minden álláspontnak el kell ismernie.

A jogakadémia, még e válságos időkben is, fejlődésének s értékben való emelkedésének szinte évről-évre egy-egy magasabb lépcsőjére lépett. Az akadémia nyolc rendszeresített tanszékén s a speciálkollégiumok előadói székén a jelenben záruló tanévben már *9 egyetemi magántanár s köztük 6 jogakadémiai ny. r. tanár*, de ezeken kívül 1 jogakadémiai nyilv. rk. tanár, 1 jogakadémiai magántanár s 2 jogakadémiai lektor adott elő. Az akadémia élén a meneküléskor és a miskolci letelepülés első éveiben az ev. egyházjog kiváló professzora, *Mikler Károly dr. egy. m. tanár, dékán* állott, nyugalomba vonulása után pedig a kar *Bruckner Győző dr. egy. m. tanárt*, a M. Tud. Akadémia tagját választotta meg a dékáni tisztségre, minden egyes alkalommal újra.

A kar tudományos munkássága igen jelentékeny. A professzorok tudományos publikációi, az akadémia miskolci letelepülése óta, legnagyobbbrészt az akadémia hivatalos kiadványaiban látnak napvilágot. A profeszorok tanulmányai azonban nemcsak a hazai jog- és államtudományi, hanem a külföldi, különösen a német, francia, angol és amerikai folyóiratokban is megjelentek. Komoly értékelésre méltó jelentőséggel bír, hogy a miskolci jog- és államtudományi kar a nemzetközi tudományos viszonylatban is építő munkát végez és nemzetközi kultúrkapcsolatokat is ápol. A kar tagjai a magyar jog- és államtudományok nemzetközi tudományos szempontokból való megvilágítása mellett való művelése céljából több külföldi államban, különösen Németországban, Franciaországban, Olaszország-

⁷⁾ L. u. o. 15—16. l.

ban, Angliában, Svédországban és Amerikában jártak tanulmányutakon s nem egy publikációjuk a külföldi jog, különösen a német, a francia és a svéd jog érdekkörét is felöleli.

A kar tudományos munkássága a jog- és államtudományok igen széles körére terjed ki. *Bruckner* Győző dr. dékán, egyet. m., jogakadémiai nyilv. r. tanár több évtizedes nagy munkásságával a művelődés, a jog- és egyháztörténet terén szerzett érdemeket. Ezeknek elismeréseként a M. Tud. Akadémia 1926-ban levelező tagjai sorába választotta. Munkáiban különösen a magyar felvidék levéltári anyaga került gazdag bőségben tudományos feldolgozás alá, újabban pedig bécsi levéltári kutatásainak eredményeit publikálja. *Hacker* Ervin dr. egyet. m., jogakadémiai nyilv. r. tanár, nagy és részben német és francia nyelven is közzétett munkássága a büntetőjog, de különösen a jogi személyek büntetőjogi felelősségének, a börtönügynek és a büntetéstannak a kérdéseit öleli fel. Újabban a kriminálstatisztika terén is dolgozik. *Schneller* Károly dr. egy. m. tanár, jogakadémiai nyilv. r. tanár, a csecsemő- és gyermekhalandóság kérdéseit helyezte új tudományos megvilágításba, nemzetközi viszonylatban is kiépítve e problémákat. Statisztikai munkássága ezenkívül Magyarország városi és vidéki lakosságának összehasonlítására is kiterjed s az egyke kérdését is bonckés alá veszi. *Surányi-XJnger* Tivadar dr. egyetemi m. tanár, jogakadémiai nyilv. r. tanár gazdag irodalmi munkássága s s túlnyomó részben német nyelven megjelent publikációi a közgazdaságtan és a filozófia közötti ür áthidalására törekednek. Az akadémiairól az 1929. évben lezáruló tanév második félévében távozott, a szegedi egyetem nemzetgazdaságtani és statisztikai katedrájára történt meghívása következtében. *Sztehlo* Zoltán dr. egy. m. tanár, jogakadémiai nyilv. r. tanár, a római jog terén fejtett ki érdemes munkásságot s azon kevesek közé tartozik, akik a római jogot a papirologia irányában építik ki. Munkássága e téren is különösen a *solutio*, a társas háztulajdon s az egyiptomi jgörög telekkönyv kérdéseit öleli fel. *E mű szerzője* tudományos munkássága a politika és a magyar közjog körébe esik. Különösen a képviselő kérdésével, a joghézagok problémájával, a magyar országgyűlés, de elsősorban az új magyar felsőház szervezeti kérdéseivel foglalkozott. *Szontagh* Vilmos dr. jogakadémiai nyilv. rkv. tanár az állampolgárság újabb közigazgatási jogi témáit dolgozta fel, munkásságának nagy része pedig a szabad

belátásnak a közigazgatásban való érvényesülését keresi eddig még járatlan csapásokon. Az akadémia tanári karának külső erői közül *Henszelmann* Aladár egyetemi m. tanár az orvostudományok,⁸⁾ *Vutnoki* Béla jogakadémiai m. tanár a büntetőjog, *Szelényi* Ödön egy. m. tanár a filozófia és pedagógia, *Szilágyi* Antal egy. m. tanár pedig a magyar magánjog terén fejt ki értékes munkásságot.

A miskolci jog- és államtudományi kar tudományos működéséről és munkásságának harmóniájáról több alkalommal ostentative is beszámolt a nyilvánosság előtt. Felemlítésre méltó e beszámolók közül a miskolci ev. jogakadémiának 1922-ben a nikolsburgi béke báromszázados évfordulója alkalmából kiadott *Emlékkönyve* és az 1925-ben megjelent *Berzeviczy emlékkönyv*, amelyet a miskolci jogakadémia tanárai *Berzeviczy* Albert tudományos és irodalmi működésének félszázados évfordulóján adtak ki, a nagy tudós és államférfiu eperjesi jogtanári működésének emlékére. A kar miskolci tudományos munkásságának nagy részét mintegy gyűjteményesen mutatja be ezenkívül a „Miskolci Ev. Jogakadémia Tudományos Értekezéseinek Tára“ című tudományos értekezés sorozat is, amelyben eddig több mint harminc tanulmány jelent meg s közülük nem egy talált már a tudományos körökben is feltűnő elismerést.

Az akadémia körül kialakult tudományos élet elevenségének egyik legkomolyabb bázisa a „*Miskolci Jogászélet*“ című, havonta megjelenő jog- és államtudományi folyóirat, amely az Akadémia kiadásában és Putnoki Béla jogakadémiai m. tanár szerkesztésében 1925-ben indult meg. A lap ma már ötödik évfolyamában van s munkatársai közé számlálhatja a jogakadémia tanárain kívül a magyar jog- és államtudományok nem egy előkelő reprezentánsát is.⁹⁾ De eltekintve attól, hogy e lap ma az ország egyetlen vidéki jog- és államtudományi folyóirata, jelentősége különösen abban domborodik ki, hogy módot és alkalmat nyújt a tudományok terén a fiatal generáció szárnypróbálgatásainak is. E tudományos folyóirat lapjain, valamint az akadémia kiadásában megjelenő és hasonló célt szolgáló

⁸⁾ L. a 143. 1.-t.

⁹⁾ *Finkey* Ferenc koronaügyész h., *Juhász* Andor dr. a m. kir. Kúria elnöke, *líoór* Gyula egyetemi tanár, *Perjessy* Mihály a debreceni kir. ítélőtábla elnöke, *Puky* Endre országgyűlési képviselő.

szemináriumi értekezések gyűjteményében,¹⁰⁾ az akadémia buzdító és irányító hatása alatt, *egy* egész új, a tudományok művelésének eljegyzett, fiatal gárda jelentkezett s e gárda sorából már máig is komoly figyelemre méltó eredményt ért el egynéhány.¹¹⁾

A jogakadémia tanári karának egy része az akadémia falain kívül is tevékeny részt vesz a város kultúrmunkájában, a főiskola ifjúsága pedig a Joghallgatók Testületének és a különböző bajtársi egyesületeknek működése által egyik friss, eleven és hatékony forrponkjává vált a város társadalmi életének. Az ifjúság kultúrmunkája is a nemes tradíciókat, a társadalmi békét és mindenekfölött a nemzeti eszmét ápolja. Az akadémia és az ifjúság feladatának magaslatán állva, a legnehezebb időkben is távol tudta magát tartani, jobb és balfelé egyaránt, a szélsőséges kilengésektől. A főiskolai ifjúsági élet a város életébe csak új szintet hozott, de az ellentéteket nem élesítette ki. A ballagások s a nemzeti ünnepek lampionos, szerenádos felvonulásai, amelyeket az akadémia ifjúsága honosított meg, meleg s tarka ünnepei ma már magának a város közönségének is.

Így és ezekkel a munkákkal vert gyökeret Miskolcon az Eperjesről idemenekült ősi ev. főiskola. Ma már virágzó életet él és természetben is gazdag. Nagy felelősség terhét venné a vállaira, aki kitépné e gyökereket. A lét és a fejlődés nagy és állandó életveszedelme azonban e megfeszült izmokkal megküzdött nagy erőpróbák után, a kultúra, az egyház érdeme és presztízse, a város érdeke, de az akadémiában összpontosult energiák jövője sorsa miatt is, ma már mielőbbi tabula rasát kíván. Életet vagy halált. Tertium non datur. Mert, ha volna egy harmadik eset és még sokáig tart az akadémia életveszélye, úgy az energiák e hiábavaló elpocsékolása a magyar kultúra útján méltatlan foltot ejthetne.

A város érdekeit és jövőbe vezető útját figyelembe véve, kétségtelen, hogy a főiskola esetleges elvesztése kultúráján vérvő, mély sebet ütne s szellemi életének legújabbban kialakult nemes erjedését

¹⁰⁾ A miskolci ág. hitv. ev. jogakadémia szemináriumi értekezéseinek tára.

¹¹⁾ Bartók Ödön, Berényi László, Dienes István, Kéthely Sándor, Kristóf Tibor, Majoros István, Mikulecz Antal, Milasovszky László, Molnár Emil, vitéz Nagy Iván, Pusztér János, Eadványi Sándor, Sehwarcz Béla, Steiger Imre, Szívós Barna, Szívós Béla, Szűcs Jenő, Tornán Kálmán, Tjnger Jenő.

visszafojtáná. Ezzel úgy látszik, már csak egyetemes nemzeti szempontból is, a kultuskormányzat is számol, mert a város részére, arra az esetre, ha jogakadémiáját elvesztené, egy kereskedelmi jellegű főiskola felállítását helyezte kilátásba.

Amíg azonban a kereskedelmi főiskola felállítására valószínűleg csak a közgazdasági egyetem tervbevett felosztásával kapcsolatban kerülhetne sor s e terv kivitele a jelek szerint még igen távol áll, nagy és nyitott kérdés marad az is, vajjon pótolhatná-e megfelelően Miskolcon egy kereskedelmi jellegű főiskola a jogakadémia szerepét s kielégíthetné-e, eddig még kipróbálatlan alakjában, Miskolc jogos főiskolai vágyait és törekvéseit?

A város portréja minden színében és minden vonalával arra mutat, hogy a város ma már éretten hordja a méhében az egyetemi gondolatot és a miskolci egyetem, ha megvalósulhatna, nemcsak a városfejlődésnek adna hatalmas lökést, hanem önmaga is olyan energiákon épülhetne fel, amelyhez hasonlókkal az ország igen kevés városa rendelkezik. Ezeknek az energiáknak a kihasználásában és összefogásában domborodhatna ki egyben a felvidéki magyar egyetem hivatása is.

Nem vitás, hogy a várost helyzeti energiái és különös karaktere elsősorban a bányászati, kohászati és erdészeti fakultás, azaz egy oly egyetem részére predesztinálják, amely ha csonka is, az őstermelési szakok egyrészét s esetleg a kereskedelmi szakot is magában foglalná. Klebelsberg Kunó gróf kultuszminiszter legutóbb felvetett terve, amely egy theologiai, egy jogi és egy őstermelési fakultással kiépíthető csonka, ötödik egyetem felállításának a lehetőségeit mérlegelte, felelhetne meg, talán némi korrektúrával, a legjobban a város diszpozícióinak. Sajnos, „a jelszavak és valóságok tusájában”¹²⁾ a morbus hungaricus ma még a jelszavak győzelmét biztosítja s így az egyetemi gondolat népszerűsítésére s az ötödik egyetemre egyelőre aligha lehet számítani. Miskolc nagy vágyának azonban nem csak ez, hanem Sopronnak, a ci vitas fidelissimanak érdeme is útjában áll.

Egyelőre tehát csak arról a megoldásról lehetne szó, hogy Miskolc, mintegy rekompenzációképen előbb-utóbb a kereskedelmi felső-

¹²⁾ L. Klebelsberg Kunó gróf id. művében „A jelszavak és valóságok tusája” című fejezetet.

oktatás vidéki gócpontjává épülhetne ki. Ez a megoldás azonban, az egyetem súlya, lendítő ereje és nemzeti értékeket nevelő hatása nélkül, a miskolci és a felvidéki magyar kultúra szempontjából nem volna egyenértékű. Mert ha kétségtelen is, hogy a kereskedelmi felsőoktatás tervbevett decentralizációja esetén e decentralizáció vidéki gócpontjaiként a nagyobb magyar városok közül Miskolc volna a legalkalmasabb, e kereskedelmi felsőiskola, — a miskolci szellemi élet és kultúra talajvizsgálatainak az eredményeit is mérlegelve, — még a városban magában sem képviselhetné *azt a nemzetképző erőt, amelyet a jogakadémia képvisel s amelyre a város kultúrájának s jövőendő fejlődésének oly eminens szüksége van.* De sokkal kisebb mértékben segíthetné ezenkívül azt a feladatot is, amely Miskolcot a felvidéki magyar kultúra gócpontjává építi ki és nem rendelkezne az ősi tradícióknak azzal az erejével, amely az elszakított Felvidék magyarságát a Felvidék menekült jogakadémiájával még ma is összeköti.

Ebben találhatja fel a miskolci ev. jogakadémia egyik legszebb hivatását s fennmaradása már csak emiatt is a magyar kultúra érdeke. Ha elmúlnak felőle a vész napjai s fejlődésre törő útján az egyetemes nemzeti kultúrpolitika is támogatni fogja, nagy hivatását bizonyára a jövőben is be fogja tölteni.

II. A város áldozatkészsége a kultúra terén.

Egy város áldozatkészségének a mértékét a kulturális feladatok terén lemérni, vagy meghatározni, ma még igen nehéz. E mérték sok oly heterogén tényező és adat komponense lehetne csak, amelyeknek összhangja és aránylagos értékelése csupán találgatásokra támaszkodhat.

Csak megközelítőleg nyújt kisebb-nagyobb mértékben elfogadható kiindulópontot e cél felé azoknak a kiadásoknak a felsorolása, összegezése és aránya a város összes bevételeihez és kiadásaihoz, amelyek a város évi rendes kiadásai a tanügy és a közművelődés terén.

Ezek az adatok azonban önmagukban még nem sokat mondanak. Értékesebb megállapításokra csak a többi városokkal való összehasonlítás nyújthat alapot. Ennek az összehasonlításnak az értékét viszont erősen leszállítja az a körülmény, hogy az összehasonlítás csak az 1910. évi statisztikai adatok tükrében történhetik, mert az 1920. évi statisztika ebben az irányban közölve nincs, de feldolgozás esetén sem lehetne, a korona akkori állandó ingadozása miatt, használható. A városoktól esetleg magánúton beszerezhető újabb adatok pedig nem volnának teljesen megbízhatók.

Nagy mértékben befolyásolja továbbá e mellett az összehasonlítás mellett a keresett mértéket az is, milyen a városok jelenlegi kulturális állapota, mily nagyok a múlt érdemei és búái. Mert ahol például a múltban nem történtek nagyobb mulasztások, relatíve a kiadások kisebb mértéke is nagyobb áldozatkészséget jelenthet. Épp oly figyelemreméltó körülmény volna ezenkívül az is, hogy mily mértékben sikerült e feladatokat a városnak az államra és a felekezetre

áthárítania, illetőleg mily mértékben töltik be az állam és a felekezettek ugyanezeket a feladatokat, mert a kulturális szükséglet határvonalai ezeknek az adatoknak az ismerete nélkül alig vonhatók meg.

Perdöntő fontossággal bírnak végül e mérték kutatásánál, a város rendes kulturális kiadásain kívül, a rendkívüli kiadások, a kulturális cél szolgálatában álló beruházások is. Egy város kulturális áldozatkészsége ugyanis néha sokkal jellemzőbben domborodik ki ezen a téren és teljesen más képet nyújt, mint a rendes kiadások terén. Itt azonban szintén a legutóbbi időkben sokszor és gyökeresen megváltozott pénzviszonyok teszik lehetetlenné a biztos értékelést.

Csak ezeknek a mértékadó szempontoknak a bizonytalanul lebegő mérlegén nyújthatnak a rendelkezésre álló adatok némi tájékozást Miskolc áldozatkészségére a kultúra terén.

Miskolc thjf. város hivatalos adatai szerint a város kulturális kiadásai 1928-ban a következők voltak:

I. *Tanügyi kiadások*: Kisdédóvodák: 44.634 P 40 f. Községi elemi népiskola: 28.770 P 85 f. Áll. polgári iskola: 1 P. Felső kereskedelmi iskola: 1 P. iparos tanonciskola: 35.422 P 44 f. Kereskedelmi tanonciskola: 5.450 P 20 f. Női felső kereskedelmi iskola: 71.205 P 23 1 Női ipariskola: 26.874 P 03 f. Ev. jogakadémia: 27.331 P 01 f. Ref. leánygimnázium: 1.200 P. Ev tanítóképző: 1.200 P. Szegény tanítók segélyezése: 4.698 P 04 f. Népfőiskolai tanfolyam: 4.878 P 40 f. Tankötelesek törzskönyvezése: 3.048 P. Összesen: 254.714 pengő 60 fillér.

II *Közművelődési kiadások*. Zeneiskola: 68.132 P 88 f. Múzeum: 11.070 P 68 f. Színház: 56.685 P 45 f. Daláregylet: 320 P. Filharmonikusok: 160 P. Lévay József Közművelődési Egyesület: 800 P. Művésztelep: 4.000 P. Testnevelési kiadások: 33.640 P. Népkerti Sporttelep: 3.573 P 19 f. Aggteleki cseppkőbarlang építkezéseinek évi segélye: 2000 P. összesen: 180.382 pengő 20 fillér.

A város 1928. évi kulturális kiadásainak végösszege tehát: 435.096 pengő 80 fillér.

A város összes bevétele 1928-ban 3.686.550 P 56 f., összes kiadása pedig 3.791.596 P 54 f. volt. *A város kulturális kiadásokra* tehát összes bevételeinek 11.47 %-át, *összes kiadásainak* pedig 11.8 %-át fordította.

Az 1910. évi statisztika ezzel szemben arról számol be, hogy a város tanügyi kiadása 69.821, közművelődési kiadása 35.195, összes

kulturális kiadása tehát 105.016 korona volt s ez az összeg a város akkori 1.471.354 koronát kitevő összes kiadásaira való tekintettel a város összes kiadásainak 7.6%-át jelentette. A kulturális kiadások aránya tehát 1910 óta igen lényegesen 7.6 %-ról 11.8 %-ra emelkedett.

Az 1910-ről szóló adatok szerint azonban Miskolc e 7.6 %-ra menő kulturális kiadásaival az 50—70.000 lakosú városok akkori kulturális kiadásainak átlagos arányán, amely 10.1 %-ot tett ki, alul maradt. Fölülmulta e kategóriában Arad 17.5 és Nagyvárad 12 %-ra menő kulturális kiadásával. Aránylag sokkal többet fordított továbbá kulturális célokra a nagyobb városok közül csak példaként Budapest, amely 19.2, Szabadka, amely 16.3, a kisebbek között pedig ugyancsak példaként Komárom, amely 18.2 vagy Zombor, amely összes kiadásainak 17.6 %-át áldozta fel a kulturális célok érdekében. A kulturális kiadások ugyanekkor Szegeden 12.7, Debrecenben 9.3, Pécsen pedig 16.4 %-ot mutatnak.

Igen valószínű tehát, hogy Miskolc a mai 11.8' %-kal sem foglal el előkelő helyet a városok kulturális kiadásainak arányait feltüntető sorrendben, annál kevésbé, mert e kiadások aránya azóta valószínűleg mindenütt megnövekedett. E helyezést azonban a már előadottakon kívül az egyes városok vagyoni helyzete is erősen befolyásolhatja, mert a vagyonosabbak lényegesen többet áldozhatnak a kultúrára, az egyetemi városoknál viszont a jelentősen nagyobb áldozatkészséget az egyetem által nyújtott különös előnyök indokolják.

Jellemző adatként Miskolc város kulturális áldozatkészségére tehát egyrészt csak a 11.8 % jegyezhető fel, amely önmagában is tekintélyes arány, másrészt pedig a legutóbb lefolyt 18 év alatti igen jelentékeny 7.6 %-ról 11.8 %-ra való, tehát 55 %-os emelkedés, amely mindenesetre erős bizonyíték amellet, hogy a város vezetősége e legutóbbi időkben a kulturális szükségletek kielégítéséről folyton fokozódó mértékben gondoskodik.

Erről tesznek tanúságot azok a rendkívüli kiadások, illetve beruházások is, amelyeket a város e legutóbbi évtized alatt a kulturális célok érdekében tett.

A város nagyobb kulturális beruházásai ebben az időben a következők:

Zene és női kereskedelmi iskolaépületre	941.380 P 77 f.
Soltész Nagy Kálmán-utcai iskolaépületre.	226.807 P 32 f.
Gróf Apponyi Albert-utcai iskolaépületre.	179.983 P 52 f.
A Nemzeti Színház átalakítására	286.596 P 96 f. ¹⁾
A Borsod-Miskolci Múzeum átalakítására.	46.018 P 55 f.

Összesen: 1.680.777 P 62 f.²⁾

Ezek az adatok már kétségtelen bizonyítékai annak, hogy Miskolc város vezetősége a város kulturális kérdéseit nagy megértéssel kezeli s e téren ma már messzemenő áldozatkészséget mutat.

¹⁾ A Nemzeti Színház tataroztatása 1920-tól 1927-ig tartott. Az évenként kifizetett korona-tételek ebben az összegben pengőre vannak átszámítva, de a pengőre való áttérés korona árfolyamán. A tényleges kiadás tehát aranykoronában számítva jelentősen nagyobb volt.

²⁾ A város kisebb kulturális beruházásai az utolsó évtizedben ezenkívül: Beáliskolai beruházások (1920—1921-ig) 26.132 korona, hozzájárulás az avasi templom renoválási költségeihez (1922—1926-ig) 20,110,000 korona, Építési segély az ev. tanítóképzőnek (1926-ban) 105,040.000 korona.

12. Miskolc, mint a felvidéki szellemi élet gócpontja.

Ha e problémáknak és életjelenségeknek, melyeket Miskolc mai szellemi élete és kultúrája feldob és felmutat, közös nevezőjét kutatom s megállapítani igyekeznék, — a *genius loci* megvilágítása, a talajvizsgálat és az egyes problémák külön feltárása után, — oly nagy hibát követnék el vele, mint a festő, aki tájképe, vagy portréja alá magyarázó szöveget ír.

A portrénak, melyet e kultúrpolitikai tanulmány keretei között Miskolc szellemi életéről papírra vettem, élethűségét amúgy sem a cím, a konklúzió, vagy az aláírás fogja legitimálni. Erre csak az a közvélemény volna hivatott, mely sok száz s ha lehet sok ezer szemből, érzésből, impresszióból s gondolatból kibontakozva, az egyes egyéni felfogásait s beállításait, ha nem is csalhatatlanul, de mindenestre hivatottan ellenőrizhetné.

Sajnos közművelődési kérdésekben a közvélemény szava még ma is erőtlen. Egyetemes vonatkozásokban most ébredszik, de lokális vonatkozásaiban még alig jöhet számításba. „*Azért küzdöttem, hogy legyen közművelődési kérdésekben közvélemény*“,¹⁾ — írja *Klebelsberg* Kunó gróf s e küzdelmét valóban a közművelődés legdúsabb erőforrásáért vívta meg.

Miskolc szellemi életének jövő sorsára sem közömbös, van-e és lesz-e a város közművelődési kérdéseiben közvélemény? E manome-

¹⁾ L. Klebelsberg Kunó gróf id. m. XXIII—XXIV. I.

ter, amelyen a kulturális erők feszültsége és terhelése, — bárha csak megközelítő pontossággal, — de mégis leolvasható, ha nagyobb a feszültség és gazdagabbak az energiaforrások, nélkülözhetetlen. Ha nincs meg, az erőfelosztás racionalitása a véletlen szeszélyétől függ. Az energiák nem csak termelnek, de rombolnak is. Az idegen pedig és — mert e tükör nélkül e kérdésekben még az egyetemes kultúrpolitika is csak az előkelő idegen szerepét töltheti be, — maga az egyetemes magyar közművelődés is, csak az egyetemes célokat követheti s a lokális, a territoriális, a sajátos, a különleges problémák értékelését, — mivel e problémák összhangjába bepillantást sem igen nyerhet, — bármily jelentősek — mellőzni kénytelen.

De a miskolci közvélemény ébredésére a város közművelődési kérdései terén azért is szükség van, mert a miskolci közművelődés számtalan problémáját s egyben a nyitott lehetőségek útján a közművelődés erőteljes előretörését is, csak a közvélemény serkentő, lendítő ereje oldhatja s valósíthatja meg. Mert „mai helyzetünkben komoly munka csak állami, vagy városi erővel és állami vezetés mellett fejthető ki.“²⁾ De az állami vezetés figyelmét, érdeklődését s gyakran bőkezűségét is, a legjobban és leghatékonyabban a közvélemény ébredése, hangja s ereje hívhatja fel.

Csak e közvélemény ébredésével fogja Miskolc azt a tragikus, de hatalmas örökséget, amelyet a trianoni ítélet által kapott, a maga teljes valóságában értékelni tudni. Hosszú évszázadok alatt dacolt a keserű sorssal. Hatalmas életerejét a vészek s pusztítások romjaiból való főnixi újraéledések emésztették fel. Új jövőjét mindenkor önmaga alapozta meg. Az állam segítő keze összeszorított marokkal nyúlt ki felette s csak a perifériák felé, a nemzetiségi vidékek gócpontjai fölött nyitotta meg a bőség szaruját. Nagy riválisa, Kassa nyelt el előle mindent s amikor fejlődése végre, immár felszabadult erőivel, a legújabb korban szinte vágta csapott át, a magyar felvidéki szellemi élet vezetőszerpe még mindig Kassa kezében maradt s a szürke „*csizmadiaváros*“ szerepével kellett megelégednie.

A trianoni sorsban azonban Kassa öröksége szállt reá. És az örökség átszállásával egyidejűleg e csonka országban is komoly tettekkel indult meg a műveltség decentralizálása. Miskolc máról hol-

²⁾ L. u. o. 10. 1.

napra a magyar Felvidék fővárosa lett s szellemi élete és kultúrája gócpontja s bázisa a felvidéki magyar szellemi életnek s kultúrának, egyben azonban letéteményese ama tradícióknak s öröknek is, melyeket e tragikus örökségből testvéri szeretettel s osztozkodásban fog majd egy jobb jövőben újra visszaadni.

Ez a szerep az, amely Miskolc szellemi életét és kultúráját nemcsak e város, de a nemzeti eszme s a magyarság egyetemes sorsa szempontjából is különös jelentőségre emeli. Ez a szerep kíván és kövek íz államtól megértést, segítséget és áldozatot, a város, de egyben a magyar Felvidék közönségétől pedig közvéleményt, fokozott önfeláldozó munkát és egyetértést.

Miskolc szellemi élete és kultúrája tehát, nemcsak aránylagos értéke szerint, de e különös jelentőségében is, fontos és nagy, egyetemes nemzeti érdek. Ezért nem tűrhet meg visszaesést, zökkenőket, de még megállást sem. Mert „a kultúrában nincs nyugvópont, nincs szünet, nincs pihenés; magasságokat meghódító repülőgépekhez hasonlítható, ha motora leáll, bekövetkezik a zuhanás.“³⁾

Ezek a gondolatok vezettek, amikor e portréban Miskolc szebb jövőjének érdekében elkerülni igyekeztem a megtévesztő ditirambokat, de egyben a felesleges jeremiádokat is.

³⁾ Mikszáth Kálmán: Elnöki megnyitó beszéd a Lévay Egyesületben, Miskolci Szemle. 1928. 7—9. sz. 36. 1.

TARTALOM:

A miskolci szellemi élet és kultúra portréja.....	3
---	---

I. RÉSZ.

A genius loci.

1. Miskolc rövid története.....	11
2. Miskolc földrajzi arculata és külső esztétikája.....	30

II. RÉSZ.

A miskolci szellemi élet és kultúra talaja.

1. Nagy-Miskolc problémája.....	37
2. A miskolci kultúra helyzeti és gazdasági energiái.....	41
3. Miskolc társadalmi tagozottsága.....	47
4. A miskolci felekezetek erőviszonyai.....	53
5. Miskolc politikai élete.....	61
6. A miskolci társadalmi és egyesületi élet.....	69

III. RÉSZ.

A miskolci szellemi élet megnyilvánulásai és problémái.

1. Miskolc közoktatásügye.....	75
2. Miskolc könyvtárügye.....	85
3. A Borsod-Miskolci Múzeum.....	90
4. Az irodalmi élet.....	96
5. A miskolci sajtó.....	105
6. A miskolci Nemzeti Színház.....	116
7. A miskolci zenekultúra.....	127
8. A miskolci piktúra és a művésztelep.....	134
9. A tudományos élet.....	140
10. Az egyetemi gondolat és az ev. jogakadémia.....	145
11. A város áldozatkészsége a kultúra terén.....	159
12. Miskolc, mint a magyar felvidéki szellemi élet gócpontja.....	163
Tartalom.....	167